Amir Halep

ETNIČKI IDENTITET BOSANSKOG NARODA

Amir HALEP

ETNIČKI IDENTITET BOSANSKOG NARODA

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
dr. sc. Bajruzin Hajro PLANJAC

IZVRŠNA UREDNICA
Muamera PLANJAC

GRAFIČKI UREDNIK
Haris ĐONLAGIĆ

LEKTORICA
Azra Softić, prof.

KOREKTURA
Centar za obrazovanje
odraslih »EDUKA BH« Tešanj

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

94:323.1](497.6)

HALEP, Amir
Etnički identitet bosanskog naroda / Amir Halep.
- Tešanj : Planjax komerc, 2017. - 110 str. ; 25 cm

Bibliografija i bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-34-270-7
COBISS.BH-ID 24483334

Amir HALEP

ETNIČKI IDENTITET BOSANSKOG NARODA

Izdavačko-štamparska kuća
PLANJAX KOMERC doo
Tešanj, 2017.

„Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
si patriae volumus, si nobis vivere cari“
Horatius

* * *

Knjigu posvećujem Batonu I Desidijatskom, Kulinu banu, Tvrtku I Kotromaniću, Katarini Kosači, Husein kapetanu Gradaščeviću, fra Ivanu Jukiću, fra Anti Kneževiću, Benjaminu Kalaju, Husagi Čišiću, Hamdiji Pozdercu, Mehmedaliji Maku Dizdaru, Adil-begu Zulfikarpašiću, fra Luki Markešiću i svim bosanskim velikanima čije vrijeme tek dolazi.

PREDGOVOR

Čovjek se poznaje po licu, a narod po svojoj kulturi i tradiciji. Narod je grupa osoba koje imaju zajedničko porijeklo, zajedničku i prepoznatljivu kulturu, zajedničke mitove i simbole, tradiciju, zajedničke zakone i običaje za članove, a nacija je grupa osoba koji su državljani jedne države te je potrebno razlikovati etnički i nacionalni identitet. Drugi naziv za nacionalnost je državljanstvo. U ovome smislu etnički, tj. narodni identitet je identitet koji karakteriše pripadnike jednog naroda, a nacionalni identitet je identitet državljana jedne države.

Na samom početku je potrebno objasniti zbog čega je naslov ove knjige „Etnički identitet bosanskog naroda", a ne „Etnički identitet bosanskohercegovačkog naroda". Razlog leži u činjenici da je Hercegovina samo jedna pokrajina unutar Bosne jednako kao npr. Posavina ili Krajina.

Bosanski narod je tokom historije imao više narodnih imena. U srednjem vijeku je korišteno narodno ime Bošnjani koje je tokom 15. i 16. stoljeća evoluiralo u Bošnjaci koje je u upotrebi sve do danas. Za sada prvo poznato pisano spominjanje bosanskog etničkog imena Bošnjanin je bilo 1166. godine. Krajem 18. i početkom 19. stoljeća počinje da se u manjoj mjeri koristi i narodno ime Bosanci. Ovdje bitno napomenuti da i Hercegovci spadaju u bosanski narod, jednako kao što spadaju i Krajišnici, Posavci, Podrinjci i drugi.

Nakon Prvog svjetskog rata u tadašnjoj kraljevini SHS nije bilo priznato postojanje bosanskog naroda premda je Bosna i Hercegovina uspjela osigurati teritorijalni integritet u okviru kraljevine SHS sa šest okruga u svojim historijskim granicama, koje je utvrdio Berlinski kongres 1878. godine, a koje se od Karlovačkog mira 1699. godine nisu bitnije mijenjale. Ni socijalistička Jugoslavija nije bosanskom narodu dala priliku da se izjasni kao takav. Jedan od političara koji je najranije otvorio ovo pitanje je bio Husaga Čišić. Na Trećem zasjedanju AVNOJ-a podnio je amandman na novi Ustav Federativne Jugoslavije i jasno istupio protiv negiranja prava bosanskog naroda na ime i BiH kao republike. Husaga Čišić je predlagao unošenje šeste buktinje u državni grb Jugoslavije. Međutim, ovakvi pokušaji nisu dali rezultata sve do 1963. godine kada je Ustavom SRBiH data (vrlo nezgrapna) mogućnost (onima koji to žele)

da se opredijele kao Muslimani (veliko M). Hamdija Pozderac, predsjednik predsjedništva BiH tokom 70-tih godina 20. vijeka, prilikom ustavnih promjena je pokušao vratiti historijsko ime bosanskog naroda, ali bez uspjeha. Hamdija Pozderac, svjestan činjenice da u Jugoslaviji u tom trenutku nije pogodna klima za punu afirmaciju bosanskog naroda, prihvatio je kompromis kazavši čuvenu rečenicu "Ne daju bosanstvo, nude muslimanstvo... Da prihvatimo i to što nude, makar i pogrešno ime, ali ćemo otvoriti proces".

Sama riječ musliman na arapskom jeziku znači „onaj koji se Bogu pokorava", ali u biti se odnosi na sljedbenike islama. U tome smislu se vidi sva nezgrapnost narodnog imena Musliman, jer je takvim odabirom narodnog imena izvršena redukcija bosanskog naroda na samo i isključivo sljedbenike islama, a bosanski narod je oduvijek imao sljedbenike više različitih religija u svome narodnom biću. Odlukom Svebošnjačkog sabora, o povratku historijskog imena Bošnjak od 28. septembra 1993. godine održanog u Sarajevu, vraćeno je staro narodno ima bosanskog naroda Bošnjak, ali problemi uzrokovani nezgrapnim nazivom Musliman iz Ustava SRBiH su ostali. Naime, da bi se uspostavio pravni kontinuitet, 1994. godine je donešen Ustavni zakon kojim se u Ustavu RBiH riječ Musliman zamjenjuje se riječju Bošnjaci. Na taj način je opet ostavljena mogućnost reduciranja Bošnjaka na samo muslimane što je u potpunosti pogrešno, jer Bošnjaci nisu samo muslimani već sljedbenici svih religija, ateisti i svi drugi koji se osjećaju kao Bošnjaci. Spomenuti Ustavni zakon je objavljen u Službenom listu RBiH (Godina III - Broj 8) od 6. aprila 1994. godine.

Zbog svega navedenog krajem 20. i početkom 21. stoljeća je počela da jača inicijativa da se za bosanski narod uvede narodno ime Bosanci koje bi uključivalo sve ljude koji osjećaju da pripadaju bosanskom narodu. Mnogi umjetnici, sportisti i druge javne ličnosti su se javno izjasnili kao Bosanci želeći podržati ovu incijativu. S druge strane, među bošnjačkim intelektualcima je preovladao stav da Bošnjaci nisu samo muslimani te se danas i mnogi nemuslimani izjašnjavaju kao Bošnjaci. Vjerovatno da će s vremenom narodno ime Bošnjaci evoluirati u Bosanci, ali činjenica je da se u današnjoj BiH legislativi Bosanci vode kao „ostali", a Bošnjaci su konstitutivan narod BiH sa svim pravima koja slijede iz toga.

Bitno je naglasiti da su do sredine 19. stoljeća na teritoriji BiH živjeli gotovo isključivo Bošnjaci, tj. pripadnika drugih naroda je bilo vrlo malo, ali u drugoj polovici 19. stoljeća su proradile nacionalšovinističke mašine iz susjedstva te su Bošnjaci katolici primamljeni u Hrvate, a Bošnjaci pravoslavci primamljeni u Srbe. ZAVNOBiH je 1943. godine ovakvo stanje konstatovao i na taj način

praktično ozakonio posljedice ovakvih nacionalšovinističkih politika na tlu BiH. Dakako, može se postaviti pitanje legitimnosti samog ZAVNOBiH-a.

Neovisno o tome koje narodno ime se koristi za bosanski narod (Bošnjani, Bošnjaci ili Bosanci) potrebno je odrediti etnički identitet tog naroda. Knjiga akademika dr. Muhameda Filipovića „Ko smo mi Bošnjaci" samo polovično i nedorečeno određuje identitet bosanskog naroda. U knjizi „Bosanski identitet i suverenitet" koju je napisao dr. Omer Ibrahimagić je dat pregršt podataka, ali opet ne daje sažet i jasan prikaz identiteta bosanskog naroda.

Ovdje je bitno spomenuti i knjigu mr. Hakije Zoranića „O etnogenezi Bošnjana - Bošnjaka" koja također daje mnogo podataka o identitetu bosanskog naroda. Svakako da treba imati na umu da identitet naroda nije konstantan već je podložan promjenama te je nužno raditi na njegovanju i izgradnji identiteta naroda. Ova knjiga je pokušaj da se odredi etnički identitet bosanskog naroda i da se daju smjernice za njegovu dalju izgradnju te da se kako domaća tako i svjetska javnost informiše o pravo identitetu bosanskog naroda. Žalosna je činjenica da i danas mnogi izjednačavaju bosanski narod s muslimanskim narodom što je velika greška. Tačno je da su većina pripadnika bosanskog naroda islamske vjeroispovjesti, ali ima i značajan broj sljedbenika drugih religija te ateista. Također je tačno da se mora prihvatiti i uvažiti gorka činjenica da su nacionalšovinističke mašine iz bosanskog susjedstva postigle značajne uspjehe u svojim atakovanjima te je većina Bošnjaka katolika primamljena u Hrvate, a većina Bošnjaka pravoslavaca primamljeni su u Srbe, ali nikako se ne smije dozvoliti da se njihov posao dovrši i da se bosanski narod svede samo na muslimane, jer bi se time izvorni bosanski identitet definitivno unakazio i izgubio.

Značaj nastojanja da se sačuva izvorni identitet bosanskog naroda je veliki, jer mnogo se radi na zatiranju tog identiteta. Zatiranje bosanske duhovnosti dolazi iz četiri pravca. Prva dva pravca su prastari neprijatelji, nacionalšovinisti iz susjedstva koji već dugo rade na uništenju bosanskog naroda odnosno njegovoj asimilaciji. Treći centar atakovanja na bosansku duhovnost je u redovima internacionalista koji imaju stav da identitet naroda nije ni bitan. Četvrti i možda najopasniji pravac je u redovima islamista koji pod maskom patriotizma pokušavaju islamizam promovisati u bosanskom narodu te zatrti autohtonu bosansku kulturu i tradiciju, a nametnuti i podmetnuti narodu kulturu i tradiciju karakterističnu za orijentalni islamski svijet. Dok su nastojanja nacionalšovinista iz susjedstva svojevrsna „kožna bolest", nastojanja internacionalista i islamista su „moždani i srčani udar" te uzrokuju veoma ozbiljne probleme.

Istovremeno među bosanskim intelektualcima je vrlo malo onih koji su spremni dati adekvatan odgovor na spomenuta atakovanja. Većina intelektualaca je pritisnuta borbom za golu egzistenciji uslijed prevelikog siromaštva koje je prisutno u BiH, a također ni stanje duha naroda nije takvo da omogućava djelovanje i onog malog broja svjesnih intelektualaca koji imaju volje i mogućnosti da se sukobe s ovim problemima. Institucije države BiH vrlo malo rade na očuvanju, njegovanje i istraživanju bosanske kulture i tradicije te vrlo malo čine na izgradnji bosanske narodne samosvijesti. Zbog svega navedenog, mali broj svjesnih bosanskih intelektualaca imaju veoma tešku zadaću da iznese teret borbe za spašavanje izvornog identiteta bosanskog naroda, a ova knjiga je skroman doprinos toj borbi.

Bosanskom narodu otimaju zemlju, ljude, jezik, pismo, historiju i kulturnu baštinu, ali bosanski duh ne mogu oteti – bosanski duh ostaje ...

OSNOVNI POJMOVI

Na samom početku potrebno je razjasniti pojmove koji će se navoditi u tekstu knjige. Naime, može se vidjeti da naši ljudi imaju pogrešne predodžbe o pojedinim pojmovima uzrokovano nizom faktora. Štaviše i u medijima se pojedini pojmovi (namjerno ili nenamjerno) pogrešno koriste. Nisu rijetke i tragikomične situacije kada npr. pojedini naši političari u jednom momentu tvrde da njihova politička opcija ima antifašističku orijentaciju, a odmah zatim plasiraju ideje koje su čisto fašističke, jer očito da nisu ni upoznati sa pravim značenjem pojma fašizma. Značenje svih pojmova je definisano i određeno u relevantnoj stručnoj literaturi te je nedopustivo da svaki pojedinac ima svoje tumačenje nekog pojma. Istini za volju, ponekada i stručnjaci nisu potpuno saglasni oko tumačenja nekih pojmova ili pak pojedini pojmovi imaju široko značenje te se mogu tumačiti ovako ili onako, ali takvi slučajevi su rijetki. Pojmovi koji su navedeni ovdje su objašnjeni na jednostavan i lako razumljiv način, ali ipak korektno.

Država je organizovana društvena zajednica ujedinjena pod zajedničkim političkim sistemom. Država, prema međunarodnom pravu, mora imati sljedeće osobine: stalno stanovništvo, određenu teritoriju, vlast i mora biti priznata od strane drugih država. Osnovni zakon države kojim je definisano njezino uređenje je ustav (konstitucija) države. Postoje sljedeći koncepti države: nacionalna država, religijska država i (bivša) kolonija. Nacionalna država je država čije stanovnike uvezuje pripadnost jednom narodu i za ovu vrstu države se koristi još naziv sekularna država. Primjer nacionalne države je Njemačka i stanovnike Njemačke uvezuje pripadnost njemačkom narodu. Većina evropskih država su nacionalne države jednog naroda i koncept nacionalne države je karakterističan za Evropu, dok je za Aziju karakterističan koncept religijske države. Religijska država je država čije stanovnike uvezuje pripadnost zajedničkoj religiji. Primjer religijske države je Indija u kojoj živi četrnaest velikih i mnoštvo malih naroda. U Indiji se govori na više od 1600 raznih jezika od čega ima 29 jezika sa više od milion ljudi koji se koriste tim jezikom. Mnoštvo indijskih naroda s različitim jezicima, kulturama i tradicijama uvezuje jedna zajednička nit, a to je zajednička religija – hinduizam. Ovdje je bitno napomenuti da je po svome ustavu Indija sekularna država, tj. hinduizam u Indiji jeste najzastupljenija religija, ali nije zakonom propisana kao državna religija. Ovo nije rijetkost, odnosno i mnoge druge države su po zakonu sekularne države, a u praksi (faktički) su religijske. Već je rečeno da su većina evropskih država sekularne države jednog naroda, ali i u Ev-

ropi postoji jedan izuzetak, a to je Velika Britanija koja je poput Indije, također, država sa više naroda (Englezi, Škoti, Velšani), a koje ujedinjuje zajednička religija – engleski protestantizam. Kraljica Elizabeta II je ujedno poglavar države i vjerski poglavar engleske crkve. Potrebno je ovdje spomenuti države Afrike, Amerike i Australije koje se ne mogu uklopiti u navedena dva koncepta iz prostog razloga što su navedene države uglavnom bivše kolonije evropskih država. Postoji pokret koji zagovara osnivanje islamske države čiji građani bi bili svi narodi sa islamskom religijom, na sličan način kao što je i Indija država svih naroda sa hinduističkom religijom. Na čelu ove države bi bio halifa koji bi bio vjerski i državni poglavar. Tokom posljednjih decenija dva najveća zagovornika osnivanja svjetske islamske države su bili saudijski kralj Fejsal (Faisal of Saudi Arabia) i iranski lider ajatolah Homeini. Saudijski kralj Fejsal je organizovao osnivanje Organizacije islamske saradnje 1972. godine nakon dugog perioda priprema. Naime, ideja ovakve organizacije je nastala još 1924. godine nakon što je i službeno ukinuto Tursko carstvo. Glavni cilj ove organizacije je učvršćivanje islamske solidarnosti između zemalja članica. Međutim, većina članica ove organizacije su zemlje arapskog svijeta te je došlo do sukoba između islamista koji su zagovarali osnivanje svjetske islamske države i arapskih nacionalista koji su imali ideju o ujedinjenju isključivo arapskih zemalja.

Narod (engleski: people, ethnic group) je grupa osoba koje imaju zajedničko porijeklo, zajedničku i prepoznatljivu kulturu, zajedničke mitove i simbole, tradiciju i zajedničke zakone i običaje za članove. Drugim riječima, narod je kulturno biološka zajednica. Da bi narod iz kulturološko biološke zajednice bio preveden u naciju potrebna mu je država u kojoj će riješiti svoj pravni status (ustavom, zakonom o državljanstvu). Dakle da bi narod postao nacija mora imati svoju nacionalnu državu. Konstitutivni narod je narod koji je priznat kao takav ustavom (konstitucijom) države. Konstitutivni narodi BiH su: Bošnjaci, Srbi i Hrvati. Slikovito rečeno narod je jedna porodica, a država (domovina, otadžbina) je kuća u kojoj ta porodica živi. Postoje jednonacionalne države i to su kuće u kojoj živi jedna porodica, a također postoje i višenacionalne države u kojima živi više konstitutivnih naroda. Višenacionalna država se može uporediti s kućom u kojoj živi više porodica koje imaju sustanarski status. Većina država u Evropi su jednonacionalne države, a višenacionalne države Evrope su: Britanija, Belgija, Švicarska i BiH. Jednako kao što porodica može živjeti bez kuće životom beskućnika tako i narod može (pre)živjeti i bez države, ali je opstanak „naroda beskućnika" uvijek upitan. Primjer evropskog naroda bez države su Baski.

Već je rečeno da su dva osnovna elementa identiteta naroda:

- zajedničko porijeklo i
- zajednička kultura i tradicija.

Međutim, po ovome pitanju se mogu očekivati burne diskusije znanstvenika (naučnika) u narednom periodu. Naime, prethodno navedena definicija naroda je dugo vremena bila prihvaćena u znanosti (nauci) bez da je generisala veće rasprave, ali posljednjih godina razvoj genetike je doveo do toga da se zajedničko porijeklo naroda može i egzaktno provjeriti znanstvenim (naučnim) metodama.

Nacionalna manjina je dio određenog naroda koji ne živi u svojoj nacionalnoj državi, već u drugoj, zajedno sa drugim narodima. Položaj nacionalnih manjina određen je danas međunarodnim pravom, ali uvijek uz veliki uticaj društvenih prilika i političkih karakteristika države u kojoj nacionalne manjine žive. Postoje nacionalne manjine koje imaju svoju matičnu državu i nacionalne manjine bez matične države. Npr. Česi koji su nacionalna manjina u BiH, imaju svoju matičnu državu Češku, a Romi koji su također nacionalna manjina u BiH nemaju svoju matičnu državu. Često matična država isposluje za pripadnike svoje manjine u drugoj državi i veća prava nego ona što su propisana međunarodnim pravom.

Nacija (engleski: nationality) je množina osoba koji su državljani jedne države. Drugi naziv za nacionalnost je **državljanstvo** (engleski: citizenship). U bosanskom i hrvatskom jeziku postoji oštra razlika između pojmova narod i nacija kako je već navedeno, ali bitno je napomenuti da u srpskom jeziku ova razlika nije oštra tako da su Bošnjaci u Srbiji osnovali Bošnjačko nacionalno vijeće, premda je na bosanskom jeziku bilo pravilnije ovo tijelo nazvati Bošnjačko narodno vijeće. Npr. ako je izvjesni Meho Hamidović rođen 2003. godine u Minhenu od majke Azemine i oca Haruna Hamidovića, taj Meho pripada bošnjačkom narodu, ali je po nacionalnosti Nijemac, jer ima njemačko državljanstvo. Drugim riječima rečeno Meho je po narodnosti Bošnjak, a po naciji je Nijemac. Slična stvar bi bila da je Meho kojim slučajem rođen u Zagrebu – tada bi Meho bio Bošnjak po narodnosti, a Hrvat po nacionalnosti.

Patriotizam je ljubav prema vrijednostima svoga naroda: porijeklu, kulturi, mitovima i simbolima, tradiciji, zakonima i običajima. Ideologiju patriotizma je utemeljila Velika francuska revolucija 1792. godine. Francuski revolucionari su dozvolili jedino da se obožava boginja Patria. Za patriotizam se još koriste nazivi: domoljublje i rodoljublje. Nacionalizam u svom zdravom obliku je patri-

otizam, a u bolesnom obliku je nacionalšovinizam.

Nacionalšovinizam je uvjerenje u nadmoćnost i superiornost vlastitog naroda nad drugim narodima i u ekstremnim slučaju može dovesti do politike progonjenja, istrebljivanja i ugnjetavanja drugih naroda. Nacionalšovinisti se osjećaju superiorno prema pripadnicima drugih naroda i tako obezvređuju druge ljude. Pojam ima korijen u imenu legendarnog francuskog vojnika Nikole Šovina (Nicolas Chauvin) iz doba Napoleona Bonaparte. Nikola Šovin je u dobi od 18 godina dobrovoljno stupio u Napoleonovu vojsku i hrabro se borio tako da je čak 17 puta ranjen. Današnji historičari tvrde da je Nikola Šovin izmišljeni lik. Patriote se od nacionalšovinista razlikuju po tome što, istina, vole vrijednosti svog naroda, ali ne preziru pripadnike drugih naroda.

Za razliku od nacionalšovinizma patriotizam nije agresivan. Nacionalšovinisti vjeruju da je njihov narod bolji od bilo kojeg drugog naroda, dok patriote vjeruju da je njihov narod jedan od najboljih. Patriote vjeruju u prijateljske odnose s drugim narodima, a nacionalšovinisti ne. Npr. grčki nacionalšovinisti, u vrijeme dok su bile izražene tenzije između Grka i Turaka, su govorili „Samo mrtav Turčin je dobar Turčin".

Nacionalizam je „na pola puta" između patriotizma i nacionalšovinizma, tj. nacionalizam u svom zdravom obliku je patriotizam, a u bolesnom obliku je nacionalšovinizam. Stjepan Bandera (vođa Organizacije Ukrajinskih Nacionalista) je 1936. godine izjavio: "Ideja ukrajinskog nacionaliste, nacionalističkog pokreta, nije istoznačna terminu sa Zapada. Ukrajinski nacionalni pokret nema ništa zajedničko sa nacizmom, fašizmom ili nacional-socijalizmom. Ukrajinski nacionalizam se bori protiv imperijalizma, protiv totalitarizma, protiv rasizma i bilo kojeg oblika diktature te zagovaranja nasilja. Termin ukrajinski nacionalist istovjetan je s terminom ukrajinski patriot."

Nacizam (nacionalsocijalizam) je ideologija nacističke stranke Nacionalne socijalističke radničke partije Njemačke pod liderstvom Adolfa Hitlera. Bitno je napomenuti da mnogi stručnjaci smatraju kako je ispravnije ideologiju Hitlerove Nacionalne socijalističke radničke partije Njemačke nazivati **hitlerizmom**, a ne nacizmom kako bi se pravila razlika između zdravog nacizma i bolesnog oblika nacizma kojeg je zagovarao Hitler. Mnogi stručnjaci smatraju da jednako kao što je Staljin upropastio ideju socijalizma tako je i Hitler upropastio ideju nacizma te da jednako kao što se Staljinova ideologija zove staljinizam tako i Hitlerovu ideologiju treba zvati hitlerizam. Hitlerova ideologija je zagovarala agresivni rasizam, nacionalizam i socijalizam. Prema ovoj ideologiji pripadnici arijevske rase su superiorni i trebaju vladati svijetom. Hitleristi su se zalagali za socijalnu

pravdu i svim arijevcima je bio zagarantovan posao i egzistencija što je kasnije za posljedicu imalo pojavu neonacizma. Neonacizam je jačao uvijek u doba krize kada su ljudi ostajali bez posla i kada su se s nostalgijom prisjećali vlasti hitlerista kada je posao bio zagarantovan. Hitleristi su progonili Židove i Rome. Ideologija nacizma se temelji na radovima njemačkog filozofa Fridriha Ničea (Friedrich Nietzsche). Niče je tvrdio: „Narod (stado) teži samo golom održavanju, a to je već propadanje. Moral jakih „nadljudi" se razlikuje od morala slabih „podljudi" u smislu da nadljudi imaju snažno izraženu hrabrost i odgovornost".

Fašizam je ideologija koja je primjenjivana u Italiji za vrijeme vladavine diktatora Musolinija i slična je nacizmu, ali za razliku od nacizma nije uključivala agresivni rasizam. Fašistička Italija nije progonila Židove na način kako je to rađeno u nacističkoj Njemačkoj. Tokom Drugog svjetskog rata Sarajevo je bilo u njemačkoj okupacionoj zoni, a Mostar i Dubrovnik u italijanskoj tako da su se Židovi iz Sarajeva sklanjali u Mostar i Dubrovnik kako bi izbjegli nacistički teror. Druga bitna razlika između fašizma i nacizma jeste odnos prema državi kao instituciji. Fašisti su prioritet davali očuvanju države Italije, a nacisti su prioritet davali očuvanju arijevske rase. Fašisti se bore za državu, a nacisti za narod. Ideologija fašizma ima svoje korijene u starogrčkoj filozofiji. Npr. na vratima Spartanskog Gimnazijuma je stajao veliki natpis „Živi i umri za Spartu". Potrebno je zapaziti činjenicu da su partizani tokom Drugog svjetskog rata vodili antifašističku borbu, a antinacistička borba se nigdje ne spominje. Npr. osnovan je AVNOJ – Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije, a nije osnovano nikakvo antinacističko vijeće.

Internacionalizam i kosmopolitizam su ideologije po kojima humani i prosvijećeni ljudi uspostavljaju odnose bez obzira na nacionalne, vjerske i državne granice i unapređuju općeljudske odnose, zagovaraju zajedništvo, slogu ljudi i naroda cijeloga svijeta kao nadvladavanje nacionalnih, međunacionalnih i drugih podjela. Temelje ove ideologije je postavio njemački filozof Fridrih fon Širer (Fridrich von Schuerer) koji u jednom svom eseju kaže: "Pišem kao građanin svijeta - izgubio sam domovinu da bih je trampio za cijeli svijet". Internacionalizam je ideologija u oštrom sukobu sa ideologijom nacionalizma. Internacionalizam se u BiH zadnjih godina značajno zloupotrebljava u cilju neutralizacije bosanskog naroda i njihovog pretvaranja u etnički bezlične homo sapiense bez izraženog etničkog identiteta.

Komunizam je ideologija koja zagovara izgradnju besklasnog društva u kome će sva imovina biti u zajedničkom vlasništvu svih ljudi i svakome će se davati prema njegovim potrebama, a svako će društvenoj zajednici davati sukladno

svojim mogućnostima. Komunizam se zalaže za bogato društvo siromašnih pojedinaca za razliku individualizma i liberalizma koje stavljaju pojedinca u centar pažnje i zalažu se za društvo bogatih pojedinaca. Komunisti podržavaju također ideju internacionalizma. Glavni ideolog komunizma Karl Marks (Karl Marx) je svojevremeno izjavio „Proleteri su ljudi bez domovine". Komunisti osuđuju nacionalizam, šovinizam, nacizam i fašizam, a prihvataju patriotizam. Za komunizam se koristi još i nazivi marksizam.

Religija je duhovna povezanost ljudi sa svojim Stvoriteljem odnosno Bogom. Ljudi od postanka vjeruju u svoga Stvoritelja uzrokovano činjenicom da na mnoštvo bitnih dešavanja ne mogu uticati već da se ta dešavanja vrše voljom više sile. Danas su najrasprostranjenije religije: hinduizam, budizam, judaizam, kršćanstvo i islam. Ateizam je vjerovanje da ne postoji Bog odnosno vjerovanje da nije Bog stvorio čovjeka već je čovjek izmislio Boga. Neki čisto filozofski korijeni ateizma se mogu pronaći u starim indijskim djelima, ali može se reći da je ateizam kreacija francuskih filozofa iz 16. stoljeća. Ateizam je nastao kao posljedica zastranjivanja tadašnje katoličke crkve u Francuskoj koja je gušila svaku naprednu misao. U to doba katolička crkva i nauka (znanost) su bile u oštrom sukobu u smislu da je temeljni stav tadašnje katoličke crkve bio apsolutna vjera, a stav nauke (znanosti) je apsolutna sumnja. Ateizam je nastao u „zoni odgovornosti" katoličke crkve i nikada nije značajno zaživio u zemljama u kojima su zastupljene druge religije. U pojedinim socijalističkim zemljama je nametan nasilno bez većeg uspjeha. Agnosticizam je gledište da se ne može znati postoji li ili ne postoji Bog. Agnosticizam je negdje „na pola puta" između vjerovanja i nevjerovanja. Gnosticizam je također „na pola puta" između vjerovanja i nevjerovanja. Gnostici vjeruju da treba činiti dobra djela i pomagati drugima u cilju dostizanja spiritualne mudrosti.

Islamizam je ideologija koja zagovara da religija islam treba biti temelj (fundament) za vođenje kako društvenog i političkog tako i privatnog života. Koristi se i naziv islamski fundamentalizam. Islamisti su ekstremni do te mjere tako da čak ne poštuju ni najsvetije mjesto muslimana Ćabu u kojoj su činili nasilje 1979. godine. Razlika između pravih „normalnih" muslimana i islamista se ogleda u tome što „normalni" muslimani prakticiraju islam, ali ne vrijeđaju i ne podcjenjuju pripadnike drugih religija, tj. postupaju po principu „svoje provodi, a tuđe ne vrijeđaj". Islamisti naprotiv s prezirom gledaju na pripadnike drugih religija i sve druge religije osim islama smatraju za manje vrijedne. Najekstremniji islamisti smatraju da pripadnike svih drugih religija osim islama treba iskorijeniti islamizacijom i drugim metodama. U ovome se ogleda i razlika između sljed-

benika islama i sljedbenika islamizma, tj. sljedbenici islama prakticiraju islam, ali ne preziru druge religije za razliku od islamista koji naprotiv s prezirom gledaju na pripadnike drugih religija.

Klerikalizam je ideologija prema kojoj svećenstvo (kler) ima veliki uticaj na državni, politički, kulturni i privatni život. Drugim riječima, prema ovoj ideologiji sveštenici treba značajno da utiču na politiku i kulturu u društvu. Pojedini zvaničnici su iznosili stavove kako klerikalizam ne postoji u islamu, jer navodno u islamu nema svećenika. Međutim, činjenica je da u islamu ipak postoje svećenici (ulema) sa uređenom hijerarhijom tako da se ne može reći kako islam ne poznaje klerikalizam.

Kleronacionalizam je perverzni oblik nacionalizma karakterističan za područje bivše Jugoslavije. Naime, u Evropi su ideologije klerikalizma i nacionalizma u oštrom sukobu te je npr. u Španiji jako izražen antiklerikalni nacionalizam. Ideologiji klerikalizma je bliska ideologija klerofašizma koja je bila zastupljena u fašističkoj Italiji.

Demokratija je oblik državne vladavine u kojoj vlada narod. U većini država koje su proklamovale demokratski oblik vladavine postoji više političkih partija koje se na izborima natječu za vlast.

Političke partije se dijele na ljevicu (engleski: left wing) i desnicu (engleski: right wing). Smatra se da je naziv nastao u vrijeme Francuske revolucije, iz saziva Skupštine, kada su republikanci, suprotstavljeni monarhistima sjedili na lijevoj strani skupštine. Partije ljevice (ljevičarske partije) se zalažu za socijalnu pravdu, jednakost, snižavanje poreza siromašnim, a povećanje poreza bogatim građanima. Po pitanju nacionalizma i internacionalizma partije ljevice su nekada u 19. stoljeću podržavale nacionalizam, a desničarske partije su tada podržavale religijski fundamentalizam. Međutim, tokom 20. stoljeća ljevičarske partije su napustile nacionalizam koga se preuzele partije desnice, a ljevičari su se okrenuli ka internacionalizmu. Desničarske partije se zalažu za suprotne vrijednosti od onih za koje se zalažu ljevičarske partije. Desničarske partije se još zovu i narodnjačke, jer se zalažu za razvijanje tradicije i kulture naroda te za patriotizam.

RAZVOJ NACIONALNE SAMOSVIJESTI BOSANSKOG NARODA

Fenomen nacionalnog osvješćivanja naroda se javio 1792. godine kroz Francusku revoluciju i tokom 19. stoljeća je zahvatio cijelu Evropu. U prvoj polovini 19. stoljeća su se u evropskoj nauci, politici i drugdje počeli koristiti narodni jezici, a ranije je u upotrebi bio latinski jezik. Tako je npr. poznati njemački matematičar i fizičar Johan Gaus svoje rane radove objavljivao na latinskom jeziku, a kasnije je počeo objavljivati na svome narodnom njemačkom jeziku. Dalje npr. Hrvatski sabor je do 1847. godine imao latinski za službeni jezik, a te spomenute 1847. godine je hrvatski jezik postao službeni jezik Hrvatskog sabora. Ovakvih primjera se može navesti mnogo, jer je vrhunac nacionalizma kao ideologije nastupio u 19. stoljeću i tada je većina naroda doživjela svoje "nacionalno buđenje".

Nacionalno osvjećivanje i pojava nacionalizma kao ideologije vezana je za jačanje kapitalizma kao društvenog sistema. U feudalnom društvu je njegovana vjernost kralju, tj. vladaru države, ali ne i neko definisanje u etničkom smislu. U feudalno vrijeme su, bez većih trzavica, funkcionisale i multietničke države. Međutim, dolaskom novog (kapitalističkog) uređenja većina multietničkih država nisu opstale zbog nastojanja da svaki narod ima svoju nacionalnu državu.

BOSANSKI PRIJATELJ.

ČASOPIS

SADERŽAVAJUĆI

POTRIEBITE KORISTNE I ZABAVNE STVARI.

SVEZAK I.

Tiskom Dra. Ljudevita Gaja.

U ZAGREBU.

1850.

Prvi svezak časopisa „Bosanski prijatelj"

U tom periodu (prva polovina 19. vijeka) Bosna i Hercegovina je bila u sastavu Turskog carstva, a bosanski narod je tek otpočeo s procesom svoje etničke samodefinicije. Bosanska narodna samosvijest je bila najjače izražena kod bosanskohercegovačkih katolika među kojima je djelovao fra Ivan Jukić. Godine 1848. fra Ivan Jukić je napisao sljedeće „Mi Bošnjaci, nekad slavni narod, sada jedva da smo živi". Fra Ivan Jukić je 1850. godine pokrenuo časopis „Bosanski prijatelj" koji je izlazio sve do 1870. godine. Materijal za prvi svezak ovog časopisa, Jukić je prikupljao godinama ranije, jer je planirao osnivanje književnog društva "Kolo bosansko" koje bi objavljivalo svoj časopis, ali do toga nije došlo. U predgovoru prvog broja Jukić piše, 12. maja 1850. godine: „Što dakle pria deset godinah ne mogoh učiniti, evo sad slobodno stupam pred učeni i mili moj rod, pozivajući u kolo bratimsko, sve Bošnjake, da mi u ovomu poslu narodnomu budu na pomoći... Bošnjake od sna nemarnosti probuditi, da se osvieste". Prvi svezak „Bosanskog prijatelja" je pisan u BiH, a štampan u Zagrebu, jer tada u BiH nije bilo nijedne štamparije.

Istovremeno, bosanskohercegovački muslimani, koji tada nisu bili usmjereni prema Zapadu, otkuda je ideja nacionalizma i došla, već prema Istoku nisu značajnije radili na jačanju narodne samosvijesti. Bosanskohercegovački muslimani su nazivani Turcima, o čemu svjedoči npr. Vuk Karadžić: "Nego oni zakona Turskoga misle da su pravi Turci i tako se zovu, premda ni od stotine jedan ne zna turski." Ova Karadžićeva rečenica je vrlo znakovita, jer očito Karadžić pod pojmom "oni zakona Turskoga" podrazumijeva muslimane, a dalje spominje da ni 1% muslimana iz BiH ne zna turski jezik. Alija Isaković je svojevremeno ustvrdio „Ondašnji Bošnjak musliman nije se znao izraziti o svojoj narodnosti, jer on nije znao razlikovati ni vjeru od narodnosti pa su mu bili istovjetni pojmovi musliman i Turčin". U ovom smislu se može i razumjeti tursko "narodno" opredjenje bosanskohercegovačkih muslimana. Naime, pod pojmom "turci" tadašnji Bošnjaci nisu mislili na narodnost već na religiju islam. Uostalom u to vrijeme granice Turskog carstva su se uglavnom poklapale sa granicama islamskog svijeta, a tadašnji svjetski lider muslimana šejhulislam (engleski: Sheikh al-Islam, turski: Şeyhülislam) je stolovao u tadašnjem glavnom gradu Turskog carstva, Instanbul. Počev od 1517. do 1924. godine, kada je Turska država sekularizovana, sjedište svjetskog lidera muslimana (šejhulislama) je bilo u Istanbulu. Ukidanjem funkcije šejhulislama 1924. godinemuslimani su ostali bez lidera na svjetskoj razini. Dalje, bitno je zapaziti, da su cijelo vrijeme bosanskohercegovački muslimanidržali distancu spram Turaka npr. tako što su ih nazivali "Turkuše". Bitno je navesti i činjenicu da je sve do aneksije 1908. godine BiH bila u sastavu

Turske carevine te su sve do 1908. godine građani BiH bili podanici turskog sultana.

Pobuna 1830. godine pod vođstvom Husein-kapetana Gradaščevića poznatog kao Zmaj od Bosne je indirektno imala za posljedicu kreiranje današnjeg naziva zemlje Bosna i Hercegovina. Velike zasluge u gušenju ove pobune je imao Ali-paša Rizvanbegović iz Stoca pa su Turci, 1833. godine izdvojili Hercegovinu iz sastava Bosne kao samostalan ejalet te na čelo ovog novog ejaleta Hercegovina postavili njima lojalnog Ali-pašu Rizvanbegovića. Od tada potiče današnji naziv zemlje Bosna i Hercegovina, jer je tada Bosna podijeljena na Bosnu i Hercegovinu. Doduše, još 1437. godine bosanski plemić Stjepan Vukčić Kosača, koji je gospodario južnim krajevima Bosne, koji približno odgovaraju današnjem teritoriju Hercegovine, se otrgnuo od vlasti tadašnjeg bosanskog kralja Tvrtka II Kotromanića te je u to doba zemlja Stjepana Vukčića Kosače bila praktično samostalna država. Međutim, nakon okupacije BiH od strane Turskog carstva cjelokupan teritorij Bosne i Hercegovine je sve do 1833. godine imao status jedne cjelovite zemlje, tj. nije dijeljen na Bosnu i Hercegovinu. 1851. godine je u BiH opet izbio ustanak koji je brutalno ugušen i tada je BiH praktično ponovo okupirana od strane Turskog carstva. Nakon ovog ustanka Hercegovina je ponovo pripojena Bosni kao jedna od pokrajina Bosne.

1862. godine u Bosnu dolaze Klement Božić iz Zagreba i Teofil Petranović iz Beograda s ciljem da bosanskohercegovačke katolike i pravoslavce nagovore da se na narednom popisu stanovnika po prvi put u historiji izjasne kao Hrvati i Srbi. Teofil Petranović je po dolasku u Sarajevo 1862. godine osnovao Društvo za propagandu i uvođenje imena Srbin, prije svega među pravoslavnim seljaštvom. Članovi ovog Društva su izlazili na sarajevske carine gdje su dočekivali seljake pravoslavne vjeroispovjesti i govorili im da oni ne treba da se zovu Bošnjaci nego Srbi. Klement Božić je utemeljio Društvo koje je širilo hrvatsko ime među katolicima iz BiH. Posljedice ovakvih nastojanja su došle do izražaja upravo početkom 20. stoljeća, a da su Klement Božića i Teofil Petranović valjano odradili svoje zadatke svjedoče i stihovi Safveta Bašagića iz 1891. godine: „Znaš Bošnjače, nije davno bilo, sveg' mi sv'jeta nema petnaest ljeta, kad u našoj Bosni ponositoj i junačkoj zemlji Hercegovoj od Trebinja do Brodskijeh vrata nije bilo Srba ni Hrvata, a danas se kroza svoje hire oba stranca k'o u svome šire". Ovdje je bitno napomenuti da je u 19. stoljeću na području BiH živio i priličan broj Vlaha koji su bili pravoslavne vjeroispovjesti, a čuvali su svoje narodne običaje i svoj vlaški jezik. Nastojanjima Teofila Petranovića bosanskohercegovački Vlasi su također asimilirani u Srbe.

Potpisivanjem Berlinskog mirovnog ugovora 13. jula 1878. godine BiH je od Turske predana na upravu Austrougarskoj monarhiji. Nakon ovog akta kojim je "prelivena čaša" bosanski narod je shvatio da je BiH za Tursku državu tek "sitan novčić" prikladan za izravnavanje računa. BiH je stavljena pod upravu Austrougarske monarhije od 1878. do 1918. godine. Od 1878. do 1908. godine BiH je bila formalno dio Turskog carstva pod upravom Austro-Ugarske, a počev od aneksije 7. oktobra 1908. godine BiH i formalno postaje dio Austro-Ugarske. Tokom perioda Austro-Ugarske vlasti bosanski narod je doživio narodni preporod, ustanovljen je bosanski jezik kao jedan od službenih jezika u Austrougarskoj monarhiji, razvijana je privreda, građene su škole itd. Za bosanski jezik bitno je navesti da je isti bio u službenoj upotrebi počev od 1878. godine pa do 4. oktobra 1907. kada se umjesto bosanskog počeo koristiti srpsko-hrvatski jezik. O prelasku s bosanskog na srpsko-hrvatski jezik postoje posebne studije. Bitno je napomenuti da je BiH u sastavu Austro-Ugarske imala izvjesnu autonomiju sa ustanovljenom Zemaljskom vladom BiH.

Početkom 20. stoljeća u BiH je djelovao omladinski revolucionarni pokret Mlada Bosna. Mlada Bosna je bila bez jasne organizacije, bez jedinstvenog programa, bez čvrsto izgrađene političke linije i bez određenijeg teorijskog stava, a imala je za cilj da putem buna, ustanaka i oružanih atentata bori za slobodu bosanskog naroda. Najpoznatija akcija Mlade Bosne bio je atentat na austrougarskog prijestolonaslijednika Franju Ferdinanda i njegovu suprugu Sofiju u Sarajevu, 28. juna 1914. godine kojeg je izveo Gavrilo Princip. Pored Gavrila Principa dva najpoznatija člana Mlade Bosne su bili književnik Ivo Andrić i političar Atanasije Šola. Mlada Bosna je sarađivala sa srbijanskom organizacijom Crna ruka i zbog te saradnje mnogi pokret Mlada Bosna smatraju za srpski nacionalistički pokret, ali činjenica je da su u pokretu Mlada Bosna bili zastupljeni ne samo pravoslavci već i muslimani i katolici iz BiH. Članovi Mlade Bosne jesu bili za ujedinjenje BiH sa Srbijom, ali samo zato što su iskreno vjerovali da je to za BiH najbolje rješenje. Naime, u to doba je Austrougarska carevina bila zaostala konzervativna državau kojoj su svi slovenski narodi bili manje ili više ugnjetavani. Car Austro-Ugarske je bio Franjo Josip I, koji je kočio svaku liberalizaciju. Istovremeno, kraljevinom Srbijom je od 1903. godine vladao Petar I Karađorđević čija je vladavina obilježena prijelazom s apsolutizma na ustavnost i parlamentarizam te poštovanjem slobode štampe i drugih građanskih sloboda. Srbija je tada bila veoma napredna država i kao takva je bila primjer slobode u regiji pa i šire te je bila svojevrstan magnet za sve slavenske narode Austrougarske carevine. Kao što je već rečeno Mlada Bosna je bila bez jasne organizacije i

bez programa, ali većina sljedbenika pokreta Mlada Bosna su bili članovi Srpsko-hrvatske napredne organizacije koja je osnovana u Sarajevu 1911. godine, a prvi predsjednik ove organizacije je bio Ivo Andrić. Interesantno da u Hrvatskoj istovremeno djelovao pokret Mlada Hrvatska okupljen oko istoimenog lista čiji duhovni lider je bio književnik Antun Gustav Matoš. Pokret Mlada Hrvatska je također bio sklon jugoslovenskoj ideji.

Pored jugoslovenske ideje, početkom 20. stoljeća u BiH je značajno bila izražena i hrvatska nacionalna ideja. Npr. Ademaga Mešić je u to doba izjavio "Mi nismo Turci, nego smo po vjeri muslimani, a po naciji i našem lijepom hrvatskom jeziku Hrvati.". O uzrocima jačanja hrvatske nacionalne orjentacije među bosanskohercegovačkim muslimanima u to doba se može naširoko diskutovati, ali vjerovatno da je najbitniji uzrok najobičnije neznanje i neizgrađenost bosanske etničke samosvijesti u bosanskom narodu. Spomenuti Ademaga Mešić je rano obrazovanje dobio u mektebu, a uz pomoć privatnog učitelja naučio je čitanje i pisanje latinice. Između 1879. i 1882. pohađao je medresu u Travniku i to je sve što je imao od formalnog obrazovanja. Dakako da Ademaga Mešić nije ni u mektebu, a ni u medresi ništa učio o bosanskom kraljevstvu i slavnoj bosanskoj historiji pa je takav neuki Ademaga Mešić jednostavno prihvatio ideologiju Hrvatske stranke prava na što ga je naveo učitelj Ivica Hećimović. Sam Ademaga Mešić je tvrdio da su za popularnost pravaške ideologije među muslimanima najzaslužni hrvatski prosvjetni radnici poput spomenutog Ivice Hećimovića koji je potkraj 1880-tih godina srca muslimanskih mladića ispunjavao hrvatskim žarom. Hećimović je znao kako pristupiti mladim muslimanima, organizovao je studijske kružoke na kojima su se politički događaji u BiH razmatrali iz ugla nacije, nacionalizma, vjere, domovine itd.

Raspadom Austrougarske monarhije BiH postaje sastavni dio prvo kraljevine SHS. Sam naziv države (kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca) govori da bosanski narod nije bio priznat kao konstitutivni narod te su se izjašnjavali kao Srbi ili kao Hrvati. Interesantan je primjer dva rođena brata književnika Hamida i Mehmedalije Maka Dizdara od kojih se jedan (Hamid) izjašnjavao kao Srbin, a drugi (Mak) kao Hrvat.

1. novembra 1918. godine formirana prva narodna (zemaljska) vlada za Bosnu i Hercegovinu čiji predsjednik je bio Atanasije Šola, raniji aktivni sljedbenik pokreta Mlada Bosna. Zemaljsku vladu zamijenila je 11. jula 1921. godine Pokrajinska uprava za Bosnu i Hercegovinu, jer je Ustavotvorna skupština kraljevine SHS 28. juna 1921. godine donijela Vidovdanski ustav čijim članom 135. je određeno da BiH "ostaje u postojećim granicama". Vidovdanski ustav je

bio na snazi sve do 6. januara 1929. kada je kralj Aleksandar izvršio državni udar i nametnuo novo teritorijalno uređenje države kojim je Bosna i Hercegovina razbijena između više banovina, a država je dobila novo ime kraljevina Jugoslavija. Te 1929. godine nezakonitim potezom kralja Aleksandra je zakratko prekinut višestoljetni kontinuitet teritorijalne i upravne cjelovitosti BiH.

Bitno je navesti i činjenicu da je 17. juna 1920. godine Pravoslavna crkva BiH pripojena Srpskoj pravoslavnoj crkvi što je također odluka kralja Aleksandra. Na taj način Pravoslavna crkva BiH je izgubila samostalnost koju je imala stotinama godina što nije nebitno, jer crkvena neovisnost je faktor i temelj državne i nacionalne samobitnosti i organizacione samostalnosti pravoslavne vjerske zajednice u jednog državi. Propis o samostalnosti pravoslavnih crkava donesen je na "Ekumenskom koncilu u Halcedonu" davne 451. godine i kao takav je bio i ostao temeljni akt ustrojstva nacionalnih (državnih) pravoslavnih crkava. Edikt o autokefalnosti glasi: „Pravoslavne crkve su vezane uz državu i ne mogu imati izvandržavnu jurisdikciju". Istovremeno Katolička crkva u BiH i Islamska zajednica u BiH imaju potpunu samostalnost. U tome smislu u budućnosti je potrebno insistirati na autokefalnosti bosanskohercegovačke pravoslavne crkve.

Interesantno je zapaziti još jedan detalj za period između dva svjetska rata, a to je činjenica da je najjača politička partija Hrvata u to doba bila HPSS – Hrvatska pučka seljačka stranka čiji lider je bio Stjepan Radić, a istovremeno Mehmed Spaho je osnovao JMO – Jugoslovensku muslimansku organizacija. Bitno je zapaziti da Hrvati nisu utemeljili neku katoličku već hrvatsku partiju što znači da su imali jasno izgrađenu narodnu svijest za razliku od bosanskohercegovačkih muslimana koji nisu organizovali narodnu već vjersku partiju.

Još interesantniji je primjer stranke koja je osnovana 1892. pod nazivom Katolička narodna stranka, a 1905. godine je promijenila ime u Slovenačka narodna stranka kako bi iskazala svoju prevashodno narodnu orijentaciju. Ovaj podatak je posebno interesantan kada se uzme u obzir činjenica da su Slovenačku narodnu stranku i osnovali i sve vrijeme vodili katolički svećenici, ali su očito bili svjesni potrebe očuvanja slovenačkog narodnog identiteta.

Jedan od zagovornika hrvatske struje među bosanskohercegovačkim muslimanima je bio i Džafer Kulenović koji je dao izjavu "Gospodo, ja sam Hrvat i hrvatski nacionalist i ne samo da sam ja Hrvat i hrvatski nacionalist nego su bosanski muslimani kao cjelina Hrvati, dio hrvatskog naroda". Ova izjava Džafera Kulenovića se može uporediti sa izjavom književnika Meše Selimovića "Potičem iz muslimanske porodice iz Bosne, a po narodnoj pripadnosti sam Srbin." Upravo dati primjeri ukazuju u kakvom se procjepu nalazio bosanski narod

u vrijeme obje Jugoslavije.

Prvo zasjedanje ZAVNOBiH-a (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine) održano u Mrkonjić Gradu 25. novembra 1943. je donijelo odluku da BiH „nije ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska, nego i srpska i muslimanska i hrvatska" te je ozakonilo rezultate nacionalšovinističkih politika koje su provođene na teritoriji BiH na početku 20. stoljeća, jer je navedeno da Srbi i Hrvati imaju pravo konstitutivnosti u BiH, a istovremeno bosanski narod nije ni spomenut već se spominje samo vjerska skupina „muslimani". Kao što se vidi ZAVNOBiH je na neki način legalizovao konstitutivnost Srba i Hrvata u BiH premda se može postaviti pitanje legalnosti samog ZAVNOBiH-a. Naime, ZAVNOBiH je održan u jeku rata i upitno je koliko su vijećnici ZAVNOBiH-a odista izražavali stavove građana BiH. Obično se naglašava značaj ZAVNOBiH-a u pogledu obnove kontinuiteta teritorijalne i upravne cjelovitosti BiH kojeg je 1929. nezakonito ukinuo kralj Aleksandar. Međutim, činjenica je da je i bez ZAVNOBiH-a postojao temelj za teritorijalnu i pravnu cjelovitost BiH zbog činjenice da je ista postojala stotinama godina, a da je nezakonito ukinuta 1929. godine.

Avnojevska Jugoslavija nije priznala postojanja bosanskog naroda. Jedan od političara koji je najranije otvorio ovo pitanje je bio Husaga Čišić. Na Trećem zasjedanju AVNOJ-a podnio je amandman na novi Ustav Federativne Jugoslavije i jasno istupio protiv negiranja prava bosanskog naroda. 1963. godine je Ustavom SRBiH data (vrlo nezgrapna) mogućnost da se oni koji žele opredijele kao Muslimani (veliko M). Hamdija Pozderac, predsjednik predsjedništva BiH tokom 70-tih godina 20. vijeka, prilikom ustavnih promjena je pokušao vratiti historijsko ime Bošnjaci, ali bez uspjeha. Hamdija Pozderac, svjestan činjenice da u Jugoslaviji u tom trenutku nije pogodna klima za punu afirmaciju bosanskog naroda, prihvatio je kompromis kazavši čuvenu rečenicu: "Ne daju bosanstvo, nude muslimanstvo... Da prihvatimo i to što nude, makar i pogrešno ime, ali ćemo otvoriti proces". Prema popisu stanovništva BiH iz 1948. godine u BiH je živjelo 44% Srba, 24% Hrvata i 32% neopredijeljenih i ostalih. Očito da veliki broj "neopredijeljenih" znači da tu "nešto ne štima". Istovremeno popisom stanovništva 1971. godine je ustanovljeno da u BiH živi 40% Muslimana, 37% Srba, 21% Hrvata i samo 2% neopredijeljenih iostalih. Drastičan pad broja "neopredijeljenih" dovoljno govori sam za sebe.

Raspadom Jugoslavije BiH je priznata kao suverena država 1992. godine. Međutim, i u ovoj suverenoj državi sve do Drugog bošnjačkog sabora održanog 27. i 28. septembra 1993. godine u Sarajevu se nisu izjašnjavali kao Bošnjaci već

i dalje kao Muslimani. Još 1991. godine Adil Zulfikarpašić se zalagao za vraćanje historijskog imena Bošnjaci, ali su se tada tome protivili mnogi istaknuti bosanski intelektualci, jer je to bio period lutanja kada je bosanski narod tražio svoj identitet. Identitet bosanskog naroda od 1918. do 1992. godine je bio nemilice zatiran i čak se nije smjelo ni govoriti na tu temu. U to doba su ljudi zatvarani zbog puke činjenice da posjeduju knjigu „Kultura Bošnjaka" Smaila Balića, objavljenu u Beču 1973. godine. Dalje, u bosanskom narodu su jako zastupljene ideologije islamizma i marksizma. Paradoksalno je da su marksistički i islamistički stav po nacionalnom pitanja gotovo identični. Naime, poznata je izjava Karla Marksa (Karl Marx) "Proleteri su ljudi bez domovine" dok je glavni ideolog islamizma Sajid Kutub (Sayyid Qutb) svojevremeno izjavio "Musliman nema nacionalnost". Općenito komunisti su smatrali da je etnička pripadnost nebitna, jer su komunisti internacionalisti, a njihova domovina je svugdje gdje se vodi borba protiv izrabljivanja. Jedna od komunističkih parola kaže "Prazan stomak ne pita za domovinu već za komad kruha". Zbog svega navedenog bosanski narod je dugo tražio svoj izvorni identitet zatrt u periodu od 1918. do 1992. godine.

Spontano se nameće potreba poređenja bosanskog naroda i Albanaca po pitanju etničkog osvješćivanja. Naime, Albanci i bosanski narod su jedina dva evropska naroda sa pretežno islamskim stanovništvom. Ovdje su izuzete malobrojne zajednice kao što su Goranci u Makedoniji i Mrkojevići u Crnoj Gori te dio Turske u Evropi. Može se slobodno reći da su po pitanju etničkog osvješćivanja i homogenizacije Albanci učinili mnogo više i štaviše imaju dvije države (Albaniju i Kosovo) dok je upitno koliko bosanski narod uopće ima državu, jer BiH je država u kojoj su konstitutivna tri naroda: Bošnjaci, Hrvati i Srbi. Uzgred Hrvati i Srbi imaju pored BiH i svoje matične države. Ovakav "sustanarski" status bosanskog naroda u BiH uveliko otežava i prostu egzistenciju naroda, a da se i ne govori o višim ciljevima kao što je narodno (etničko) osvješćivanje. Pojedini bosanski intelektualci, vođeni sitnim kratkoročnim interesima, su davali neprimjerene izjave prema kojima su Bošnjaci Turci, ali ovakve sramne izjave su naišle na oštru osudu javnosti, jer bosanski intelektualni krugovi su davno raščistili ovu dilemu i definitivno ustanovili da Bošnjaci nisu Turci, a nisu ni Srbi ili Hrvati, već narod sa svojim vlastitim identitetom.

Bitno je zapaziti izvjesnu sličnost između bosanskog i ukrajinskog nacionalnog pitanja. Naime, jednako kao što bosanski narod na zapadu ima Hrvatsku sa pretežno katoličkom crkvom, a na istoku Srbiju sa pretežno pravoslavnom crkvom, tako Ukrajinci na zapadu imaju Poljsku, a na istoku Rusiju. Aspiracije susjeda spram bosanskog naroda su vrlo slične aspiracijama ukrajinskih susjeda.

Razlika između bosanskog naroda i Ukrajinaca se ogleda u tome što su Ukrajinci znatno brojniji narod i njihova kultura se značajnije razlikuje od kulture Poljaka i Rusa nego što se razlikuje kultura bosanskog naroda od kulture Hrvata i Srba. Npr. ukrajinski jezik nije blizak ni poljskom, a ni ruskom jeziku. Dalje, Ukrajinci su multireligiozan narod kod koga su zastupljene i katolička i pravoslavna vjera, ali za razliku od bosanskog naroda kod kojih je islam najzastupljenija vjera kod Ukrajinaca nijedna vjera nije dominantna. Ali bez obzira na ove razlike sličnost je vrlo značajna.

Postoji, također, i sličnost između bosanskog naroda i Moravaca uz razliku što je bosanski narod uspio da sačuva svoj identitet za razliku od Moravaca čija je budućnost neizvjesna. Prema popisu stanovništva 1991. godine u Češkoj je živjelo 1. 363. 000 Moravaca, a prema popisu iz 2011. godine svega 627. 613 Moravaca. Naime, Moravci su podložni češkoj i slovačkoj asimilaciji.

TEMELJI ETNIČKOG IDENTITETA BOSANSKOG NARODA

Čovjek se poznaje po licu, a narod po svojoj kulturi i tradiciji. Narod je grupa osoba koje imaju zajedničko porijeklo, zajedničku i prepoznatljivu kulturu, zajedničke mitove i simbole, tradiciju i zajedničke zakone i običaje za članove. Drugim riječima narod je kulturnobiološka zajednica. Dakle prepoznatljiva zajednička kultura i tradicija su odrednice jednog naroda te je bitno da se sačuva autohtona kultura i tradicija bosanskog naroda. Pojedine elemente kulture i tradicije bosanskog naroda koji su preuzeti od drugih naroda je potrebno također sačuvati premda treba prevashodno sačuvati autohtonu kulturu i tradiciju.

Osnovni elementi etničkog identiteta svih naroda pa i bosanskog naroda jesu zajednička kultura i tradicija te zajedničko porijeklo. Bosanski narod je više stoljeća bio porobljen te je tokom perioda ropstva autohtona bosanska kultura i tradicija bilo izložena zatiranju tako da je bosanski narod nakon što je (konačno) izvojevao slobodu jedno vrijeme lutao i tražio svoj (dobrim dijelom izgubljeni) etnički narodni identitet. U ovom procesu lutanja i traženja svoga identiteta bosanski narod je jedno vrijeme svoj etnički identitet vidio kao isključivo religijski identitet, tj. smatralo se da isključivo bosanskohercegovački muslimani pripadaju bosanskom narodu. U tome smislu je npr. Alija Isaković izjavio: „Ima čak i obrazovnih pojedinaca koji misle da se pod termin Bošnjak može podvesti Bošnjak-musliman, Bošnjak-katolik, Bošnjak-pravoslavac. To su proizvoljnosti, čak štetne proizvoljnosti koje mirišu na neku vrstu bosanskohercegovačkog unitarizma. Naši bosanskohercegovački pravoslavci su Srbi, a katolici Hrvati." Takvi potpuno neispravni stavovi još uvijek provejavaju u bosanskim intelektualnim krugovima, premda je danas već svima jasno da bosanski narod svoj identitet gradi na svojoj tradiciji i kulturi, a ne samo i isključivo na bilo kojoj religiji. Kada se izvrši dublja analiza, religijski identitet je na neki način i nametnut i podmetnut bosanskom narodu.

Naime, kod bosanskog naroda je još uvijek jako kolektivno sjećanje na doba kada je BiH bila u sastavu Turskog carstva koje je imalo uređen tzv. miletski sistem (engleski: millet system). U Turskom carstvu priznate vjerske grupe (muslimani, pravoslavci, jevreji i drugi) su imale uspostavljene svoje samostalne zajednice zvane mileti, u kojima su zadržavale svoje sopstvene vjerske zakone, pod zaštitom sultana. Pravoslavnim miletom je upravljao grčki pravoslavni patrijarh. Katolički milet je formiran tek u 19. stoljeću, a poglavar ovog mileta

je bio ambasador Francuske u Istanbulu. Ovo praktično znači da je u to doba bila važnija pripadnost miletu nego li narodu. U tome smislu i dan danas mnogi bosanskohercegovački muslimani osjećaju veću vezanost za islamski milet nego li za bosanski narod što u ovom 21. Stoljeću, kada BiH više nije u sastavu Turskog carstva, već teži članstvu u Evropskoj uniji i ima niz pogubnih posljedica. Jako je bitno da bosanski narod danas njeguje i izgrađuje, ne neku miletsku kulturu, upravo svoju autohtonu bosansku kulturu i tradiciju.

Bosanski narod je tradicionalno narod sa više religija i u tome smislu onaj dio svoga identiteta kojeg (ipak) crpi iz religije bosanski narod ne nalaze samo u islamu već i u drugim religijama koje su tradicionalno zastupljene među pripadnicima bosanskog naroda. U vrijeme neposredno pred okupaciju Bosne od strane Turskog carstva među Bošnjanima su bile zastupljene katolička kršćanska religija i krstjanska (patarenska, bogumilska) religija te u manjoj mjeri pravoslavna religija i islam. Tokom stoljeća turske okupacije u BiH je potpuno iščezla krstjanska (patarenska, bogumilska) religija, a u značajnoj mjeri se povećao broj sljedbenika pravoslavlja i islama kroz procese pravoslavizacije i islamizacije BiH. U prvoj polovici 19. stoljeća većina stanovnika današnje BiH su pripadali bošnjačkom narodu neovisno o religiji kojoj pripadaju. U to doba među Bošnjacima je bilo mnogo katolika pa i pravoslavaca. O ovome postoje sačuvani pisani dokumenti iz pera Ivana Jukića, Antuna Kneževića, Vuka Karadžića, Saćira Kurtćehajića, Vase Pelagića i drugih. Dovoljno je citirati Antuna Kneževića koji je zapisao davne 1870. godine „Neke naše komšije vrlo se ljute, što se dičimo i ponosimo našim starim bošnjačkim imenom, jezikom i običajima i što pod živu glavu nećemo da prigrlimo njihovo ime za oznaku narodnosti i jezika. U napadajima na nas složne su naše komšije, koje ćemo, da se bolje razumijemo, nazvati Jovo i Ivo. No i jedan i drugi traži od nas nešto drugo, jer između sebe ne mogu – o živu glavu – da se slože. Prijatelj Jovo poručuje nam, da uzmemo njegovo ime, a prijatelj Ivo veli 'Jok Bošnjače, ti si moj i moraš prigrliti moje ime'".

Može se reći da su temelji etničkog identiteta bosanskog naroda: bosanski jezik, bosansko pismo bosančica, autohtoni bosanski narodni običaji, bosanski narodni simboli i karakterističan „bosanski duh".

Karakterističan štokavski (danas ijekavski, a u prošlosti ikavski) govor se rasprostire od Drave na sjeveru pa do Jadrana na jugu i od Drine na istoku pa do Cetine i Une na zapadu. Upravo je ovaj govor 1850. godine Književnim dogovorom u Beču kojeg je organizovao Vuk Karadžić uzet kao osnova za kreiranje srpskohrvatskog jezika. Štokavski ijekavski govor se jasno može razlikovati od srbijanske ekavice, zagorske kajkavštine i dalmatinsko-istarske čakavštine te od

karakterističnog crnogorskog govora, a nevjerovatno je koliko se granice ovog govora poklapaju s granicama nekadašnjeg Ejaleta Bosna iz 16. i 17. stoljeća.

Granice Ejaleta Bosna iz 16. i 17. stoljeća

Još uvijek ima sačuvanih autohtonih bosanskih narodnih običaja iz vremena prije dolaska Turaka na ovo područje kao što su npr. običaji obilježavanja nekih narodnih praznika Jurjeva, Balogovijesti, Aliđuna (Ilindana) i drugih. Vezano za Aliđun (Ilindan) potrebno je navesti da je sveti Ilija zaštitnik Bosne slično kao što je sveti Đorđe zaštitnik Engleske. Biskup fra Pavao Dragićević tražio je od Vatikana da se sveti Ilija slavi kao zaštitnik Bosanskog Kraljevstva. Vatikan je udovoljio njegovom zahtjevu 1752. godine. Od 1461. do 1752. godine sveti Grgur Čudotvorac koji se obilježava 17. novembra je bio zaštitnik Bosanskog Kraljevstva. Aliđun (Ilindan) se slavi 2. augusta. Molitva za kišu koja se uči za Aliđun (Ilindan) je kod muslimana Bosne sačuvana u izvornom obliku iz paganskog doba za razliku od kršćana Bosne kod kojih je pod uticajem svećenstva prilagođena.

Glavni narodni simboli bosanskog naroda su grb kraljevske dinastije Kotromanića sa šest ljiljana na plavoj podlozi i zlatni ljiljan. U februaru 1991. godine Skupština SR Bosne i Hercegovine je donijela Odluku da se pristupi promjeni Ustava SR BiH te da se, u vezi s tim, donese ustavni zakon o nazivu i državnim simbolima Republike Bosne i Hercegovine. Uskoro je sastavljena stručna skupina sa zadatkom da naprave nove simbole BiH. Tu skupinu činili su

arheolog Hasan-Mirza Ćeman, historičari Tihomir Glavaš, Boris Nilević i Enver Imamović, dizajner Zvonimir Bebek te pravnici Vedran Hadžović (koordinator) i Kasim Trnka (konsultant). Stručni tim predlagao je da podloga zastave bude svijetloplave boje, koja simbolizira mir, blagostanje, zajedništvo i sl. Ta boja predložena je po uzoru na onu Ujedinjenih naroda.

Novi grb BiH se, po prijedlogu, trebao nalaziti na sredini zastave. Grb je bio temeljen na izgledu sačuvanom na nekolicini srednjovjekovnih kraljevskih pečata i kovanica. Međutim, stručnoj skupini je najvažniji izvor za grb bio posmrtni plašt prvog kralja Kraljevine Bosne Tvrtka I Kotromanića, koji je nađen prilikom iskopavanja krunidbene i grobne crkve bosanskih kraljeva u Arnautovićima kod Visokog. Tada je određeno da novi bosanskohercegovački simbol bude ljiljan iz vremena Kraljevine Bosne koji odgovara endemskoj bosanskohercegovačkoj podvrsti ljiljana, Lilium Bosniacum Beck. Neosporno da ljiljani Kotromanića potiču od grba francuske dinastije Anžuvinaca koja je imala velik utjecaj na razvoj bosanske heraldike. Grb i bijela zastava sa ljiljanima su usvojeni maja 1992. godine i bili su u upotrebi do 1998. kada su odlukom visokog predstavnika nametnuti sadašnji grb i zastava BiH koji nemaju nikakvo kulturno-historijsko utemeljenje.

Međutim, u periodu od 1992. pa do 1998. godine grb i zastava sa ljiljanima su „prirasli srcu" bosanskom narodu te su danas faktički najznačajniji narodni simboli bosanskog naroda zajedno sa himnom „Jedna si jedina" koja je također jedno vrijeme bila državna himna BiH. Na Svjetskom bošnjačkom kongresu (SBK) održanom 29. 12. 2012. godine izglasano je da zastava svih Bošnjaka na svijetu bude bijela zastava s ljiljanima. Jedini koji je glasao protiv bio je historičar Enver Imamović. On je pojasnio da je protiv usvajanja ove zastave bio "iz čisto naučnih razloga" te je utvrdio: "Država i narod su dva različita pojma.

Zastava s ljiljanima je zastava srednjevjekovne Bosne, koju smo izabrali da bude zastava države BiH nakon njenog odcjepljenja. Nakon što su danas na Kongresu izabrali ovu zastavu za zastavu samo jednog naroda, bošnjačkog, onemogućili su, na duži historijski period, da ta zastava bude ponovo, danas-sutra, državna zastava BiH". Premda tvrdi da je njegov stav „naučni" historičar Imamović nigdje ne navodi nikakvo znanstveno utemeljenje za ovakav stav. Drugim riječima „gdje to piše da zastava naroda i zastava države ne smiju biti istovjetne". Čak i kada bi zastava države morala biti različita od zastave naroda i tada bi se zastava sa ljiljanima uz manju modifikaciju, kao što je npr. zastava hrvatskog naroda modificirana dodavanjem krune, mogla upotrijebiti kao državna zastava.

Pečatni prsten sa ljiljanom iskopan 2012. godine u Zgošći kod Kaknja

Jedan od značajnih elemenata bosanske kulture koji je teško opisati, ali ga svi Bosanci osjećaju veoma dobro, jeste ono što bi se moglo nazvati „bosanski duh". Svi koji odu iz BiH u inostranstvo pa makar to bio odlazak do Beograda ili Zagreba veoma dobro osjete nedostatak toga karakterističnog bosanskog ozračja.

Vezano za identitet bosanskog naroda bitno je da se u narednom periodu, savremenim metodama arheologije i genetike, ustanovi jesu li današnji stanovnici BiH potomci ilirskog plemena Desidijata i drugih ilirskih plemena koja su živjela na današnjoj teritoriji BiH. Ukoliko bi se ispostavilo da jesu onda bi se historija bosanskog naroda pisala ne počev od bana Borića i Kulina bana već znatno ranije. Stari Rimljani su Ilirima nazivali jednu veliku skupinu plemena koja je živjela na jugozapadu Balkana, a upitno je koliko je ta skupina plemena bila etnički homogena. Upitno je da li je uopće postojao „ilirski narod", ali nije upitno da su postojala pojedina ilirska plemena kao što su spomenuti Desidijati te Breuci, Hemasini, Daorsi i drugi.

Dugo vremena su Albanci smatrani direktnim potomcima Ilira premda nije bilo mnogo dokaza za to, a sada je genetika pokazala da su Albanci najsrodniji narodima sa Sjevera Afrike. Nema velike srodnosti među stanovnicima BiH i Albancima, a da li postoji srodnost između stanovnika BiH i pojedinih ilirskih plemena to tek treba provjeriti. Na području današnje BiH prije nekih 2000 godina je živjelo, između ostalih, Ilirsko pleme Desidijati čiji poglavica je bio Baton I, a koga su Rimljani izuzetno cijenili premda se bunio protiv njihove vlasti. U Nacionalnom muzeju Albanije u Tirani se čuva bista Batona I kao jednog od albanskih nacionalnih heroja premda Baton I nije živio u Tirani već na teritoriji današnje Zenice. Istraživanja trebaju pokazati da li bi se Baton I trebao ubrojati u albanske ili bosanske nacionalne heroje.

Bista Batona I izložena u Nacionalnom muzeju Albanije

Ovdje je bitno spomenuti i prvog kralja Bosne Tvrtka I Kotromanića, bez čijih nastojanja bi današnji identitet bosanskog naroda sigurno imao drugačiji karakter. Prije Tvrtka I Bosna je bila tek krhka i mala banovina čija samostalnost je uvijek bila upitna, ali nastojanjima Tvrtka I Bosna postaje moćno i čvrsto kraljevstvo čije jezgro se, uz sve padove i uspone, održalo do danas. Za vrijeme Tvrtkove vladavine ostvarena je politička stabilnost te značajan kulturni i duhovni napredak, što je Bosnu učinilo jednom od najjačih evropskih država, a Tvrtka najvećim vladarem u historiji Bosne. U tom se vremenu razvijaju bosanski gradovi, trgovina i rudarstvo te se kuje prvi zlatni novac na ovim prostorima. Može se slobodno reći da je Tvrtko prvi vladar koji je ujedinio Južne Slavene u jednoj državi.

Tvrtko I je rođen 1338. godine kao sin princa Vladislava, brata bosanskog bana Stjepana II i Jelene Šubić. Djed mu je bio Juraj II Šubić vladar Dalmacije, a pradjed kralj Dragutin Nemanjić. Bosanski ban postao je nakon smrti strica Stjepana II Kotromanića 1353. godine. Te 1353. godine kada je Tvrtko I postavljen za bana Bosne njegova prva rodica, Elizabeta Kotromanić, kći njegovog strica

se udala za mađarskog kralja Ludovika I koji umire 1382. čime Elizabeta postaje faktički vladar tada veoma moćne države Mađarske. Zbog činjenice da je za bana postavljen u dobi od 15 godina s početka mu je u vladavini pomagao njegov otac Vladislav i drugi članovi porodice, međutim ubrzo sazrijeva u uspješnog vladara koji je značajno proširio teritorij banovine Bosne te se 1377. godine u dobi od 39 godina, u mjestu Mile (danas Arnautovići) pored Visokog krunio za prvog kralja Bosne. Za vrijeme njegove vladavine zabilježeni su i prvi prodori Turaka na teritorij Bosne, ali je Tvrtkova vojska u boju kod Bileće 1388. godine potukla odrede sultana Murata I. U to doba Bosna je bila izuzetne ekonomske snage te je bosanski zlatnik bio četiri puta veće vrijednosti od venecijanskog. Tvrtkova vojska je među prvima u Evropi u svoje naoružanje uvela tada najsavremenije vatreno oružje, a 1382. godine Tvrtko I je osnovao grad Herceg Novi kao luku Bosne i bazu za pomorsku flotu Bosne. Kralj Tvrtko I umire 10. marta 1391. u dobi od 53 godine. Naslijedio je malu banovinu, a svojim potomcima je ostavio moćno kraljevstvo. Može se slobodno reći da je uz Kulina bana Tvrtko I najznačajniji bošnjački državnik u srednjem vijeku te da je svakako doprinio izgradnji današnjeg identiteta bosanskog naroda.

Tvrtko I Kotromanić
(autor ilustracije: Enes Eno Bešić)

O ugledu bosanskog naroda u srednjem vijeku svjedoče stihovi dubrovačkog pjesnika Ivana Gundulića iz 1669. godine:

Na konjijeh sve Bošnjaci
sjahu svijetlo odjeveni,
zatočnici hrli i jaci,
konjanici sve hrabreni.

Bošnjak konjanik 1786. godine

Osim potrebe za daljim istraživanjima bosanske historije, tradicije i kulture, u ovom momentu je jako bitno da se cjelokupni bosanski narod podvrgne svojevrsnoj kolektivnoj terapiji identiteta. Već je navedena štetnost nastojanja da se bosanski narod učahuri unutar islamskog religijskog identiteta koji je i nametnut i podmetnut bosanskom narodu od strane njihovih neprijatelja, ali bitno je naglasiti potrebu jačanja evropskog identiteta bosanskog naroda te izbjegavanja prakse da se kod bosanskog naroda razvija identitet žrtve. Bosanski narod je evropski narod. Činjenica da je narod Bosne i Hercegovine narod i da su narod koji pripada Evropi razumljivo je samo po sebi, ali nisu tako davno vremena kada su obje ove činjenice bile upitne i štaviše još ima mnogo onih koji spore obje ove konstatacije.

Naime, nisu tako davno vremena kada je bosanski narod tretiran ne kao narod već kao vjerska skupina i sukladno tome nisu smjeli koristiti svoje historijsko narodno ime već im je dopušteno da se zovu Muslimani (veliko M) neovisno o njihovom vjerskom opredjeljenju. Dakle, u obje Jugoslavije neprijatelji

su pokušavali bosanski narod svesti u jednu vjersku skupinu i zatrti bosanski narodni identitet te se čovjek spontano zapita zašto danas neki ljudi iz bosanskih redova rade istu stvar koju su nekada činili najljući neprijatelji bosanskog naroda?! Vjerovatno da to rade iz čistog neznanja i po inerciji iz prošlih vremena.

Kao što je već rečeno, bosanski narod se mora u svakom pogledu profilisati kao evropski narod. U ovom pogledu su Albanci učinili mnogo više premda su i oni narod s muslimanskom većinom. Drugim riječima, Albancima islam nije bio prepreka na putu usvajanja evropskih vrijednosti dok bosanski narod po tome pitanju još ima nedoumica. Mnogi bosanski lideri češće putuju u zemlje Bliskog Istoka i Magreba nego li u Evropu. Štaviše, spomenuti lideri i kada otputuju u neku evropsku zemlju tamo ne razgovaraju sa Evropljanima već sa doseljenicima u Evropu što sa Balkana, što sa Bliskog Istoka i Magreba. Dakako, potrebno je sarađivati sa svima, ali bosanski lideri trebaju dati prioritet saradnji sa evropskim zemljama i pripremama BiH za članstvo BiH u Evropskoj uniji.

Bitno je ovdje spomenuti nastojanja Benjamina Kalaja. Naime, neprijatelji bosanskog naroda su već više od stotinu godina kivni na njegova djelovanja i čak su smislili pojam „kallayizam" kojim opisuju spomenuta nastojanja. U jednom tekstu pisanom od strane neprijatelja BiH se navodi sljedeće: „Od 1882. godine, austrougarski upravitelj Bosne i Hercegovine, mađarski povjesničar Benjamin Kallay, pokušavao je, sustavnom politikom promovirati termin 'Bošnjak'... Povijesno, interesantna je pojava da se ideologija slična kallayizmu pojavljuje kao velikonacionalna opcija bosanskohercegovačkih muslimana koncem XX i početkom XXI stoljeća, što pokazuje da bizarne političke ideje uskrsavaju u promijenjenim okolnostima".

Grof Benjamin von Kállay

Vidi se sa koliko gnjeva neprijatelji BiH i bosanskog naroda pišu o Benjaminu Kalaju. A ko je zapravo Benjamin Kalaj? Kalaj je pripadao jednoj od najstarijih mađarskih plemićkih porodica u kojoj je kroz naraštaje sačuvana svijest o prijateljstvu Mađarske i BiH. Kalaj je rođen 1839. godine u Budimpešti dakle iste godine kada je rođen i Mehmed-beg Kapetanović u Ljubuškom. Kalaj je ostvario blistavu političku karijeru, a u slobodno vrijeme se bavio historijom te je npr. 1878. napisao „Historiju Srba". 1882. godine je postavljen na dužnost Upravitelja Bosne i Hercegovine i na toj dužnosti je ostao sve do svoje prerane smrti 1903. godine. Da stvar bude još interesantnija njegov vršnjak Mehmed-beg Kapetanović je umro 1902. godine, tj. samo nekoliko mjeseci prije njega.

BOŠNJAK

List „Bošnjak" iz 1891. godine

Kalaj je vršeći dužnost Upravitelja Bosne i Hercegovine nastojao izgraditi bosansku narodnu samosvijest te uzdići bosanski narod na isti stepen s ostalim evropskim narodima, a Kalajeva nastojanja su s ogorčenjem posmatrana od strane neprijatelja BiH koji su već imali planove za uništenje bosanskog naroda i kidanje njegovog tkiva. U ovom poslu je našao saradnika u svome vršnjaku Mehmedu Kapetanoviću. Mehmed Kapetanović je kao i Kalaj bio plemenitog roda odnosno nosio je titulu bega. Obavljao je dužnost gradonačelnika Sarajeva, a 1891. je pokrenuo i politički list „Bošnjak". Dakle, grof Kalaj i beg Kapetanović su se udružili u ovoj plemenitoj misiji. U ovo doba, ne samo Mehmed Kapetanović već i ostali begovi su nastojali da postanu „džentrija za Peštu i Beč", tj. da ništa ne zaostaju za ostalim austrougarskim plemstvom. Trebalo bi mnogo prostora da se navedu sva postignuća grofa Kalaja za vrijeme njegove uprave, ali prije sveg treba navesti osnivanje velikog broja škola od kojih su mnoge bile „djevojačke". U jednoj od tih djevojačkih škola je odgojena i prva žena iz BiH koja je bila ljekar, dr. Ševala Zildžić. Dakle, bosanski narod je tada brzim koracima dostizao ostale evropske narode.

Nastojanja Benjamina Kalaja, djeluju fascinantno, pogotovu ako se uporede sa radom njegovog sunarodnjaka Karolja Kuena Hedervarija (Károly Khuen-Hédervárγ) u Hrvatskoj. Naime, Benjamin Kalaj je bio upravitelj (guverner) BiH u periodu 1882-1903. godine dok je Kuen Hedervari praktično u isto vrijeme (1883-1903) bio ban Hrvatske. Dok je npr. Kuen Hedervari u Hrvatskoj suzbijao upotrebu hrvatskog jezika i nametao mađarski jezik u BiH je Benjamin Kalaj poticao upotrebu narodnog bosanskog jezika. Ovo je činjenica koju treba cijeniti!

Nažalost, kao što je već rečeno, i grof Kalaj i beg Kapetanović su prerano umrli, a poslije njih nije bilo dovoljno snažnih ličnosti da njihov posao dovrše. Može se slobodno reći da je smrću ove dvojice velikana za bosanski narod nastupila svojevrsna duga mračna noć. Npr. naredbom Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine od 4.10.1907. gosine određeno je da se "ima posve napustiti naziv 'bosanski jezik' i da se imade zemaljski jezik nazivati 'srpsko-hrvatski jezik'". Ovime je zadan „udarac" bosanskom narodnom identitetu od koga se bosanski narod ni do danas nije potpuno oporavio.

Upravo u to vrijeme se desio niz događaja koji su imali štetne posljedice za bosanski narod. Kao prvo desio se pad politike Karolja Kuena Hedervarija u Hrvatskoj, a kao drugo u Srbiji je na vlast došla dinastija Karađorđevića. Kao što je već rečeno Kuen Hedervari je u Hrvatskoj suzbijao upotrebu hrvatskog jezika te nametao mađarski jezik i poduzimao niz drugih mjera kojima je htio izvršiti mađarizaciju Hrvata, a istovremeno je davao velika narodna prava Srbima u Hrvatskoj. Ovakva politika je dovela do velikog otpora hrvatskih patriota te je 1903. godine car Austro-Ugarske zaključio da Kuen Hedervari više ne vlada situacijom u Hrvatskoj pa ga je razriješio dužnosti bana Hrvatske, a za bana je postavio dr. Teodora grofa Pejačevića. Nakon 1903. je došlo jačanja narodnog pokreta u Hrvatskoj koga je snažno podržavala katolička crkva. U BiH je bio posebno aktivan nadbiskup Josip Štadler čijim suradom suzbijena nastojanja katoličkih svećenika franjevaca da se sačuva narodni identitet Bošnjaka katolika te su se Bošnjaci katolici okrenuli ka hrvatskom narodnom pokretu. U to doba u BiH su počeli da djeluju i dijecezanski katolički svećenici „petrovci" te je uticaj franjevaca počeo da slabi. U Zagrebu od 3. do 5. septembra 1900. godine je održan Prvi hrvatski katolički sastanak kome su prisustvovali i predstavnici katolika iz BiH. Na tome Sastanku je nadbiskup Josip Štadler rekao „... bosanskohercegovački katolici su nacionalni Hrvati .. želim da se Bosna i Hercegovina sjedini s materom zemljom..." pri čemu je pod „materom zemljom" mislio na Hrvatsku.

Dolazak na vlast kralja Petra I Karađorđevića u Srbiji 1903. godine je imao veoma štetne posljedice po narodnu samosvijest bosanskog naroda. Srbija prije 1903. godine pod vlašću dinastije Obrenovića je bila zaostala zemlja koja nije privlačna za bosanskohercegovačke pravoslavce te ranije nastojanja iz Srbije propisana „Načertanijem“ iz 1844. godine su imala ograničenog odjeka u BiH, ali dolaskom na vlast kralja Petra I Karađorđevića koji je vodio liberalnu politiku Srbija je postala magnet za bosanskohercegovačke pravoslavce. Vaso Pelagić je napisao i objavio 1867. godine u Beogradu knjigu "Rukovođa za srpsko-bosanske, hercegovačke, starosrbijanske i makedonske učitelje" u kojoj piše: "Svaki učitelj treba da nauči prvo svoje učenike, a posle svu ostalu varošku diečicu koia gođ umeju govoriti: da kad jih kogođ upita: šta si ti mladiću? Pa da mladić na to pitanje odmah odgovori: „Ja sam Srbin“. Dobro bi bilo kad bi se neki dobri ljudi našli koji bi diečici po koju kraicaru zato darivali, da se tim u njima još većma pobuđuje revnost k tome odgovoru".

1862. godine u BiH iz Zagreba dolazi Klement Božić, a iz Beograda Teofil Petranović s ciljem da Bošnjake katolike i pravoslavce nagovore da se na narednom popisu stanovnika po prvi put u historiji Bosne izjasne kao Hrvati i Srbi. Teofil Petranović je po dolasku u Sarajevo 1862. godine osnovao Društvo za propagandu i uvođenje imena Srbin, prije svega među pravoslavnim seljaštvom. Članovi ovog Društva su izlazili na sarajevske carine gdje su dočekivali seljake i govorili im da oni ne treba da se zovu Bošnjaci nego Srbi. Klement Božić je utemeljio Društvo koje je širilo hrvatsko ime među katolicima iz BiH. Posljedice ovakvih nastojanja su došle do izražaja upravo početkom 20. stoljeća, a da su Klement Božića i Teofil Petranović valjano odradili svoje zadatke svjedoče i stihovi Safveta Bašagića iz 1891. godine: „Znaš Bošnjače, nije davno bilo, sveg' mi sv'jeta nema petnaest ljeta, kad u našoj Bosni ponositoj i junačkoj zemlji Hercegovoj od Trebinja do Brodskijeh vrata nije bilo Srba ni Hrvata, a danas se kroza svoje hire oba stranca ko u svome šire“.

Vezano za identitet Bošnjaka bitno je navesti drevnu religiju Bošnjaka čiji sljedbenici se u literaturi najčešće nazivaju bogumili premda ima mnogo stručnjaka koji ovaj naziv smatraju za neispravan i neprikladan. Osim naziva bogumili koriste se i sljedeći nazivi: patareni, manihejci, katari, krstjani i drugi. Premda ima mnogo sačuvanih dokumenata o bogumilima, njihovo djelovanje nije dovoljno istraženo. Prema navodima iz stručne literature vrhovni poglavar bogumila u Bosnije imao titulu djed (dido, dedo), u bogosluženju su koristili bosanski jezik, a u vjerskim knjigama pismo bosančicu.

Djedovi Crkve bosanske imali su narodna, slavenska imena, a za sva svećenička

zvanja su koristili slovenske nazive. Stoga su uz crkvenog poglavara "djeda" postojali i "gosti" i "starci" kako su nazivali svoje svećenike. Godine su brojali od rođenja Hrista, a ne od stvaranja svijeta kao što je bilo po vizantijskom kalendaru. Bogumili su obično nosili duge haljine, a njihove bogomolje su bile obične skromne kuće bez tornjeva, slika i drugih ukrasa u kojima je bilo nekoliko klupa i sto prekriven bijelim platnom na kome je stajalo otvoreno bosansko evanđelje.

Neki sačuvani tekstovi bogumila su: "Hvalov zbornik", "Testament gosta Radina", "Mletačka apokalipsa", "Radoslavljevo evanđelje" i "Kopitarovo bosansko evanđelje". Međutim, kao što je već rečeno, djelovanje bogumila te njihove eventualne veze sa francuskim katarima i perzijskim manihejstvom tek trebaju biti istražene. Manihejci su sljedbenici religije koju je ustanovio Perzijanac Mani koji je živio u 3. stoljeću. Oko 240. godine počeo je propovijedati po sjeverozapadnoj Indiji vlastitu religiju, radikalni dualizam i asketizam, zamišljen kao sintezu velikih religija. Sebe je predstavljao kao posljednjeg proroka, nakon starozavjetnih proroka, Isusa, Bude i Zaratustre. Mani je zabranio izgradnju raskošnih i bogatih samostana i bogomolja, pozlaćivanje i izradu ikakvih skulptura te prikazivanje Boga na slikama. Nije dovoljno istraženo postepeno iščezavanje bogumilske religije i njezin uticaj na vjerovanja muslimana u BiH. Ima podataka da su bogumili potajno djelovali u BiH sve do početka 20. stoljeća, a također interesantna je činjenica da su muslimani BiH dugo koristili bogumilsku titulu dedo za ugledne vjernike od kojih je napoznatiji Hajvaz-dedo iz Prusca.

Prvi rječnik bosanskog jezika je napisao Muhamed Hevaji Uskufi 1631. godine, a prvu gramatiku bosanskog jezika napisao je Frano Vuletić 1890. godine.

Gramatika
bosanskoga jezika
srednje škole.
Nauka o glasovima i oblicima.

Gramatika bosanskog jezika iz 1890. godine

Poglavlje o temeljima etničkog identiteta bosanskog naroda je prikladno završiti stihovime pjesme „Ja sam Bošnjak" pjesnika Muse Ćazima Ćatića iz 1890. godine:

JA SAM BOŠNJAK

Ja sam Bošnjak - dičan junak!
Vjeran svetom domu svome,
Vjeran slavi svojih djeda
I narodu bošnjačkome!
Njegov ponos na mom srcu
K'o amanet sveti stoji,
Ponos koji nigdje ne da,
da se Bošnjak lava boji!...
Majka me je Bošnjakinja
Zaklinjala svojim mlijekom,
Za čast ove časne grude,
Da proljevam krvcu r`jekom.
Da joj služim, košto služi
Rob svojega gospodara,
Da je branim od dušmanskih
Bojnih koplja i handžara!

BOSANSKI NARODNI OBIČAJI

Namjera ovog poglavlja nije da enciklopedijski predstavi ovu problematiku već da opiše tek najznačajnije običaje i elemente bosanske kulture i tradicije, a koji nisu spomenuti u drugim poglavljima ove knjige.

Nikolj (19. decembar) je dan koji se tradicionalno smatra za početak zehmerije. Zima se dijeli na zehmeriju i hamsin. Zehmerija traje 40 dana, tj. počinje za Nikolj, a završava krajem januara. Zehmerija (zemherir) je period najhladnijih dana u godini. Sječu drveta za potrebe gradnje je najbolje obaviti u toku zehmerije, jer takvo drvo je najdugotrajnije uslijed niskog sadržaja vlage. Januar mjesec u našem narodu se zove siječanj upravo zbog činjenice da je to najpogodnije doba za sječu drveta. Vjeruje se da stare žene umiru tokom zehmerije, a stari ljudi tokom hamsina: „Zehmerija bere žene, a hamsin bere ljude". Hamsin traje 50 dana i počinje neposredno nakon zehmerije i traje sve do proljeća. Na arapskom jeziku riječ hamsin upravo znači pedeset. Džemre je arpska riječ sa značenjem žeravica koja je preko Turaka došla do BiH. Džemre je naziv za vjesnike proljeća. 20. februara „pada" prvo džemre u zrak, kada u tri dana osjetno počne da topli zrak. Tada se počne orezivati i kalemiti voće. Nakon sedmicu dana, 27. februara pada drugo džemre u vodu. Tada prestaje da se hvata led i temperatura vode podiže se za nekoliko stepeni. I na kraju, 5. marta pada i zadnje džemre u zemlju kada zemlja otopljava i počinje biti pogodna za prvu sjetvu. Kaže se da tada „plug hajekne", jer tada ljudi počnu da oru njive koje nisu na jesen uzorali. Dakako da ne haječe plug već se orač oglašava glasnim uzvicima „Hajeee!" na koje mu drugi orači, koji ga čuju, odgovaraju istim uzvikom. Tako se hajekanjem izražava veselost lijepom vremenu, svom dobrom zdravlju i volji da se radi i da se zasije.

Prozuk (7. januar) je blagdan koji odgovara pravoslavnom Božiću. Od Prozuka su se brojale hefte (sedmice, tjedni). Pa prema narodnom predanju peta hefta prtinu pometa, u sedmoj dolaze brljci (tj. ptice selice), a od pola devete pa do pola desete traju babije huke (baba Marta). Babije huke (baba Marta) počinju 11. marta, a traju jednu heftu (sedmicu, tjedan), a označavaju period izuzetno nestabilnog vremena kada se u roku od pola sata vrijeme naglo promijeni. Tada je na sceni svake godine pravi meteorološki poremećaj, u toku dana se nekoliko puta smjenjuje sunčano vrijeme i olujni snijeg. Za Prozuk je karakteristično da se kuhalo žito (kukuruz) i vjerovalo se, da dan počne duljiti koliko pijetao skoči to jutro. Naime, smatralo se da dan miruje, tj. nedulji se, između Nikolja i Prozuka.

Blagovjest (7. april) je prekretnica koja nagovještava skori dolazak ljeta. Za blagovjest, ljubičice se udaju za kukurijek i od tada više ne mirišu. Blagovjest spada u Bogorodičine blagdane. To je dan kada je anđeo Gabrijel javio Mariji da će roditi Isusa a.s. April je mjesec u kom najviše pada kiša. Naš narod u aprilu skuplja kišnicu za razne lijekove, jer se vjeruje da je ona u to vrijeme najčišća, budući da još nema u zraku prašine. Goveđa zima pojavljuje se od 21. do 25. aprila. To su, posljednji trzaji zime kada se javlja hladan sjeverac nekad praćen kišom.

Jurjev (6. maj) je uz Aliđun i Kasum najznačajniji bosanski narodni blagdan. Po starom narodnom kalendaru postoji vjerovanje da se godina sastoji od dva dijela i to ljeto koje počinje 6. maja za Jurjev, kada se priroda probudi, pa do Kasuma 8. novembra i zime od Kasuma pa do Jurjeva, tako da ljeto traje 186 dana, a zima 179 dana (180 kad je prestupna godina). Dani uoči Jurjeva su bili za spremanje kuće, uljepšavanje ukućana i međusobnih komšijskih posjeta. Večer uoči Jurjeva se na ulazu u štalu zapale dvije vatre (jedna lijevo, a druga desno od ulaza) tako da stoka prođe između dvije vatre kada ulazi u štalu – ovo se radi da bi se sa stoke uklonile zle čini vještica.Večer uoči Jurjeva mladići bi krišom odlazili do bašta i cvjetnjaka djevojaka te bi brali mirisno cvijeće miloduh i posipali bi ga po dvorištu kuće u kojoj djevojke žive, sve do ulaznih vrata tako da bi djevojke, kada ujutro izađu iz kuće zaticale cvijećem okićeno dvorište svoje kuće. Osim miloduha i vrbove zelene grane su se koristile da se zakiti dvorište uoči Jurjeva. Naime, djevojke su za Jurjev rano ustajale i odlazile da se okupaju ili barem umiju omahom te da popiju jedan gutljaj vode. Omaha je voda koja pršti s vodeničkog točka ili nekog jakog slapa vode. U svakom mjestu su bila karakteristična prikladna mjesta na kojima bi se kupalo za Jurjev. Djevojke su se kupale rano ujutro, a mladići su se kupali kasnije nakon njih. Dan uoči Jurjeva djevojke bi također brale miloduh, kojeg bi navečer stavile u prikupljenu "omahu", a na Jurjev, u zoru, tom mirisnom vodom bi prale tijelo i lice. Poslije bi se odlazilo na izlet u prirodu koji se svake godine održavao na istom mjestu. Tokom izleta su se pekla jaja, tj. pripremao se čimbur (omlet), pekli su se janjci na ražnjevima, pripremala salata od mladog luka i pavlake. Na Jurjev je omladina vezala velike ljuljačke i na njima se ljuljala, dok se kod kuće porani i zapale krpe, na četiri ugla kuće, da ne bi guje (zmije) ulazile u kuću. Također su se i noge žarile sa žarom (koprivom) da ne bi tokom godine bilo bolova u nogama. Roditelji su odlazili u gajeve da uberu drenov prut, tanak i dugačak, poznat kao žitkovac. Potom su stariji žitkovcem djecu blago šibali po nogama. Postojao je i običaj, naročito u našim selima, da se rano ujutro, prije nego će se krenuti na

izlet djeca "žare" žarom po nogama, zapravo da se žarom istjeraju iz postelja. Mladići i djevojke su jedni druge također blago šibali žitkovcem. Žitkovac se nije bacao nakon izleta, nego nosio kući i postavljao iznad ulaznih vrata, s unutarnje strane. Mladi bi obično zaigrali narodno kolo, a stariji bi pjevali i svirali. Premda i Romi obilježavaju Jurjev nikada nisu organizovane zajedničke proslave Jurjeva. Dolaskom Austro-Ugarske u BiH su se doselili mnogi Česi, Hrvati, Mađari, Slovaci, Austrijanci i drugi narodi s područja Austro-Ugarske i oni su pozivani kao gosti na ove jurjevske izlete. Praznica je period od od 3. do 9. maja, tj. tri dana prije i tri dana poslije Jurjeva kada se ne smije sijati, jer se vjeruje da neće biti roda od takve sjetve. Obično se grah sije iza Jurjeva, tj. iza 9. maja. Vjerovalo se da se u rijekama i jezerima smije kupati počev od Jurjeva 6. maja pa do 19. augusta kada je pravoslavni praznik Preobraženja.

Aliđun (2. august) koji odgovara pravoslavnom Ilindanu se obilježava kao natopliji dan u godini i prekretnica ljeta, a za ovaj dan se na posebnim lokalitetima uči molitva (dova) za kišu tzv. „kišna dova". Molitva za kišu koja se uči za Aliđun (Ilindan) je kod muslimana Bosne sačuvana u izvornom obliku iz paganskog doba za razliku od kršćana Bosne kod kojih je pod uticajem svećenstva prilagođena. Jedan od najpoznatijih lokaliteta na kojima se uči kišna dova je Lastavica kod Zenice. Sveti Ilija gromovnik je svetac zaštitnik Bosne slično kao što je sveti Đorđe zaštitnik Engleske. Biskup fra Pavao Dragićević tražio je od Vatikana da se sveti Ilija slavi kao zaštitnik Bosanskog Kraljevstva. Vatikan je udovoljio njegovom zahtjevu 1752. godine. Od 1461. do 1752. godine sveti Grgur Čudotvorac koji se obilježava 17. novembra je bio svetac zaštitnik Bosanskog Kraljevstva.

Miholj (12. oktobar) označava zadnje trzaje lijepog vremena i skori dolazak zime. Miholjsko ljeto počinje za Miholj i traje dvije hefte (sedmice, tjedna), a koristi se da se uberu preostali usjevi i obave druge pripreme za zimu.

Kasum (8. novembar) koji odgovara pravoslavnom Mitrovdanu označava kraj ljeta. Na turskom jeziku se novembar zove Kasim te vejrovatno postoji veza među ovim pojmovima. Obično su se za Kasum održavali vašari tokom kojih su se prodavali viškovi ljetine, a za dobiveni novac kupovala odjeća i drugo. Kasum je bio dan za svođenje računa kada su se vraćali dugovi.

Može se zapaziti da mnogi navedeni praznici imaju imena kršćanskih svetaca, ali najvjerovatnije da su ovi praznici mnogo stariji od kršćanstva, tj. da se obilježavaju hiljadama godina te da su njihova kršćanska imena relativno novijeg datuma. Drugim riječima, ovi narodni praznici se ne mogu brojati u nekakve striktno kršćanske svetkovine. Vezano za vjerske praznike narod ih obilježava, ali

ovdje nisu opisani, jer se njihovi detaljni opisi mogu pronaći u vjerskoj literaturi. Također, nisu opisani ni međunarodni praznici kao što su Nova godina, Valentinovo, Dan žena, Dan rada, Dan vještica i druge koji se također obilježavaju. Važno je ipak spomenuti neke značajne datume koje bosanski narod obilježava:

- 1. mart – Dan nezavisnosti BiH,
- 11. jul – Dan sjećanja na žrtve genocida,
- 29. avgust – Dan povelje Kulina bana,
- 25. oktobar - Molitveni dan za Domovinu BiH i
- 25. novembar – Dan državnosti BiH.

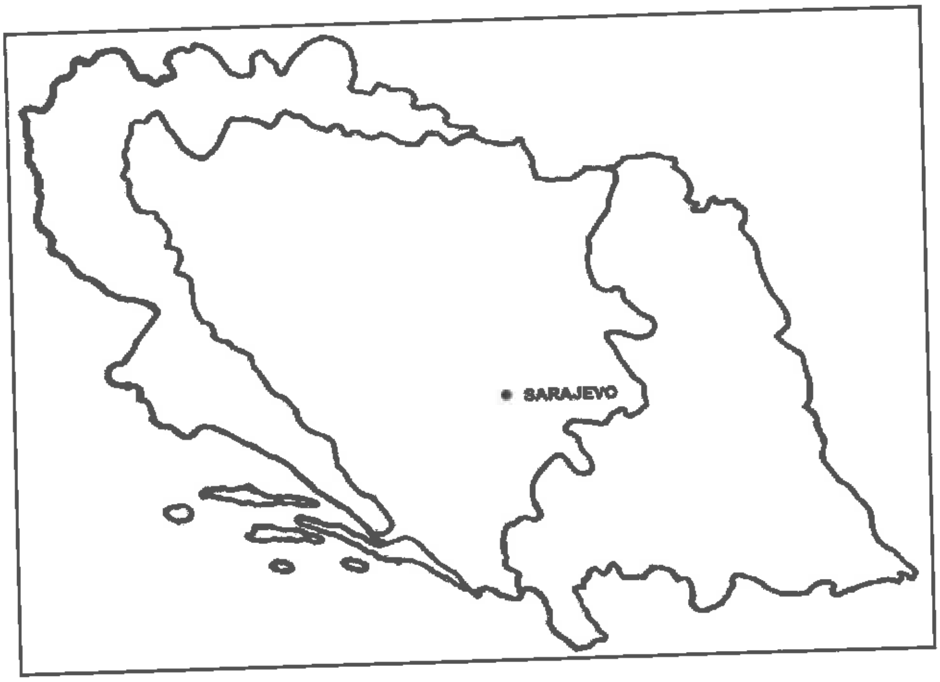
1. marta 1992. godine je održan referendum građana BiH o samoopredjeljenju, nakon čega je BiH stekla nezavisnost te se ovaj dan obilježava kao Dan nezavisnosti BiH. Dan sjećanja je u znak sjećanja na genocid izvršen u Srebrenici 11. jula 1995. godine. Povelja Kulina bana koja je izdata 29. augusta i je najstariji poznati dokument izdan od strane jednog bosanskog vladara vladaru druge države. Molitveni dan za Domovinu BiH se obilježava svake godine 25. oktobra na dan smrti bosanske kraljice Katarine Kosača (25. oktobra 1478) s ciljem ujedinjenja u molitvi za vlastiti narod i domovinu Bosnu i Hercegovinu. Dan državnosti Bosne i Hercegovine se obilježava svakog 25. novembra. Na taj dan 1943. godine, na prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu usvojena je Rezolucija ZAVNOBiH-a, u kojoj je izražena odlučnost naroda BiH da njihova zemlja, unutar jugoslavenske federacije, sa historijskim granicama koje su datirale još iz vremena srednjovjekovne Bosne.

Navodno je sveti dan bosanskih bogumila bio utorak što potvrđuje nekoliko starih vjerovanja koja su preživjela u pamćenju i navikama bosanskog naroda sve do današnjih dana. Naime, mnogi vjeruju da se utorkom ne treba šišati i ne trebaju rezati nokte, a također ne treba raditi ni druge poslove koji mogu dovesti do prolijevanja krvi. Postoji vjerovanje da se utorkom ne smije prati odjeća, posebno muška, kako ne bi udario grom u kuću ili čak umro vlasnik kuće. Dalje, navodno su bogumili lipu smatrali za sveto drvo te se lipe često sade na grobljima i pored bogomolja. Osim lipe među Bošnjacima se i drvo tise cijeni, jer navodno donosi sreću, odnosno čuva kuću od vještica i bolesti. Treba ipak imati na umu da je tisa otrovno drvo i da je na njoj, osim bobica sve otrovno. Zato tisu ništa ne jede. Ni gusjenice, ni crvi, ni biljne vaši. Ispod tise ni trava ne raste.

Stećak je uobičajeni naziv za kameni nadgrobni spomenik iz srednjeg vijeka na širem području Bosne i Hercegovine, u Crnoj Gori, zapadnim dijelovima

današnje Srbije i južnim dijelovima današnje Hrvatske, uglavnom u Dalmaciji. Sinonim za stećak je mramor, a postoje i drugi sinonimi. Na području današnje Bosne i Hercegovine očuvano je preko 66.000 stećaka, u Srbiji i Crnoj Gori oko 5. 000 te u Hrvatskoj oko 4. 000. Prilikom obnove Vlaške crkve na Cetinju u 19. stoljeću, zatečeno je oko 150 stećaka u neposrednoj blizini ove crkve od kojih je sačuvan samo jedan stećak koji je, po narodnom predanju, pripadao Baji Pivljaninu, za šta ne postoje historijski dokazi.

Mnogi stećci imaju izuzetnu umjetničku vrijednost, jer su ukrašeni. Pojavljuju se motivi sunčevog diska, polumjesec u pratnji zvijezde, zatim križ i ljiljan, prikazi lova, oruđa i alata, figure muškaraca i žena i mnogi drugi. Veliki hrvatski književnik Miroslav Krleža je izjavio „Neka oprosti gospođa Evropa, ona nema spomenike kulture. Pleme Inka u Americi ima spomenike, Egipat ima prave spomenike kulture. Neka oprosti gospođa Evropa samo Bosna ima spomenike. Stećke". Najpoznatiji stećak je Zgošćanski stećak nađen u okolini Kaknja, koji se sada čuva u Zemaljskom muzeju BiH, a njegova replika se nalazi ispred Parlamenta BiH. Ispod Zgošćanskog stećka je pokopan jedan od članova kraljevske porodice Kotromanića. Područje rasprostiranja stećaka približno odgovara granicama Bosne te se slobodno može reći da je Bosna stećcima omeđena. Nažalost mnogi od ovih spomenika su uslijed nehata uništeni.

Područje rasprostiranja stećaka

Zgošćanski stećak

Još je jedan detalj karakterističan za BiH, a to je nastojanje da se kroz način oblačenja iskažu religijske razlike te je uobičajno da muslimani BiH nose beretku (francusku kapu), a kršćani da nose šešir premda to nije strogo pravilo. Muslimani u BiH su počeli da nose francuske kape 1950-tih godina iz razloga koji nisu potpuno jasni, ali najvjerovatniji razlog je njihova praktičnost. Naime, tada se smatralo da musliman ne smije klanjati namaz bez kape na glavi, a upravo je beretka kapa koja je praktična za namaz, jer nema oboda i čvrsto stoji na glavi. Kapa fes kao dio muslimanske nošnje u BiH uveden je nakon ukidanja janjičara 1826. kao oznaka novog talasa modernizacijskih reformi u Osmanskoj državi. U prvo vrijeme muslimani BiH su odbijali ovaj dio nošnje smatrajući to novotarijom, ali je s vremenom prihvaćen. Postoje, međutim, tri kape koje u BiH tradicionalno nose svi neovisno o tome kojoj religiji pripadaju, a to su: šubara, ćulah i ilirska (dinarska) kapa. Šubara je zimska kapa koja se najčešće pravi od janjećeg krzna. Ćulah je kapa koja je ,tradicionalno, napravljena od valjane vune, a danas se često izrađuje šivanjem ili kukičanjem od pamučnih niti.

Narodni pjesnik Avdo Međedović sa ćulahom na glavi

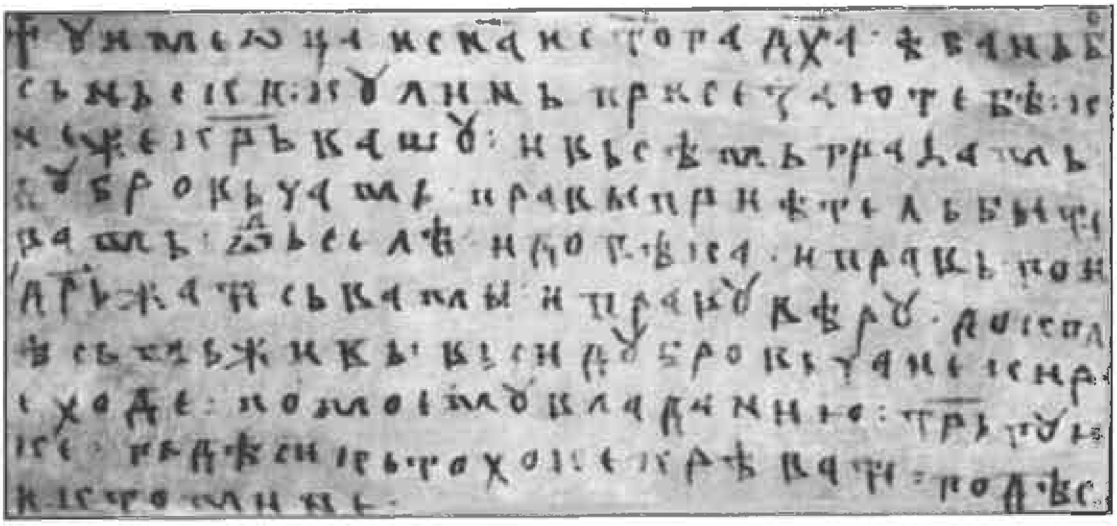
Osim stanovnika BiH ćulah nose i semitski narodi (Arapi i Židovi) te Albanci. Židovi ćulah nose ispod šešira, a Arapi ispod šemaga. Također, katolički svećenici često nose ćulah. Ilirska (dinarska) kapa se tradicionalno pravi od valjane vune (čohe), a ljetne varijante ove kape se šiju i od pamučnog platna. Postoji pletena varijanta ove kape. Ilirska (dinarska) kapa ima više verzija, a najpoznatije su lička i crnogorska kapa. Ženska ilirska (dinarska) kapa je potpuno crvena i preko nje se veže mahrama (krpa), a muška ima crni pojas koji s gornje strane nije ušiven.

Preko ženske ilirske (dinarske) kape se veže mahrama (krpa)

Ovaj crni porub služi kao neka vrsta džepa na kapi u koga su npr. Stavljani šaržeri sa municijom i druge važne stvari. Možemo zapaziti činjenicu da mnoge vrste kapa koje se nose u BiH nisu u potpunosti autohtone, tj. nisu karakteristične za prostore BiH već su u upotrebi mnogo šire.

Bosančica je pismo koje se tokom srednje vijeka koristilo u BiH, a održalo se u upotrebi sve do 20. stoljeća. Morfološki, grafijski i ortografijski je verzija ćiriličnog pisma. Historičar Ćiro Truhelka je prvi dao naziv ovoj ćirilici - bosančica, a ranije su se koristili razni drugi nazivi od koji je možda bosanica kojeg je dao fra Stjepan Zlatović najprikladniji. Bosančicom je napisana povelja Kulina bana iz 1189. godine. 1512. godine je u Veneciji štampana prva knjiga na bosančici „Molitva svete Brigite". To je bio ilustrovani molitvenik i sadržava sve glavne dijelove koji se nalaze u knjizi "Officium beatae Mariae Virginis" pisanoj na latinskom jeziku. Ukrašen je slikama (drvorezima). Kalendar za svaki mjesec ima sličicu s prikazom radova koji se obavljaju u polju ili kući, a ima dvanaest velikih slika koje zauzimaju cijelu stranicu.

Povelja Kulina bana

U tradicionalnu muziku bosanskog naroda spada prije svega izvorna bosanska muzika te sevdalinka, gange i guslarske pjesme. Sevdalinka je tradicionalna bosanska pjesma nastala je u osmansko doba, pod uticajem orijentalnog melosa i sefardske muzike. Sefardska muzika nastala je kao spoj španske tradicije koju su Jevreji kao kulturno naslijeđe ponijeli sa sobom tokom progona u 15. vijeku, te orijentalnih uticaja na teritorijama na kojima su se naselili. Sevdalinka je pjevana ponajviše u gradskoj sredini, a nakon Drugog svjetskog rata muzički stručnjaci su radili na obradi tradicionalnih pjesama sevdalinki koje su snimane

na gramofonske ploče. Ploče sa svedalinkama su u velikim tiražima prodavane. Ganga je vrsta pjevanja koja je nastala u seoskim područjima Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore. Najčešće se pjeva u područjima Hercegovine i Dalmacije, a može se čuti u Lici i seoskim područjima zapadne Crne Gore. Ganga je vrsta pjevanja kod koje jedan od pjevača vodi, a svi ostali snažnim glasovima podržavaju pjesmu. Izvorna bosanska muzika je značajno zanemarena kao i drugi izvorni elementi bosanske tradicije. Dok se o sevdalinci, koja nije izvorno bosanska, govori na svakom koraku, a televizijski i radijski programi su prepuni priče o sevdalinci, o pravoj izvornoj bosanskoj muzici se veoma malo govori i rijetko se može čuti na radiju i televiziji.

Interpretatori izvorne narodne muzike Ilija i Marko Begić

Gusle su narodni instrument sa dinarskog prostora, sa jednom ili dvije strune i gudalom. Zvuk se dobiva povlačenjem gudala preko nategnutih struna. Izrađuju se od javorovog, orahovog ili jasenovog drveta i to iz cjepanice od jedne četvrtine stabla, koja se izdubi tako da su gusle zapravo izrađene iz samo jednog komada drveta. Svirač gusala naziva se guslar iako je stariji, izvorniji naziv bio guslač.

Guslar Avdo Međedović

Gusle se u BiH koriste još iz ilirskog doba. Gusle su jedan od najbitnijih elemenata bosanske kulture i narodnog bića. Prema legendi Muhamed Hadžijamaković, koga je 1878. godine Narodni odbor imenovao za duhovnog vođu pokreta otpora protiv autrougarske okupacije, je bio veliki ljubitelj guslarske pjesme. Osim gusala danas se mnogo koriste violina, šargija, frula (svirala) i harmonika.

MULTIRELIGIOZNOST BOSANSKOG NARODA

Historijski gledano bosanski narod je multireligijski i to je činjenica koju je potrebno isticati kad god je to prikladno, jer većina stranaca još uvijek bosanski narod veže samo i isključivo za islam što jednostavno nije korektno. U vrijeme neposredno pred okupaciju Bosne od strane Turskog carstva u Bosni su bile zastupljene katolička religija i bosanska (bogumilska) religija te u manjoj mjeri pravoslavna religija i islam. Tokom stoljeća Osmanske vlasti u BiH je potpuno iščezla bosanska religija, a u značajnoj mjeri se povećao broj sljedbenika pravoslavlja i islama.

Danas je ateizam značajno prisutan u BiH, tj. veoma veliki broj građana BiH su ateisti. Ateizam se na tlu BiH pojavio u zadnjih stotinjak godina tako da su većina bošnjačkih ateista tek druga i eventualno treća generacija unutar jedne porodice tako da su svježa porodična sjećanja na pretke koji su bili religiozni. Drugim riječima, svi bosanski ateisti znaju religiju svojih predaka.

Sukladno rečenome može se postaviti pitanje treba li bosanski narod njegovati i izgrađivati svoju kulturu i tradiciju kao multireligijski narod? U ovome smislu znakovit je stav svojevremeno uglednog bosanskog intelektualca Alije Isakovića: „Ima čak i obrazovnih pojedinaca koji misle da se pod termin Bošnjak može podvesti Bošnjak-musliman, Bošnjak-katolik, Bošnjak-pravoslavac. To su proizvoljnosti, čak štetne proizvoljnosti koje mirišu na neku vrstu bh. unitarizma. Naši bh. pravoslavci su Srbi, a katolici Hrvati."

Očito da Isaković po ovome pitanju nije imao dvojbe te da je smatrao da se isključivo muslimani i eventualno ateisti islamskih korijena mogu osjećati kao Bošnjaci, ali istovremeno Isaković je svjestan činjenice da ima intelektualaca koji drugačije misle, tj. da ima intelektualaca koji Bošnjake smatraju za multireligijski narod. I doista je li Isaković bio u pravu ili su u pravu bili oni koji su mislili „da se pod termin Bošnjak može podvesti Bošnjak-musliman, Bošnjak-katolik, Bošnjak-pravoslavac"? Treba li sve pravoslavce i katolike definitivno „istjerati" iz bosanskog narodnog tijela te postaviti bedeme protiv njihovog ulaska?! Trebaju li se Bošnjaci učahuriti unutar islamskog kulturnog kruga?! Svakome razumnom čovjeku je jasno da ne treba, tj. da je potrebno očuvati multireligioznost bosanskog naroda. Ovo je potrebno učiniti prvenstveno zbog činjenice da mnogi katolici i pravoslavci svojom genetikom, kulturom i tradicijom pripadaju bosanskom narodu te bi bila velika greška tjerati ih iz naroda kome objektivno pripadaju. Islamski identitet je Bošnjacima i nametnut i podmetnut.

Nametnut je prvenstveno od nacionalšovinista iz susjedstva koji željeli Bošnjake pravoslavne vjeroispovjesti prevesti u Srbe, a podmetnut je od strane islamista koji pod maskom bošnjačkog patriotizma nastoje ideologiju islamizma usaditi Bošnjacima. Bošnjaci bi učinili veliku pogrešku ukoliko bi sami sebe reducirali isključivo na muslimane.

Bosanski narod kao evropski narod trebaju usvajati evropske vrijednosti, a danas se u Evropi sloboda vjeroispovijesti, uključujući i pravo na promjenu religije ili ne ispovijedanja religije smatra za jedno od osnovnih ljudskih prava. Drugim riječima rečeno čovjek danas je u Evropi prihvatljivo da pojedinac mijenja svoja religijska ubjeđenja i više puta u toku svoga života, ali i dalje ostaje pripadnik istog naroda. U tome smislu insistiranje na vezivanju Bošnjaka za islamski identitet postaje besmisleno. U današnjem svijetu kultura i tradicija, a ne religija su kohezioni faktor svakog evropskog naroda. Posmatraju li se npr. Albanci i Nijemci stvari postaju jasnije. Albanci su većinski muslimanski narod, ali značajan je broj što katolika što pravoslavaca među Albancima, ali to nije smetnja da Albanci budu složan i jedinstven narod. Slična stvar je i sa Nijemcima kod kojih su katoličanstvo i protestantizam dvije najznačajnije velike religije.

U tome smislu potrebno je njegovati i izgrađivati kulturu i tradiciju bosanskog naroda kao multireligijskog naroda. Ovo dakako ne znači da treba voditi neku asimilatorsku politiku spram susjednih naroda Hrvata, Srba i Crnogoraca, već treba ostaviti slobodu svakome pojedincu da sukladno vlastitim osjećanjima iskaže svoju pripadnost onome narodu kome želi da pripada. Kao što je već rečeno, katolike i pravoslavce ne treba tjerati iz bosanskog narodnog tijela, ali ih ne treba ni primamljivati u bosanski narod ni na koji način.

U ovome smislu potrebno je sistematski raditi na razdvajanju djelovanja vjerskih i narodnih institucija. Naime česta je pojava da narodne institucije djeluju zajedno sa islamskim vjerskim institucijama što je neprihvatljivo u smislu rečenoga. Ne treba zaboraviti da bosanski narod svoju historiju ne piše od 1463. godine već i mnogo godina prije toga.

Historija prisustva religijskih učenja u BiH je relativno malo istražena. Postoje neka djela iz ove oblasti, ali i u ozbiljnim knjigama i stručnim radovima iz ove oblasti se nalazi mnogo najobičnijih nagađanja i pretpostavki, a vrlo malo ima pouzdanih podataka. U tome smislu je potrebno ozbiljno istražiti ovu oblast sa ciljem pribavljanja pouzdanih podataka. Rimljani su u 9. godini nakon sloma ustanka kojeg je vodio Baton I definitivno ovladali teritorijem BiH gdje su donijeli svoju kulturu pa i vjerska učenja. Rimski car Dioklecijan je radi lakšeg upravljanja Rimskim carstvom 297. godine izvršio upravnu podjelu države na istočni

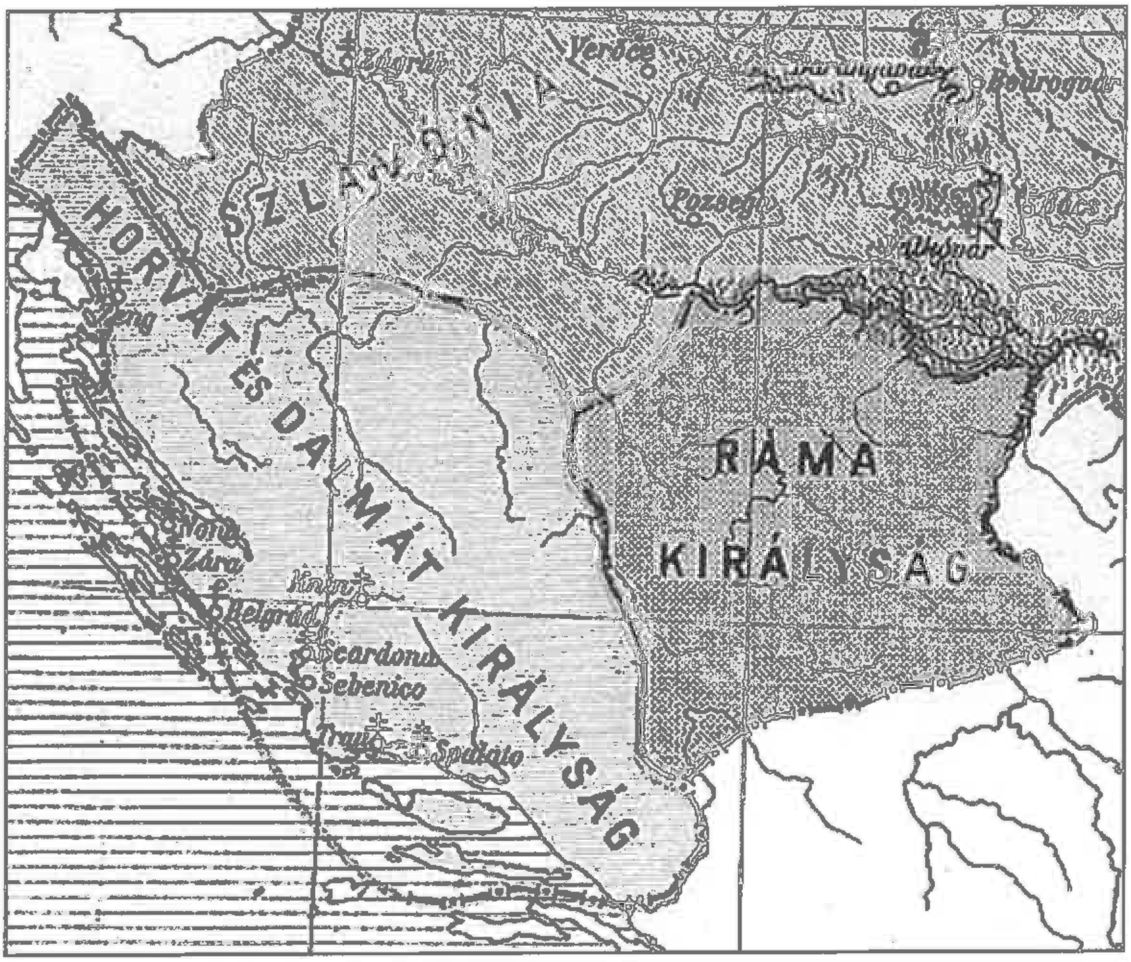
i zapadni dio. Tada je rijeka Drina postala granica između Istoka i Zapada i tako će ostati u civilizacijskom pogledu sve do danas. Nakon što je 395. godine umro car Teodozije I Veliki Rimsko carstvo je podijeljeno između dvojice njegovih sinova: Honorije je dobio zapadni dio, a Arkadije istočni dio. Car Teodozije je dobio nadimak Veliki radi svoje podrške kršćanstvu koju je 380. godine u svome ediktu proglasio za državnu religiju, a 392. zabranio je sve paganske religije u Rimskom carstvu što se dakako odnosilo i na BiH. Godine 393. godine ukinuo je Olimpijske igre kao ostatak paganskih običaja. Uvođenjem kršćanstva kao državne religije na području BiH se počinju graditi kršćanske crkve od kojih su mnoge sačuvane do danas. Npr. manstir Tvrdoš kod Trebinja je sagrađen na temeljima rimske crkve iz 4. stoljeća, a u Brezi se nalaze ostaci velike rimske crkve iz 6. stoljeća s natpisom u kome se spominju Desidijati.

Nije poznato kada se, na području BiH, pojavilo učenje Bosanske crkve koja se u literaturi često pogrešno naziva bogumilskim učenjem, ali je pouzdano da je već u 11. stoljeću Bosanska crkva djelovala na području BiH i da se održala sve do 17. stoljeća. Katolički svećenik, Albanac Peter Masarechi, koji je obišao Bosnu u dvadesetim godinama 17. stoljeća, spominje u svom izvještaju sljedbenike Bosanske crkve koji žive bez pravih svećenika već sa svećenikom koga biraju sami. Bosanska crkva nije bila ni rimska ni bizantijska, ali je sadržavala elementa učenja kako katoličke tako i pravoslavne crkve tako da je prisvajaju obje crkve kao svoju. Dovoljno je navesti činjenicu Bosanska crkva nije koristila vizantijski kalendar i činjenicu da nije koristila latinično pismo te da nije poštovala autoritet rimskog pape.

Najstarija Katolička biskupija na području današnje BiH je osnovana 1022. godine u Trebinju. 1203. godine ban Kulin potpisuje Bilinopoljsku izjavu kojom pred izaslanikom rimskog pape Ivanom de Kazamarisom, izjavljuje da se odriče učenja Bosanske crkve i dozvoljava djelovanje katoličke crkve u Bosni. Franjevci su u Bosnu došli 1291. godine i ubrzo u Srebrenici izgradili svoj prvi samostan . U početku su pripadnici franjevačkoga reda bili uglavnom stranci (Nijemci, Mađari, Italijani), ali vrlo brzo su imali u svojim redovima i domaće ljude. 1340. godine u Milama (danas Arnautovići) kod Visokog je osnovana Bosanska vikarija i tada su na području BiH već djelovala četiri franjevačka samostana. Bitno je napomenuti da je jedini vladar Bosne koga je krunio papa bio kralj Stjepan Tomašević Kotromanić koji je krunjen 1461. godine u crkvi Sv. Marije u Jajcu. Stjepan Tomašević Kotromanić je bio posljednji suvereni kralj Bosne, a vladao je do 1463. godina kada je zarobljen i ubije od strane Turaka. Nakon 1463. godine Bosna je imala tri vazalska kralja i to Matiju Radivojevića Kotromanića

koji je bio turski vazal, a vladao je od 1465. do 1471. godine te Matiju Vojsalića Hrvatinića koji je vladao od 1471. do 1476. godine koji je također bio turski vazal i Nikolu Iločkog koji je bio mađarski vazal, a vladao je od 1471. do 1477. godine kada je preminuo.

Nikola Iločki je osim titule kralja Bosne nosio i titulu bana Hrvatske, Slavonije i Mačve. Ovdje je bitno spomenuti i kraljevinu Ramu. Mađarski vladari počev od 1137. godine godine su sebe smatrali i vladarima kreljevine Rame, a sve bosanske banove i kraljeve su smatrali svojim vazalima. Mađari su sve do 1527. godine kontrolisali sjeverozapadni dio Bosne te zapravo Nikola Iločki nije bio kralj bez zemlje.

Rama Kiralysag je na mađarskom jeziku kraljevina Rama

Kralj Dragutin Nemanjić je bio kralj Srbije između 1276. i 1282. godine nakon čega sebe proglašava kraljem Srema što će biti do 1316. godine. Pod svojom vlašću je imao područje današnje sjevoroistočne BiH i na tome područje je gradio pravoslavne crkve. Npr. u Vozućoj kod Zavidovića je podigao crkvu.

Područje BiH na kome je vladao kralj Dragutin Nemanjić

Padom BiH pod Tursku vlast krajem 15. stoljeća dolazi do velikih promjena. Prije dolaska Turaka na području BiH je djelovala Crkva bosanska i Katolička crkva. Pravoslavna crkva je dejlovala na sjeveroistoku i nešto manje na jugoistoku današnje BiH. Prisustvo sljedbenika islama je bilo relativno malo premda postoje podaci o djelovanju islamskih vjeroučitelja na području BiH prije pada Bosne. Turci su još prije pada Bosne 1463. osvojili Zvornik i Srebrenicu, Nevesinje, Gacko, Zagorje, Foču, Ustikolinu, Podrinje, istočni dio današnje Hercegovine i dolinu rijeke Miljacke, gdje se tada udara temelj Sarajevu. Tada su u tim mjestima podignute prve džamije i već tada se islam počeo širiti i među domaćim stanovništvom. Ishak-begova vakufnama već 1462. godine spominje muslimansko groblje u Sarajevskom polju što kazuje da je već tada bilo muslimana u BiH prije pada Bosne.

Tokom perioda Osmanske vlasti došlo je do potpunog nestanka Bosanske crkve i značajnog smanjenja broja katolika. Istovremeno je došlo i do procesa pravoslavizacije i islamizacije BiH, tj. broj pravoslavaca i muslimana je značajno povećan. Svi uzroci nestanka Bosanske crkve nisu istraženi, a razlozi smanjenja

broja katolika u BiH su uglavnom poznati. Turski sultan Mehmed II je 1463. godine izdao svečanu povelju "Ahd-namu", kojom je franjevcima dao slobodu rada u svom carstvu čime je istina dato pravo djelovanja katoličkoj crkvi u BiH, ali Turske vlasti su na katolike neprijateljski gledali. Naime, Turskog carstvo je imalo uređen tzv. miletski sistem. U Turskom carstvu priznate vjerske grupe (muslimani, pravoslavci, jevreji i drugi) su imale uspostavljene svoje samostalne zajednice zvane mileti, u kojima su zadržavale svoje sopstvene vjerske zakone, pod zaštitom sultana. Pravoslavnim miletom je upravljao grčki pravoslavni patrijarh. Katolički milet je formiran tek u 19. stoljeću, što praktično znači da su u izvjesnom smislu katolici bili u nemilosti sve do početka 19. stoljeća. Katolici npr. nisu smjeli graditi nove crkve dok istovremeno pravoslavci imali pravo graditi crkve. To je dovodilo do toga da su često mnoge porušene katoličke crkve provoslavci preuzimali i gradili na njihovim temeljima pravoslavne crkve i manastire. Pravoslavizaciji BiH je značajan doprinos dao Mehmed-paša Sokolović. Mehmed-paša Sokolović je rođen kao Bajo Nenadić oko 1505. godine. Kao dječak je učio za pravoslavnog kaluđera dok nije odveden u janičare. Za vladavine sultana Sulejmana I Veličanstvenog, obavlja razne dužnosti, a kada je Sulejman I Veličanstveni umro 1566. bio je faktički vladar Carstva sve do svoje smrti 1579. godine, jer su potomci Sulejmana I Veličanstvenog imali veliko povjerenje u Mehmed-pašu Sokolovića. Tada je Mehmed-paša obnovio Pećku patrijaršiju, a na čelo patrijaršije je postavio svoga brata. Dalje, bitno je napomenuti da je tokom perioda turske vlasti dolazilo do značajnog naseljavanja pravoslavnog stanovništva u BiH, ponajviše nomadskih stočara.

Pravi uzroci velikog uspjeha proces islamizacije u BiH još nisu ozbiljno istraženi već se navode tek sumnjive pretpostavke. Npr. pretpostavlja se da je narod BiH prihvatao islam „da bi se nekako spasio od turskih represija i odmazdi", a da su turske represije prema nemuslimanima odista bile jako izražene jer bi nemuslimani uspjeli da prežive nekoliko stoljeća pod turskom vlasti. Činjenica je da su muslimani morali ići u rat dok su nemuslimani morali plaćati porez te se može pretpostaviti da su islam prihvatali oni koji su bili voljni da se bore i ratuju, ali i to je tek pretpostavka. Ipak islamizacija je u BiH izuzetno uspješno provedena. Npr. katolički svećenik, Albanac Peter Masarechi, koji je obišao Bosnu u dvadesetim godinama 17. stoljeća, navodi u svom izvještaju da je samo 1624. godine, u srednjoj Bosni između 40 i 50 hiljada katolika prešlo na islam.

1878. godine je upravu nad BiH preuzela Austrougarska monarhija koja je zatekla muslimane, prvoslavce, katolike i židove u BiH. Židovi su se kao vjerska zajednica u BiH pojavili nakon progona iz Španije krajem 15. stoljeća, kada

su tražeći utočište došli u Bosnu. Odnos broja katolika, muslimana i pravoslavaca u BiH se tokom stoljeća mijenja uzrokovano nizom faktora kao što su ratovi, epidemije, iseljavanje i doseljavanje stanovništva itd. Austrougarski car Josip II je 1781. godine donio Edikt o vjerskoj toleranciji (njemački: Toleranzpatent) kojim je data sloboda vjeroispovjesti sljedbenicima svih abrahamskih religija na području Austrougarskog carstva te dolaskom Austro-Ugarske na područje BiH nije vršen progon muslimanskog stanovništva za razliku od 1699. godine kada su nakon Bečkog rata muslimani protjerani s područja koje je osvojila Austro-Ugarska.

BOSANSKA NACIONALNA DRŽAVA

Svojevremeno je tadašnji reis dr. Mustafa Cerić dao izjavu kako su Bošnjaci „...jedini narod na Balkanu koji nema svoju državu...". Ova izjava je u biti (gorka) istina. Štaviše dobiva se utisak da je bosanska nacionalna država svojevrsna tabu tema o kojoj niko ne voli (ili ne smije) pričati. Npr. portal „Novo vrijeme" je objavio veoma karakterističnu izjavu prof. dr. Šaćira Filandre „Prizivati neku bošnjačku državu danas, iako ne pratim ko to danas radi, doživljavam skandaloznim i to je primjer političkog samoubistva. Svi koji to rade neprijatelji su Bošnjaka" pri čemu prof. dr. Šaćir Filandra ne iznosi nikakve argumente za ovaj svoj stav, ali ipak koristi veoma jaku etiketu „neprijatelj Bošnjaka", a da stvar bude još interesantnija u istom tekstu stoji izjava prof. dr. Šaćira Filandre „Kritički govoriti o potezima vlastitih elita, danas ili tokom povijesti, negativno ih portretirati, objašnjavati neke pojave tražeći uzroke i prateći posljedice – to može raditi samo slobodan čovjek. I to je zadaća intelektualca." Dakle prof. dr. Šaćir Filandra jeste za objašnjavanje uzroka i posljedica društvenih pojava i smatra da to jeste zadaća intelektualaca, ali ipak sve one intelektualce koji počnu govoriti o fenomenu bosanske nacionalne države on vrlo „intelektualno" etiketira...

U ovom se momentu ne može dati validan odgovor na pitanje treba li insistirati na vlastitoj nacionalnoj državi ili ne jer nema valjanih analiza koje bi dale odgovor na pitanje je li ili nije u interesu bosanskog naroda da imaju takvu državu. Postoje samo gotovo suluda nastojanja da se spriječi bilo kakav pokušaj razgovora na temu bosanske nacionalne države. Navodno je u toku rata kreiran plan za „Bosansku Republiku" koji se sada krije „kao zmija noge". Istovremeno, političari bosanskih Hrvata i Srba često spominju ideju izgradnje BiH kao trojne (kon)federacije sa bošnjačkom, srpskom i hrvatskom federalnom jedinicom, ali nikada ne iznose detalje o ustroju i funkcionisanju te (kon)federacije BiH. Ponekada se dobiva utisak da političari bosanskih Hrvata i Srba priču o (kon) federaciji BiH koriste tek kao predizborni trik i da ne razmišljaju ozbiljno o realizaciji. Očito su svjesni činjenice da će Bošnjaci ideju (kon)federacije BiH prihvatiti samo i ako im se ponudi valjano rješenje ustroja što bi opet tražilo da se oni odreknu nekih svojih ambicija.

U bosanskoj politici (za sada) preovladava stav po kome bosanski narod jedino BiH (u granicama zatečenim 1992. godine) smiju smatrati za svoju domovinu i bilo kakva pomisao koja nije u skladu sa ovime se broji u veliki grijeh. Mnogi Bošnjaci imaju pogrešno mišljenje da između BiH i Bošnjaka treba staviti znak

identičke jednakosti, a u stvarnosti između BiH i Bošnjaka stoji uvjetna jednakost, jer država BiH može biti garant opstanka, ali i garant nestanka bosanskog naroda. Nažalost, današnja BiH, ustrojena u Daytonu, je prije garant nestanka nego opstanka bosanskog naroda. U posljednje vrijeme sve su glasniji pokreti u BiH koji traže povrat Ustava BiH iz 1992. godine, a istovremeno niko ne vrši nikakve analize kako bi takva država funkcionisala. Upitno je da li su se oni koji zagovaraju povrat Ustava iz 1992. ikada zapitali „šta bi bilo kada bi bilo", tj. šta bi se desilo kada bi se cilj njihove borbe ostvario. Očito da ni oni sami ne vjeruju mnogo da će njihov cilj biti ostvaren pa i ne razmišljaju mnogo o tome. Kampanje za povrat Ustava iz 1992. i ne podižu se zato da bi se taj Ustav bio vratio već zato da bi se zaradili kod naroda jeftini politički poeni. Kod (naivnog) bosanskog naroda najbolji su oni političari koji se najbolje svađaju sa srpskim i hrvatskim političarima, a ne oni koji najefikasnije rješavaju nagomilane probleme. Dovoljno je da nekog anonimnog političara, srpski političari u svome govoru samo spomenu kao „opasnog neprijatelja" i odmah taj anonimus postaje „dobar" neovisno o tome kakvi su njegovi stvarni potencijali.

Može se postaviti pitanje šta bi se desilo kada bi odista došlo do ujedinjenja Federacije BiH i Republike Srpske uz povrat Ustava iz 1992. godine? I bez velikih analiza (koje bi svakako trebalo sprovesti) jasno je da bi približno 40 % građana te države svoju državu mrzilo „iz dna duše" što praktično znači da bi to bila izrazito nestabilna država sa stalno izraženim unutrašnjim napetostima. Dalje, postavlja se pitanje izlaska na međunarodne morske vode te i takve države. BiH (u granicama iz 1992) istina ima Neum i sukladno tome prema međunarodnom pravu mora ima zagarantovan pristup međunarodnim morskim vodama, ali svaki brod koji bi uplovio u Neum prethodno mora ploviti kroz Pelješački kanal, tj. kroz hrvatske teritorijalne vode. Istovremeno vrlo stidljivo se spominje telefonska "prodaja" sedam kilometara morske obale BiH u reonu Sutorine. Tada je, navodno, BiH u zamjenu za Sutorinu i obližnja naselja uz obalu (Sušćepan, Prijevor, Ratiševina, Igalo, Njivice i Toplu) dobila planinski masiv Maglić, te Kruševo i Vučevo.

A još stidljivije se razgovara o mogućnosti razmjene Neuma za Konavle od čega bi obje države i BiH i Hrvatska imale velike koristi. Hrvatska bi dobila kontinuitet teritorije, a BiH bi dobila valjan izlaz na međunarodne vode. Ovakvom razmjenom teritorija Hrvatska ne bi morala ostati bez kopnene granice sa Crnom Gorom, jer bi se moglo urediti da Hrvatska zadrži (uzak) kopneni pojas na granici s Crnom Gorom. Građani Neuma bi sigurno podržali ovakav sporazum, a također cijela regija Dubrovnika. Prema raspoloživim podacima više od

hiljadu Bošnjaka su poginuli braneći Hrvatsku u Domovinskom ratu i u tome smislu Hrvatska i Hrvati imaju i izvjesnu moralnu obavezu spram Bošnjaka da im pomognu u rješavanju problema izlaska na otvoreno more. U ovome smislu se nikako ne može praviti paralela sa Slovencima, jer je (prema raspoloživim podacima) svega sedam Slovenaca poginulo u Domovinskom ratu u Hrvatskoj.

U pojedinim krugovima ekstremnih srpskih nacionalšovinsta se razmatra mogućnost da Srbija izlaz na Jadransko more riješi upravo preko Konavla. Ovi ekstremisti planiraju podjelu BiH pri čemu bi Republika Srpska bila pripojena Srbiji čime bi Srbija dobila izlaz na Jadransko more koridorom: Užice – Višegrad – Foča – Gacko – Trebinje – Sutorina. Istovremeno alarmantan je nedostatak bilo kakve inicijative od strane bosanskih političara po pitanju valjanog izlaska na Jadransko more.

Kad god se otvori diskusija na temu bosanske nacionalne države, tj. države koja bi bila ustrojena tako da u njoj bosanski narod čini barem 70 % stanovništva odmah se počnu spominjati neki pejorativi kao što je: tor, fildžan država, geto i slični, a niko nikada ne tvrdi da je npr. Francuska nekakav francuski „tor" ili „geto"?!

Površina BiH je 51. 129 km², a površina npr. Slovenije je 20. 273 km² što znači da je površina Slovenije tek 40% površine BiH pri čemu niko ne govori za Sloveniju da je „fildžan država", a istovremeno svako spominjanje neke bosanske države se smjesta poveže sa ovim pejorativom koji nema nikakvog opravdanja. Još jedan „argument" koji ističu svi protivnici ustanovljenja bošnjačke nacionalne države je „neće Evropa dozvoliti da se na njenom tlu ustanovi država sa islamskom većinom" pri čemu se zanemaruje činjenica da na tlu Evrope već postoje dvije države sa islamskom većinom (Albanija i Kosovo), a također dio teritorije Turske je u Evropi. Dalje navodi se još jedan „argument" protiv bošnjačke države, a to je da bi u toj državi bilo „pedeset bogatih poslušnih porodica" koje bi vladale državom. Ovaj „argument" je odista smiješan, jer postavlja se pitanje na temelju čega se tvrdi da će biti upravo pedeset (slovima i brojem) bogatih porodica?! Svuda u svijetu ima bogatih ljudi te je valjda normalno da ih ima i u BiH, a savremeno društvo garantuje jednakost pred zakonom za sve bez bilo kakve diskriminacije. Jedan od najuvredljivijih „argumenata" koji se iznose jeste stav da navodno bosanski narod nije kadar da vodi državu bez pomoći Srba i Hrvata! Činjenica je da bosanski narod ima veliki broj stručnjaka u svim oblastima od kojih su mnogi poznati u svjetskim razmjerama te su tvrdnje kako nije u stanju da ustanovi vlastitu državu odista bespredmetne.

Također je uvredljiv i „argument" kako je bi bosanska država bila ekonomski neodrživa, ako se uzme u obzir činjenica da teritorij BiH ima ogromna prirodna bogatstva i da se na tome teritoriju nalaze privredni kapaciteti koji su davali oko 60 % izvoza bivše Jugoslavije, a također bavljenje stočarstvom, voćarstvom i drugim granama poljoprivrede je značajno zastupljeno. Navodi se i odista smiješan podatak kako bi teritorij bosanske države bio najnaseljenije područje na svijetu, jer ako bi bosanska država imala jednaku površinu kao Slovenija, tj. ako bi preuzela 40 % teritorije sadašnje BiH i ako bi 60 % stanovnika sadašnje BiH bilo nastanjeno na tome teritoriju opet bi gustina naseljenosti bila uporediva sa onom u Sloveniji. Mogli bi se do iznemoglosti nabrajati i opovrgavati svi „argumenti" i svi pejorativi koji se smišljaju kako bosanski narod ne bi imao svoju državu, ali ono što čovjeka najviše zaboli jeste upravo činjenica da najviše tih „argumenata" i pejorativa biva kreirano od samog bosanskog naroda. Paradoksalno je da istovremeno među Srbima i Hrvatima sve više je onih koji žele da se pitanje bosanske državnosti (konačno) riješi, jer su svjesni da bez valjanog rješenja toga pitanja neće biti trajne stabilnosti u regiji do koje im jeste stalo.

Na Bošnjačkom saboru održanom 1993. godine u Sarajevu Edib Bukvić je dao osnovne značajke koje bi morala da zadovoljava bosanska država: „da je to kompaktan prostor koji se može braniti, da ima svoj izlaz na more i da obuhvata grad Sarajevo kao historijski centar" – ovome bi se s današnje tačke gledišta moglo pridodati da bosanska država treba biti sekularna, demokratska država uređena po ugledu na napredne države Evrope. Međutim, ideja bosanske države plasirana na Bošnjačkom saboru 1993. godine je odbačena te se danas ima BiH obučena u „dejtonsku ludačku košulju". Osim BiH u Evropi postoje još samo tri višenacionalne države: Britanija, Belgija i Švicarska. Ako se tome doda činjenica da su u Belgiji i Britaniji sve izraženiji zahtjevi za disolucijom stvari postaju jasne.

Bosanski narod (kao i svaki drugi narod) treba državu koja će biti garant njegovog opstanka, jer narod bez države je poput beskućnika, ali očito da ovakva dejtonska BiH nije garant opstanka bosanskog naroda i da najvjerovatnije ni obnovljena avnojevska BiH također ne bi bila garant opstanka. U tome smislu potreba ozbiljne analize i valjane inicijative po pitanju rješavanja državnosti bosanskog naroda danas imaju izuzetan značaj. BiH je izuzetno nestabilna država koju u životu održava samo činjenica da na Balkanu prevlast drži EU i NATO, ali u slučaju bilo kakvog poremećaja odnosa snaga vrlo realno je očekivati dezintegraciju BiH i u tome smislu vrlo je neozbiljno od strane bosanskog naroda da nemaju spremnu strategiju i za takav scenario dešavanja. Ovakvu strategiju bi trebali uraditi eminentni stručnjaci jednog multidsiciplinarnog tima vodeći

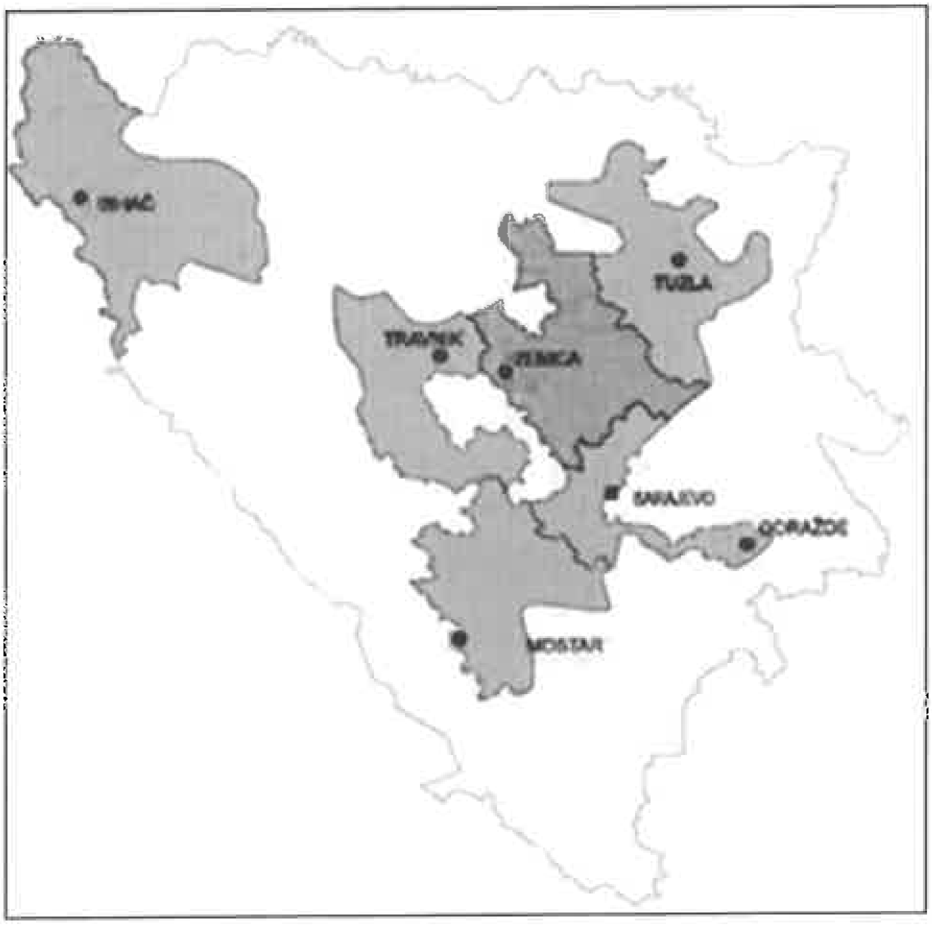
računa o svim aspektima: ekonomskog, pravnog, geografskog, političkog, kulturološkog, demografskog i drugih. Nažalost među bosanskim narodom još nema spremnosti da se govori na ovu temu već je prisutno „nojevsko guranje glave u pijesak".

Tokom, razgovora o ustrojstvu BiH često se spominje veoma opasna ideja, tzv. getoizacije BiH. Većina naroda poistovjećuje ideju getoizacije BiH sa sasvim drugačijom idejom o podjeli BiH. Podjela BiH, pri kojoj bi bosanski narod dobio kompaktan prostor koji se može braniti i koji ima svoj izlaz na otvoreno more jeste ideja koju treba razmotriti, tj. o kojoj se može razgovarati, ali ne i ideja getoizacije!

Getoizacija i podjela BiH

Naime, prema konceptu getoizacije, prostor BiH bi se izdijelio na mnogo malih iscjepkanih područja pri čemu bi svako od tih iscjepkanih područja odgovaralo jednom od konstitutivnih naroda. Koncept getoizacije jeste bio podržan od određenog broja bosanskih političara, jer jeste nudio mogućnost opstanka cjelovite države BiH, ali takvi bosanski političari su potpuno zanemarili činjenicu da bi BiH na taj način bila trajno „unakažena" država pri čemu bi jedino bosanski narod bio na gubitku, jer je za bosanski narod BiH jedna i jedina domovina, a Srbi i Hrvati imaju svoje matične države.

Teritorij BiH pod bosanskom kontrolom

Kako što je poznato 1991. godine SFRJ je počela da „puca po šavovima“ te je Evropska unija tada formirala arbitražnu komisiju u okviru Mirovne konferencije o SFRJ, poznatiju kao Badinterova komisija, prema svom predsjedniku, francuskom pravniku Robertu Badinteru. To je bila arbitražna komisija koju je ustanovilo Vijeće ministara Europske unije 1991. godine, a čija je zadaća bila da rješavanjem spornih pravnih pitanja pospješi mirno rješavanje krize u bivšoj SFRJ. Robert Badinter imenovan je predsjednikom peteročlane komisije koju su činili predsjednici ustavnih sudova iz država članica Evropske unije.

Badinterova komisija je izdala ukupno petnaest pravnih mišljenja od kojih je najviše krvoprolića i drugih nedaća građanima bivše SFRJ donijelo pravno mišljenje prema kome se granice između bivših federalnih jedinica smatraju državnim granicama i ne mogu se mijenjati - načelo uti possidetis. Načelo uti possidetis (lat. kako posjedujete) se pojavilo u 19. stoljeću u procesu osamostaljivanja bivših latinskoameričkih kolonija. Ovo načelo jeste bilo primjenjivo na razgraničenje latinskoameričkih kolonija, ali pri razgraničenju SFRJ je dovelo do

mnogih problema, jer granice republika SFRJ nisu bile etničke granice naroda. Tako se desilo da se unutar granica BiH osim bosanskog naroda našao veliki broj Srba i Hrvata, a problemi su nastali i u Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori. Te 1991. godine su razmatrana tri plana za BiH.

Prvi plan je bio da BiH ostane u tzv. „krnjoj Jugoslaviji" u koju bi ušle BiH, Srbija i Crna Gora. Taj plan jeste bio primamljiv za bosanski narod zbog činjenice da bi u takvoj državi većina bosanskog naroda ostala na okupu unutar jedne države, ali zbog straha od minorizacije plan je odbačen. Drugi plan je bio plan podjele BiH po etničkim principima koji je ponudila Evropska unija kroz Cutilierov plan. Cutilier je izjavio kako je bosanska strana u prvi mah prihvatila ovaj plan, ali su kasnije do izražaja došli ekstremisti koji su odbili ovaj plan. Ekstremistima nije odgovarala podjela BiH, jer su imali plan da raznim metodama izvrše minorizaciju nebosanskog stanovništva unutar BiH te da u nekoj dugoročnoj perspektivi BiH postane jednonacionalna etnički čista država. Treći plan je bio da se BiH uredi kao građanska država. Svi pregovori o budućnosti BiH su propali te je 1992. godine u BiH izbio krvavi rat koji je trajao sve do 1995. godine.

U toku rata 1994. godine se zbio jedan dalekosežan događaj, a to je potpisivanje Washingtonskog sporazuma. Washingtonski sporazum je sporazum potpisan između bosanskohercegovačkih Hrvata (predstavljenih od strane Republike Hrvatske) i Republike Bosne i Hercegovine 18. marta 1994. godine u Washingtonu. Ovim sporazumom je ustanovljena bošnjačko-hrvatska Federacija BiH. Washingtonski sporazum je ostavio mnoge stvari neriješene, a jedan od kreatora ovog sporazuma ga je nazvao "brakom iz interesa". Obje strane u sporazumu (bošnjačka i hrvatska) su imale svoje shvatanje sporazuma. Hrvati su kroz formiranje Federacije BiH vidjeli mogućnost marginalizacije i minorizacije Bošnjaka unutar Federacije BiH i u konačnici gledali Federaciju BiH kao dio Hrvatske. Bošnjaci su naprotiv kroz formiranje Federacije BiH vidjeli mogućnost marginalizacije i minorizacije Hrvata na teritoriju Federacije BiH.

Ovakav sporazum je bio loš temelj na kome je 21. novembra 1995. potpisan Daytonski sporazum. Daytonski sporazum kojim je završen rat i definisan državnopravni okvir BiH postignut je tokom pregovora koji su se u novembru 1995. održali u američkoj vojnoj bazi Wright-Patterson kraj Daytona u Ohiju, SAD. Ovaj sporazum je službeno potpisan 14. decembra 1995. u Parizu. BiH je uređena kao država sastavljena od dva entiteta: Federacije BiH (51% teritorije) i Republike Srpske (49%). Grad Brčko, prvotno ostavljen za arbitražu, odlukom je međunarodne arbitraže 1999. dobio status neutralnoga distrikta pod središnjom vlašću.

Potpisivanjem Daytonskog sporazuma je zaustavljen oružani rat u BiH, ali nije zaustavljen bh. sukob, jer je i nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma u BiH nastavljen je svojevrstan „hladni rat" između bošnjačke, srpske i hrvatske strane. Srpska strana se sve vrijeme borila da sačuva i ojača Republiku Srpsku te da je u konačnici pripoji Srbiji, a bošnjačka strana se sve vrijeme borila da oslabi Republiku Srpsku, a da ojača centralne institucije države BiH. Politika hrvatske strane je bila promjenjiva i išla od nastojanja da se očuva cjelovita BiH i kao takva pripoji Hrvatskoj ili da se samo Federacija BiH pripoji Hrvatskoj pa do varijante da se kreira treći hrvatski entitet unutar BiH koji bi se kasnije pripojio Hrvatskoj.

Evidentno je da su građani BiH, u navedenom „hladnom ratu" sučeljeni unutar pet svojevrsnih falangi. Falanga je borbeni poredak pješadije u kome su borci gusto zbijeni jedan uz drugoga. Falange unutar bh. društva su tri narodnjačke falange (bošnjačka, hrvatska i srpska), građanska falanaga i islamistička falanga. Ovdje se spominje bošnjačka narodnjačka falanga, a upitno je da li takva uopće postoji. Drugim riječima rečeno upitno je da li bošnjački nacionalisti uopće postoje, jer npr. ne postoji nijedna bošnjačka narodnjačka partija i nijedan bošnjački nacionalistički pokret. Doduše neformalno djeluje Bošnjački pokret nacionalnog ponosa koji nema značajan broj sljedbenika. Međutim, hrvatska i srpska narodnjačka falanga su izuzetno jake i u svome okrilju drže gotovo sve BiH građane hrvatske i srpske narodnosti.

Bošnjaci su podijeljeni u tri falange: spomenuta minoritetna narodnjačka falanga, građanska falanga i islamistička falanga. Može se reći da među Bošnjacima koji imaju izgrađen svoj politički stav njih najviše pripada islamističkoj falangi, a preostali su u građanskoj falangi koja je istina manjinska, ali je iz godine u godinu sve jača.

Premda su Bošnjaci izdijeljeni u tri falange stav Bošnjaka po pitanju BiH je jedinstven, jer sve tri bošnjačke falange se zalažu za očuvanje cjelovitosti BiH, svaka iz svojih pobuda. Islamisti se zalažu za cjelovitu BiH, jer već sada muslimani čine većinu stanovništva BiH sa tendencijom porasta što praktično znači da u nekoj doglednoj perspektivi islamisti vide BiH kao većinski muslimansku državu. Istovremeno zagovornici građanske ideje u BiH se zalažu za cjelovitu BiH, jer BiH vide kao državu bezličnih građana bez etničkog identiteta.

Politika srpske falange ide ka tome da se sačuva i ojača Republika Srpska, te da se u konačnici pripoji Srbiji. Politika hrvatske falange je bila promjenjiva i išla je od nastojanja da se očuva cjelovita BiH i kao takva pripoji Hrvatskoj te da se samo Federacija BiH pripoji Hrvatskoj ili da se kreira treći hrvatski en-

titet unutar BiH koji bi se kasnije pripojio Hrvatskoj. Ovdje je neophodno nešto reći o hrvatskom nastojanju da se formira tzv. „treći entitet“ u BiH. Da je kojim slučaj dr. Franjo Tuđman poživio duže taj treći hrvatski entitet unutar BiH bi vjerovatno odavno bio formiran, ali nakon smrti političara državnika dr. Franje Tuđmana u hrvatskoj politici su prevladali politikanti koji pitanje hrvatskog entiteta u BiH nikada nisu ozbiljno pokrenuli već ga koriste tek za političke smicalice. Slična je stvar i sa hrvatskim TV kanalom koji nikada nije organizovan premda se s vremena na vrijeme spominje. Formiranjem hrvatskog entiteta u BiH i Bošnjaci bi dobili svoj bošnjački entitet. Da li je Bošnjacima u interesu da imaju svoj entitet to se ne može apriori reći dok se bi znalo kakav bi to entitet bio. Kao što je već rečeno getoizacija prostora BiH je za Bošnjake potpuno neprihvatljiva, tj. Bošnjački entitet bi obavezno morao biti cjelovit i uvezan postojećim saobraćajnicama, a morao bi imati izlaz na Jadransko more.

U ovakvoj situaciji velike nesloge građana BiH osjeća se potreba za značajnim angažovanjem međunarodne zajednice na rješavanju uređenja države BiH. Međunarodna zajednica treba na sebe preuzeti ulogu nepristrasnog suca koji će kreirati pravedno i razumno rješenje bez nastojanja da sve strane budu zadovoljne. Potrebno je iznaći rješenje da BiH sa ovakvim građanima funkcioniše kao funkcionalna normalna država, sprema za ulazak u Evropsku uniju, a računati s tim rješenjem se u prvi mah neće složiti nijedna od BiH falangi. U rješavanju uređenja BiH mogu biti od koristi iskustva drugih višenacionalnih država Evrope: Britanije, Belgije i Švicarske.

Na kraju je bitno napomenuti da ako dođe do formiranja bosanske nacionalne države naziv te države treba biti Republika Bosna. Dakako, regija Hercegovine, jednako kao i npr. Bosanska Krajina treba biti u sastavu države, ali državi treba vratiti historijsko ime Bosna.

PRIORITETI BOSANSKOG NARODA U 21. STOLJEĆU

Fjodor Dostojevski je izrekao misao "Ako si se uputio prema cilju i putem počeo zastajkivati i kamenjem gađati svakog psa koji laje na tebe, nikad nećeš stići na cilj". Međutim, ovo je ostvarivo ako se ima definisan jasan i razuman cilj, a kada je u pitanju bosanska politika evidentno je značajno odsustvo valjane i razumne inicijative. Kada se prelista štampa upada u oči da u bosanskoj politici ima previše reagovanja na tuđe inicijative, tj. previše djelovanja PROTIV, a premalo djelovanja ZA. Istina postoje, neki „ciljevi" definisani „nekada" u nekim drugim okolnostima i kojima se i danas teži pri čemu već svi zaboravljaju zbog čega se teži upravo tim ciljevima i niko ne razmišlja jesu li potrebne izvjesne korekcije ciljeva – svojevrsna „promjena kursa" sukladno današnjoj situaciji u svijetu.

U tom smislu organizovanje jednog skupa koji bi okupio ljude kadre da bosanskom narodu daju valjane smjernice za djelovanje u ovom momentu. Potreban je skup ili konferencija na kojoj bi se okupili kako ljudi iz naučnih krugova tako i privrednici i svi ostali ljudi koji svojim znanjem i iskustvom mogu dati doprinos. Prisustvo uspješnih privrednika jednom ovakvom skupu, je od ključnog značaja zbog njihove izgrađene sklonosti ka pragmatičnom djelovanju. Čuvena je izjava jedne carice kada je dobila "preporuke" od jednog filozofa - rekla mu je "Vi filozofi pišete po papiru, a papir podnosi sve, a mi vladari ne pišemo po papiru već po ljudskim kožama svojih podanika koje ne mogu podnijeti baš sve". Pouka je jasna – filozofi su skloni da kreiraju ideje koje nisu realne i čiji pokušaji realizacije često vode do katastrofe.

Ovakav skup eminentnih i uglednih ljudi bi trebao sugerisati smjernice bez dodvoravanja željama naroda jednako kao što dobar ljekar daje savjete pacijentu ne osvrćući se da li će savjeti biti primljeni sa simpatijama od strane pacijenta. Političke partije su prisiljene da osluškuju želje naroda i da vode politiku kakvu narod želi, jer u suprotnom ne postižu uspjeh na izborima, što ima za posljedicu da se ponekada vodi politika koja je za narod pogubna. Međutim, jedan ovakav skup bi bio u situaciji da skroji planove za promjenu javnog mnijenja, tj. da aktivno djeluje na kreiranju želja naroda. Dakako, osim samih smjernica potrebno je determinisati i metode realizacije.

Analizom sadašnje situacije može se doći do niza potencijalnih prioriteta koje bi eventualno mogao definisati opisani skup eminentnih i uglednih ljudi, ali sljedeća tri cilja su zasigurno najbitnija:

- obrazovanje, znanost, kultura i sport,
- privreda i
- efikasnost državnog aparata.

Obrazovanje, znanost, kultura i sport su značajni sa aspekta dugoročnih interesa, jer investicija u ove oblasti ne daje rezultate u kratkom roku. Globalno gledano, može se zapaziti da su najuspješniji oni narodi koji imaju najbolje obrazovanje. Kroz aktivnosti u oblastima obrazovanja, kulture i sporta potrebno je sprovesti kolektivnu terapiju identiteta bosanskog naroda kako bi bosanski narod usvojio vrijednosti koje dolikuju jednom naprednom evropskom narodu. Ostali su evropski narodi nacionalno dozreli u 19 stoljeću, ali bosanski narod ne. Albanci su narod sa islamskom većinom, ali ipak su imali u 19. stoljeću dovoljan broj intelektualca koji su poznavali tradiciju Zapada kao što je Ismail Ćemali (Ismail Qemali) i koji su rasplamsali albanski nacionalni duh. U BiH su fra Ivan Jukić, fra Anto Knežević, Benjamin Kalaj i drugi učinili značajne korake na izgradnji bosanskog identiteta tokom 19. stoljeća, ali evidentno je da treba još raditi na tome. Svojevremeno je nobelovac Ivo Andrić izjavio „Dugotrajno robovanje i loša uprava mogu toliko zbuniti i unakaziti shvatanje jednog naroda da takav narod ne može više da razlikuje ne samo dobro od zla, nego i svoju sopstvenu korist od očigledne štete". Ova Andrićeva misao odista dobro opisuje stanje duha bosanskog naroda na kraju 20. i na početku 21. stoljeća. Um bosanskog naroda je odista toliko unakažen da bosanski narod ne razlikuje svoje dobro od očigledne štete. Kod bosanskog naroda je još uvijek značajno izražen mentalitet marve (stoke) u smislu da mnogi samo razmišljaju o zaradi jednako kao što ovce samo razmišljaju o ispaši i na taj način nastoje da se što više ugoje kako bi vuk bio više sit kada na njega dođe red. Mnogi ljudi kojima je u posljednjem ratu sve oduzeto i koji su jedva preživjeli rat opet poslije rata samo misle o zaradi, a narodne i državne probleme potpuno zanemaruju.

Ovdje se spontano nameće podsjećanja na teoriju Fridriha Ničea (Friedrich Nietzsche) o podljudima (njemački: Untermensch) koji nemaju viših ciljeva i čiji je jedini cilj golo preživljavanje. I ovo je jedan od problema kojeg treba riješiti kroz obrazovni sistem, tj. potrebno je odgajati mlade naraštaje da osim nezaobilaznih aktivnosti golog preživljavanja posvete se i višim ljudskim ciljevima, djelovanjam za opću narodnu korist. Historijski gledano bosanski narod je najčešće bio objekt, a ne subjekt historije upravo iz navedenih razloga. A da stvar bude još gora i kada bi bosanski narod pokušao da djeluje, potezi su često bili vrlo nerazumni. Dovoljno je navesti uzaludan (i vrlo nepromišljen) pokušaj

otpora Austrougarskoj okupaciji 1878. godine. Sve su ovo slabosti koje se trebaju iskorijeniti valjanim aktivnostima u oblasti obrazovanja i kulture koje trebaju biti usmjerene ka djeci i omladini, također i odraslima kroz proces cjeloživotnog obrazovanja te aktivnosti u kulturi i sportu.

Potrebno je učiniti mnogo napora kako bi se unaprijedio obrazovni sistem BiH. U bh. školama i fakultetima nastava se uglavnom svodi na usvajanje faktografskih činjenica („štrebanje") dok u naprednim zemljama se akcenat daje na individualni rad s učenicima i studentima u cilju razvijanja valjanog razmišljanja. Nastavni planovi naših škola su poprilično zastarjeli pogotovu kada su u pitanju stručne škole i fakulteti što ima reperkusije kasnije kada tako školovani „stručnjaci" počnu da rade. Bitna je odgojna uloga škola u smislu razvijanja odgovornosti, nacionalne samosvijesti, sposobnosti timskog rada, kulture dijaloga itd. Također, planovi upisa učenika i studenata nisu usklađeni sa potrebama tržišta rada što rezultira kasnijim (skupim) prekvalifikacijama. Potreba za cjeloživotnim obrazovanjem i odgojem je također značajno zanemarena. Pogubna je činjenica da mnogi naši ljudi ne uviđaju značaj obrazovanja ili misle da je u našem obrazovnom sistemu sve u redu i da je naš obrazovni sistem čak i primjeran. Obično navode kao argument za svoje stavove činjenicu da pojedini naši stručnjaci vani postižu velike uspjehe pri čemu zanemaruju činjenicu da se sistem ne može ocjenjivati posmatranjem pojedinaca.

Kako bi se naše obrazovanje unaprijedilo potrebno je prije svega uskladiti planove upisa učenika i studenata sa potrebama tržišta rada, organizovati cjeloživotno obrazovanje, više raditi na valjanoj profesionalnoj orijentaciji, poduzeti mjere da valjano školovanje u potpunosti bude besplatno i svima dostupno, osnovati selektivne škole za posebno nadarene učenike, osavremeniti nastavne planove, dati veći poticaj osnivanju privatnih škola i fakulteta itd. Npr. potrebno je ukinuti izučavanje ćirilice u našim školama i potpuno izbaciti ćirilicu kao pismo bosanskog jezika, a umjesto učenja ćirilice potrebno je intenzivirati nastavu engleskog jezika kako bi sva bosanska djeca perfektno ovladala znanjem engleskog jezika. Ćirilica, bosančica i arebica se trebaju izučavati isključivo na specijalističkim kursevima koje bi organizovali filozofski fakulteti i druge institucije. Činjenica je da su npr. Rumuni još u 19. stoljeću potpuno ukinuli upotrebu ćirilice i od tada koriste isključivo latinicu. Također, potrebno je više koristiti savremena nastavna učila i izvršiti opremanje škola. Npr. potrebno je organizovati da svi učenici besplatno dobijaju prijenosne računare te sve udžbenike imaju u elektronskom obliku. Ovakva prakse se u naprednim zemljama već pokazala kao dobra i štaviše je to jeftinije rješenje nego li stalno štampanje udžbenika. Dalje, potrebno

je organizovati da svaka škola ima dovoljan broj fiskulturnih dvorana, bazena, laboratorija, elektronskih učionica i ostalih objekata neophodnih za kvalitetno izvođenje nastave. Jedan od prvih zadataka koji se treba realizovati kroz praksu cjeloživotnog učenja jeste uvođenje obavezne edukacije za krizne situacije za sve punoljetne građane. Poplave, zemljotresi i druge nedaće su situacije za koje treba pripremiti građane kako kroz opremanje tako i kroz edukaciju. Potrebno je dati veći poticaj osnivanju privatnih škola i fakulteta, a učenicima i studentima koji pohađaju nastavu u privatnim školama i fakultetima država treba davati materijalnu pomoć koja bi jednim dijelom pokrivala njihove troškove. Iznos ove pomoći treba približno odgovarati troškovima školovanja u državnim školama i fakultetima.

Talentovane mlade ljude treba upućivati da studiraju na uglednim univerzitetima kao što su Oxford, Cambridge, Harvard i sličnima. Nakon što završe studije potrebno je organizovati da isti prođu stručnu praksu u USA, UK i EU te da nakon toga stečena znanja primjenjuju u BiH. Također, potrebno je organizovati da se vojni stručnjaci BiH školuju na Sandhurstu i West Pointu, premda BiH treba imati i vlastito vojno učilište. Možda bi najbolji naziv za Bosansko vojno učilište bio „Vlatko Vuković Kosača" u spomen na vojvodu Vlatka Vukovića Kosaču koji je 1388. godine, kod Bileće, potukao turske odrede koji su nasrnuli na Bosnu, a također je uspješno zapovijedao bosanskim odredima 1389. na Kosovu polju.

Potrebno je mnogo više raditi na afirmaciji bosanske kulture i tradicije vodeći računa da kultura i tradicija naroda nisu konstanta već su podložne evolutivnom procesu te je potrebno raditi na valjanom usmjeravanju ovoga procesa. Od ključnog značaja je projekat „Bosanska književnost u 100 knjiga", ali potrebno je djelovati ne samo u književnosti već u svim umjetnostima. Slikarstvo, kiparstvo, muzika, balet, opera, film itd. zaslužuju pažnju, a dakako da je potrebno i vršiti etnografska i druga istraživanja. Znanstvene (naučne) institucije trebaju omogućiti primjenu savremenih znanstvenih otkrića, a također trebaju i raditi na vlastitim istraživanjima kako bi doprinijeli svjetskoj baštini znanja. U cilju realizacije svih ovih ciljeva potrebno je i razmotriti mogućnost osnivanja Bošnjačke akademije znanosti i umjetnosti (BAZU) koju bi obavezno trebala finansirati država. Dakako, BAZU bi se jednim dijelom finansirala i od strane donacija, ali nedopustivo je da jedna institucija od značaja za cijeli narod bude finansirana od strane pojedinaca koji mogu na taj način uticati na rad ove institucije čime bi znanstveni autoritet institucije često bio ugrožen. Osim BAZU potrebno je osnovati i Maticu bosansku sa ciljem promicanja bosanske kulture.

Jačanje privrede je jedan od najznačajnijih zadataka iz mnoštva razloga od kojih se ovdje navode tek najbitniji. Ekonomska situacija u BiH iz godine u godinu se postepeno popravlja što kod ljudi stvara privid da je sve u redu i da nema problema, ali ako se BiH uporedi sa zemljama u okruženju tada se tek dobija prava slika (katastrofalnog) stanja bh. ekonomije. Drugim riječima, u prethodnom periodu ekonomija BiH jeste napredovala, ali drugi su napredovali mnogo više u istom periodu što znači da relativno gledajući bosanski narod postaje sve siromašniji. Bitno je raditi ne samo na jačanju ekonomske moći društva u cjelini već i na jačanju ekonomske snage svakog pojedinca. Naime, evidentan je veliki odliv stanovništva BiH u druge zemlje uzrokovano lošim ekonomskim stanjem u BiH što je svojevrstan ekonomski genocid. Ogromna većina stanovništva BiH koje se iseli se integriše u društva u koja odlaze i to je u biti izgubljeni dio naroda. Da stvar bude još gora, odlaze uglavnom oni koji su najpoduzetniji, tj. oni koji su najsposobniji tako da bosanski narod iz godine u godinu ostaje bez svojih najboljih sinova i kćeri. U ovom smislu priče pojedinih političara kako je bolje imati siromašan narod jer „hajvan je opasan kada je gladan, a narod kada je sit" padaju u vodu. U cilju jačanja ekonomske snage potrebno je kreirati strategiju, a također potrebno je voditi politiku koja vodi ka stabilnosti u regionu, jer kapital je najplašljivije biće na svijetu te veoma brzo bježi iz područja krize. Osim navedenog neophodno je kreirati ambijent pogodan za investicije te uspostaviti političke veze koje bi vodile ka značajnijem investiranju uz osigurana tržišta za proizvode i usluge. Značajnije prisustvo stranih investitora bi djelovalo stabilizujuće na bh. društvo, jer bi strani investitori svojim uticajem djelovali preventivno na stanje u BiH društvu kako u istom ne bi došlo do destabilizacije što bi ugrozilo interese investitora.

Potrebno je uraditi veoma ozbiljne analize i na temelju njih kreirati buduću strategiju privrednog razvoja BiH. U ovom momentu BiH je na svojevrsnoj raskrsnici po pitanju budućeg razvoja bh. privrede. Jedan smjer može biti razvoj poljoprivrede i prehrambene industrije te turizma, a drugi smjer je razvoj energetskog sektora. Većina područja BiH je sa očuvanom nezagađenom prirodom i sa zemljištem koje gotovo nikako nije zagađeno fosfatima i drugim zagađenjima. Sve ovo omogućava uzgoj organskih poljoprivrednih proizvoda kako za potrebe bh. tržišta tako i za izvoz, a analize pokazuju da je takva proizvodnja isplativa te da se na taj način može ostvariti profit. Drugi smjer u kome može krenuti razvoj bh. privrede je energetski sektor, tj. proizvodnja električne energije kako iz termoelektrana i hidroelektrana te vjetroelektrana tako i kroz investicije u gradnju nuklearnih elektrana za čiju gradnju BiH ima pogodnost. Naime, u BiH

se nalazi mnogo nenaseljenih područja koja su zbog toga izuzetno pogodna za podizanje nuklearnih elektrana. Kroz izvoz električne energije BiH već sada ostvaruje značajan profit, a ubuduće može ostvarivati još veći.

Dakako moguća su i kombinovana rješenja tako što bi se određena područja BiH sačuvala kao ekološki čista za potrebe organske poljoprivrede i drugih „čistih" privrednih aktivnosti, a druga područja bi bila predviđena za energetski sektor. U ovome smislu se javlja potreba za kvalitetnim prostornim planiranjem na temelju usvojene strategije privrednog razvoja. Proces privatizacije u BiH je potrebno realizovati znatno efikasnije odnosno potrebno je promijeniti zakonske odredbe o privatizaciji. Upravu nad privrednim društvima u kojima je država većinski vlasnik je potrebno centralizovati na nivou države i postepeno vršiti prodaju tih društava vodeći računa o ekonomskoj opravdanosti prodaje, a jedan dio privrednih društava treba trajno ostati u vlasništvu države pri čemu uprava nad njima treba biti valjana tako da ta društva donose dobit ili drugu društvenu korist. Npr. određeni broj elektrana trebaju biti u vlasništvu države, a jedan dio treba i prodati. Distributivni sistem i dio prijenosnog sistema električne energije treba biti u vlasništvu države. Sredstva od prodaje privrednih društava treba razumno trošiti kroz državni budžet.

Efikasnost državnog aparata je od ključnog značaja za opstanak naroda, jer bez efikasnog državnog aparata nema ni razvoja privrede, a ni sigurnosti kako pojedinaca tako i naroda kao kolektiviteta. Npr. zastrašujuća je činjenica koliko mnogo zakona se nikako ili vrlo loše provodi te se postavlja pitanje vrijedi li uopće donositi zakone, ako državni aparat nije u stanju da ih provede. Korumpiranost državnog aparata je odista neprihvatljiva. U tome smislu potrebno je angažovati kako domaće tako i strane stručnjake kako bi se iznašle mjere za poboljšanje efikasnosti državnog aparata i funkcionisanje pravne države.

Briga za očuvanje bosanskih narodnih simbola je jako bitna, jer po definiciji „narod je grupa osoba koje imaju zajedničko porijeklo, zajedničku i prepoznatljivu kulturu, zajedničke mitove i simbole, tradiciju i zajedničke zakone i običaje za članove". Najznačajniji bosanski narodni simboli su grb i zastava s ljiljanima pod kojom su se u posljednjem ratu patriote borile za BiH. Potrebno je poduzeti mjere da se ovi simboli zaštite kako ne bi bili zloupotrijebljeni, a također potrebno je osigurati pravo svim građanima da ove simbole slobodno koriste na cijeloj teritoriji BiH. Naime, evidentno je da su građani imali problema zbog upotrebe ovih simbola. Bošnjačko nacionalno vijeće Srbije je 11. maj proglasilo za „Dan bošnjačke nacionalne zastave" pri čemu oni kao bošnjačku nacionalnu zastavu ne ističu zastavu koja se koristila u BiH tokom rata već nešto

modificiranu zastavu na kojoj su umjesto šest stavljena tri ljiljana, a na mjesto preostala tri ljiljana su stavljena tri polumjeseca što nije korektno. Prihvatljivo bi bilo da su ovaj praznik nazvali danom zastave Novopoazarskog sandžaka ili slično, ali ovakvo rješenje je nedopustivo. Npr. 1999. godine Kanton Sarajevo je usvojio svoju zastavu te je po logici ponašanja Bošnjačkog nacionalnog vijeća Srbije Kanton Sarajevo mogao i svoju zastavu proglasiti za narodnu zastavu Bošnjaka, a dan usvajanja zastave za bošnjački narodni praznik. Naime, nekada je Bosna bila podijeljena na sandžake jednako kao što je danas FBiH podijeljena na kantone, a jedan od sandžaka je bio i Novopazarski. Od velikog je značaja ne samo da se zakonski zaštite narodni simboli bošnjačkog naroda već i da se najznačajnije narodne svetkovine Bošnjaka kao što su Jurjev i Aliđun proglase za državne praznike.

Kao što je već rečeno, razumno je razmisliti o tome da bosanska fudbalska reprezentacija igra pod bosanskom narodnom zastavom, jer objektivno, nametnuta zastava BiH sa žutim trokutom na plavoj podlozi koja neodoljivo podsjeća na logotip jednog proizvođača akumulatora nije po volji nikome.

Saradnja sa Evropskim organizacijama i političkim partijama od kojih ću posebno izdvojiti EPP - European People's Party (Evropska narodna partija) i PES - Party of European Socialists (Partija evropskih socijalista) kao dvije najjače političke opcije u Evropi je neophodna u cilju realizacija niza aktivnosti. Prirodna je saradnja desničarskih partija Bošnjaka sa EPP-om i saradnja ljevičara s PES.

Bosanski narod kao relativno malobrojan narod se mora starati o svakom pojedincu ma gdje bio. Ovo uključuje i brigu o bosanskoj dijaspori pod uvjetom da se nisu integrisali u društvo u kojem žive, tj. da se i dalje izjašnjavaju i osjećaju kao pripadnici bosanskog naroda. Konstitutivni narodi države BiH su Bošnjaci, Srbi i Hrvati, ali Srbi osim BiH imaju Srbiju, a Hrvati Hrvatsku te je samo za Bošnjake BiH „jedna i jedina“ domovina od koje mogu očekivati da vodi brigu o narodnim potrebama Bošnjaka. Nažalost, malo ili nikako se ne radi na osnivanju škola za bosansku djecu u inostranstvu u kojima bi ta djeca učila bosanski jezik te bosansku historiju i tradiciju. Većina djece naših ljudi iz dijaspore jedva da znaju govoriti bosanski jezik i jedva da znaju ponešto o bosanskoj tradiciji tako da najveći broj naših iseljenika sa svojim unucima neće moći govoriti bosanskim jezikom, jer njihovi unuci neće ni znati bosanski jezik i najvjerovatnije da se neće ni osjećati kao pripadnici bosanskog naroda. Može se slobodno reći da se na ovaj način nad bosanskim narodom sprovodi „mentalni genocid“. Činjenica da se ne osnivaju udruženja i da se ne organizuju škole bosanskog jezi-

ka, historije, kulture i tradicije se ne može opravdati ni na koji način, jer većinu troškova rada tih udruženja i škola bi podnijeli naši građani iz dijaspore, a u BiH ima mnogo mladih učitelja koji bi vrlo rado jedan period radili u inostranstvu s djecom iz dijaspore uz vrlo male naknade, jer bi ovaj boravak u inostranstvu i za njih bio korisno iskustvo. Solidarnost bosanskog naroda treba maksimalno doći do izražaja tako da npr. besplatno liječenje (osnovna medicinska zaštita) treba biti dostupna svima, a također i egzistencijalni minimum. Dakle, bosanski narod se mora držati skupa poput jedne velike porodice tako što će štiti jedni druge u svakom pogledu što treba sprovesti kroz donošenje odgovarajućih zakona o solidarnosti.

Položaj ratnih veterana koji su prethodnom ratu spasili bosanski narod od biološkog uništenja je vrlo težak i odnos države BiH spram njih je odista ponižavajući, jer se oni ne tretiraju kao ugledni članovi društva već kao socijalni slučajevi. Zakonima države BiH su predviđene vrlo male beneficije za ratne veterane te su oni upućeni na raznorazna moljakanja i podnošenje raznoraznih ponižavajućih aplikacija. Na ovaj način se zatire bosanski patriotizam te u slučaju nekog budućeg rata se ljudi navode ka tome da masovno dezertiraju, jer su dezerteri iz prethodnog rata na kraju mnogo bolje prošli nego oni koji su se časno borili. Da se ne govori o tome kako zapravo bosanski narod nema svoju vojsku koja će ga zaštiti od genocida u nekome budućem ratu. Odista je iluzorno očekivati da su OS BiH neka vojna sila koja može bosanski narod zaštiti od istrjebljenja.

Može se reći da su 19. i 20. stoljeće bila stoljeća borbe za temeljna ljudska prava, tj. za prava čovjeka pojedinca, a 21. stoljeće će vjerovatno ostati zabilježeno kao stoljeće borbe za prava naroda kao kolektiviteta. Naime i pored visokog napretka znanosti i tehnologije pa i visokih postignuća naše civilizacije na polju ostvarenja jednakopravnosti ljudi, tj. pojedinaca svjedoci smo činjenice da su prava mnogih naroda danas ugrožena i štaviše da su čak i u najciviliziranijim državama svijeta mnogi narodi dovedeni na rub opstanka.

Dakako postoje i pozitivni primjeri kao što je primjer Velšana koji su bili dovedeni skoro do zamiranja, ali posljednjih godina doživljavaju svoju obnovu. Naime do skora je veoma mali procenat Velšana znao aktivno da govori jezik svoga naroda, ali posljednjih godina sve više Velšana u svojim porodicama govori isključivo narodnim jezikom, a poduzeto je i niz drugih aktivnosti. Još jedan od pozitivnih primjera zaštite prava naroda jesu poticaji za povećanje nataliteta ugroženih etničkih grupa u Kini. Kao što je poznato u Kini se od 1979. godine provodi politika jednog djeteta. Bračni parovi u kineskim gradovima smiju imati

samo jedno dijete, dok na selu smiju imati jedno ili dvoje, ako je prvo dijete djevojčica. Međutim, ova politika se ne odnosi na malobrojne ugrožene etničke grupe koje smiju imati više djece.

Historija borbe za ljudska prava čovjeka pojedinca je duga i praktično traje koliko i ljudski rod, a najznačajniji dokumenti nastali zadnjih stoljeća su britanski Zakonu o pravima od 1689. godine, francuska Deklaracija prava čovjeka i građanina od 1789. godine te Opća deklaracija o pravima čovjeka koju je donijela Skupština UN 1948. godine. Međutim, historija borbe za prava naroda je relativno kratka. Jedan od prvih dokumenata vezano za prava naroda je izjava predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Vudrova Vilsona (Woodrow Wilson) data 1918. godine u „Četrnaest tačaka" kojom je udaren temelj prava naroda na samoopredjeljenje, tj. na pravo svakog naroda da odlučuje o svojem političkom statusu, svojoj državi, sistemu vlasti te o vlastitom privrednom, društvenom i kulturnom razvitku.

Problematika prava etničkih grupa otvorena tek oko dvjesto godina nakon donošenja prvih zakona o ljudskim pravima! Nakon završetka Drugog svjetskog rata akcenat je opet dugo bio na individualnim pravima pojedinaca. Ipak aktivnosti su tekle kako slijedi:

- 1945. - Povelja UN spominje pravo na samoopredjeljenje naroda u članovima 1. i 55. ali bez definicije pojma.
- 1966. - UN Povelja o Građanskim i Političkim pravima manjina usvojena je 1966. a na snagu je stupila deset godina kasnije tj. 1976.
- 1992.- U decembru 1992. je donijeta UN Deklaracija o Pravima osoba koje pripadaju etničkim, religijskim ili lingvističkim manjinama.
- 1994. - UN je 9. avgust proglasio Svjetskim danom zaštite autohtonih naroda.
- 1995. - Donijeta od strane EU, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina.
- 2007. - UN donosi i Deklaraciju o pravima autohtonih naroda.

Evropska unija postaje važan faktor naročito u posljednjim decenijama i u Evropi su tokom posljednje decenije unaprijeđeni oblici zaštite prava naroda zbog sve većeg broja instrumenata zaštite ovih prava.

Potreba za zakonskom zaštitom prava naroda kao kolektiviteta se posebno naglašavaju u Evropskoj uniji vezano za nastojanja da se Evropska unija u budućnosti ustroji kao nadnacionalna super država. Glavni preduvjet ovom projektu jeste upravo ustrojenje legislative kojom bi se zaštitila prava malobrojnih naroda u jednoj velikoj zajednici naroda.

1989. godine Gef Berveger (Göpf Berweger) i Bernard Pulver (Bernhard Pulver) su osnovali Društvo za ugrožene narode sa sjedištem u Bernu, Švajcarska sa zadatkom da dokumentira kršenja prava etničkih grupa, informiše i senzibilizira javnost te zastupa interese ugroženih naroda. Ovo Društvo podržava lokalne napore na jačanju prava ugroženih naroda i radi na nacionalnom i međunarodnom nivou sa organizacijama i pojedincima koji imaju slične ciljeve. Društvo za ugrožene narode ima svoju Bosanskohercegovačku sekciju, ali dobija se utisak da Bosanskohercegovačka sekcija Društva za ugrožene narode „otima posao" Human Rights Watch-u (Organizaciji koja se zauzima za zaštitu ljudskih prava), jer činjenica je da su u BiH značajno ugrožena prava bosanskog naroda na mnogo načina, a u isto to vrijeme ova Sekcija se bavi zaštitom prava pojedinaca dok prava bosanskog naroda kao kolektiviteta malo štiti.

Na kraju ovog bitan je jedan detalj, a to je da se mora razmišljati o dugoročnim interesima, jer je gledanje „na kratke staze" pogubno. Odgovornosti prema budućim naraštajima treba doći do izražaja te im se u naslijeđe ne smiju ostaviti problemiveć rješenja. Pri vođenju politike voditi računa o interesima bosanskog naroda - mnoge ideologije su provođene preko leđa naroda kao što su npr. komunizam i islamizam što nikako nije bilo dobro za bosanski narod. Bosanski narod je umnogome žrtva provođenja nekih velikodržavnih strategija. U izjavama bh.zvaničnika često se spominje potreba očuvanja i jačanja države BiH, a rijetko i gotovo nikada se ne spominje potreba očuvanja bosanskog naroda i njegove autohtone kulture i tradicije.

BOSANSKI VELIKANI

Svi narodi svijeta nastoje da sačuvaju uspomenu na ljude po kojima su prepoznatljivi među mnoštvom svjetskih naroda i koji su ih za života zadužili svojim postignućima te i bosanski narod ima dužnost da čuva uspomenu na svoje velikane.

Dakako odmah se postavlja pitanje koga treba ubrojiti u bosanske velikane. Razumno je da se u bosanske velikane ubroje svi oni koji su rođeni ili živjeli na teritoriji BiH, a koji se nisu ogriješili o bosanski narod. Spisak svih bosanskih velikana je dug te su ovdje spomenuti samo najznačajniji odnosno najinteresantniji velikani, a potrebno je napisati cijelu knjigu kako bi se ova materija detaljno obradila. Poseban slučaj su kontroverzne ličnosti koji jedni broje u velikane, a drugi naprotiv imaju veoma negativan stav spram ovih ličnosti. To su npr. Ali-paša Rizvanbegović, Vaso Pelagić, Gavrilo Princip, Ante Pavelić, Mustafa Golubić i Muhamed Hadžiefendić, jer svi su oni rođeni u BiH. Ali-paša Rizvanbegović-Stočević (1783–1851) bio je osmanlijski hercegovački paša i stolački kapetan. Njegova kontraverznost se ogleda u činjenici da nije podržao ustanak Husein-kapetana Gradašćevića već se stavio na stranu sultana. Ipak poslije se i sam pobunio protiv sultana i tako se zamjerio vlastima u Carigradu koje su ga zatvorile i ubile 1851. Vaso Pelagić (1838–1899) je bio revolucionar, a njegova kontraveznost se ogleda u njegovom nastojanju da se realizuje velikosrpska ideja na teritoriji BiH. Gavrilo Princip (1894– 1918) je izvršio atentat na austrougarskog prijestolonasljednika Franju Ferdinanda u Sarajevu te ga jedni smatraju za heroja, a drugi za teroristu. Ante Pavelić (1889–1959) je bio fašistički političar, poglavnik NDH kojoj je pripadao i teritorij BiH. Mustafa Golubić (1894–1941) je bio general sovjetske obavještajne službe NKVD. Postoje indicije da je bio jedan od realizatora ubistva Lava Trockog. 1941. je ubijen u Beogradu od strane njemačkog okupatora. Muhamed Hadžiefendić (1898–1943) je bio SS-Sturmbannführer (major) u 13. SS diviziji. Hadžiefendić je osuđen na smrt 1943. godine i strijeljan zajedno s preko pedeset drugih građana Tuzle.

Od bosanskih velikana najinteresantniji za spomen su: Baton I, Kulin ban, Tvrtko I Kotromanić, Elizabeta Kotromanić, Vlatko Vuković Kosača, Katarina Kosača, Ahmed-paša Hercegović, Mehmed-paša Sokolović, Muhamed Hevaija, Umihana Čuvidina, Husein-kapetan Gradašćević, fra Ivan Jukić, fra Anto Knežević, Šaćir Kurtćehajić, Husaga Čišić, Mak Dizdar, Hamdija Pozderac, Adil Zulfikarpašić, Smail Balić i fra Luka Markešić. Ovaj spisak nikako nije potpun

spisak svih bosanskih velikana, jer kao što je već rečeno za to bi trebalo daleko više prostora.

Baton I je najvjerojatnije rođen između 35. i 30. godine p.n.e. u današnjoj Središnjoj Bosni i pripadao je starosjedilačkom plemenu Desidijata. 6. godine je podigao ustanak ilirskih plemena protiv rimske vlasti koji je trajao sve do 9. godine kada su Rimljani angažovali praktično cjelokupnu vojnu snagu Rimskog carstva pod komandom budućeg cara Tiberija kako bi ugušili ovaj ustanak, kada je Baton I zarobljen i odveden u Ravenu gdje su Rimljani obično držali zarobljene neprijateljske vojskovođe. Nakon što je zarobljen Tiberije ga je upitao zbog čega je podigao ustanak, a Baton I je odgovorio "Vi ste Rimljani krivi jer ste umjesto pastirskih pasa poslali vukove da čuvaju vaše stado." Nije poznato kada je Baton I preminuo.

Kulin ban je bio bosanski ban koji je vladao Bosnom od 1180. do 1204. godine. Poznat je po svojoj povelji koja je ne samo najstariji dosad pronađeni očuvani bosanski državni dokument nego i jedan od najstarijih državni dokument kod svih južnoslavenskih naroda i država. Povelja Kulina bana je napisana 29. augusta 1189. godine. Ovom Poveljom Kulin ban garantuje prava dubrovačkih trgovaca na teritoriji Bosne. Kulin ban je također poznat i po bilinopoljskoj izjavi koju je dao 8. aprila 1203. godine na Bilinom polju, u Zenici. Bilinopoljska izjava je dokument u kojem su poglavari bosanske crkve, pred izaslanikom rimskog pape Ivanom de Kazamarisom, izjavili da se odriču svoje hereze. Potrebno je napomenuti da je ova izjava potpisana u jeku Črtvrtog križarskog rata. Naime, 18. novembra 1202. godine križarska vojska je opljačkala i zaposjela Zadar u kome je još boravila u proljeće 1203. što znači da je bila spremna za eventualni napad na Bosnu čega su bosanski velikaši bili svjesni te su prihvatili papine zahtjeve. U narodu je Kulin ban zapamćen do danas po izreci „Od Kulina bana i dobrijeh dana, pa do Marije Terezije".

Tvrtko I Kotromanić je rođen 1338. godine. Bosanski ban postao je 1353. godine. 1377. godine krunio se za prvog kralja Bosne. U doba Tvrtkove vladavine Bosna je bila izuzetne ekonomske, a Tvrtkova vojska je među prvima u Evropi u svoje naoružanje uvela tada najsavremenije vatreno oružje. 1382. godine Tvrtko I je osnovao grad Herceg Novi kao luku Bosne i bazu za pomorsku flotu Bosne. Kralj Tvrtko I umire 10. marta 1391. u dobi od 53 godine. Naslijedio je od svojih predaka malu banovinu, a svojim potomcima je ostavio moćno kraljevstvo.

Elizabeta Kotromanić je rođena 1340. godine, a 1353. godine se udala za mađarskog kralja Ludovika I koji umire 1382. čime Elizabeta postaje vladar tada veoma moćne države Mađarske. 1387. godine Elizabeta je ubijena od strane

plemstva koji su na prijestolje doveli njezinu kćerku Mariju.

Vlatko Vuković Kosača je bio bosanski vojvoda. Nije poznato kada je rođen, a preminuo je 1392. godine. 1381. godine je zapovijedao bosanskom vojskom koja je potukla odrede sultana Murata I u Boju kod Bileće, a 1389. zapovijedao bosanskom vojskom u Kosovskoj bitci.

Katarina Kosača je rođena 1425. godine, a 1446. godine se udala za pretposljednjeg suverenog kralja Bosne Stjepana Tomaša Kotromanića koji umire početkom srpnja 1461. godine, a na prijestolje dolazi njegov vanbračni sin Stjepan Tomašević, a Katarini je dat naslov kraljice majke i nastavila je živjeti na kraljevskom dvoru. Nakon turskog osvajanja Bosne godine 1463. kraljica Katarina se sklonila u Rim gdje živjela do smrti 1478. godine. U narodu se tradicionalno naziva posljednjom bosanskom kraljicom, iako je posljednja kraljica Bosne bila supruga posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića, kraljica Mara. Naime, kraljica Katarina je bila posljednji član kraljevske loze koji se borio za ponovnu uspostavu kraljevine Bosne, koju su osvojili Turci. Nakon smrti njenog posinka, kralja Stjepana Tomaševića 1463., Katarina je ostatak svog života provela pokušavajući dobiti pomoć za obnavljanje kraljevine Bosne. Pri tome, Katarina je polagala pravo na kraljevinu Bosnu, a Marija se nije protivila. Osim toga, Katarina je sa sobom u progonstvo ponijela i sve simbole kraljevske moći.

Ove činjenice govore da je ona bila posljednja suverena bosanska kraljica. Kraljica Katarina je preminula u Rimu 1478. godine. Premda nije zabilježeno da je vođen službeni proces beatifikacije Katarine Kosače, niti da je proglašena sveticom, ipak je glas o njezinoj svetosti od davnina prisutan u narodu u BiH, ponajviše zahvaljujući franjevcima.

Ahmed-paša Hercegović je rođen kao Stjepan Kosača oko 1459. godine. Bio je polubrat Katarine Kosače. Otac ga je poslao na školovanje u Tursku na čuvenu Enderun školu. Pod imenom Ahmed prvi put se javlja 1477., a 1481. ženi kćerku sultana Bajazida II. Od tada njegova karijera još više napreduje te je na vrhuncu karijere bio zapovjednik Ratne mornarice tadašnje Turske. Ahmed-paša je umro 1517. godine.

Mehmed-paša Sokolović je rođen kao Bajo Nenadić oko 1505. godine. Kao dječak je učio za kaluđera dok nije odveden u janičare. Nakon vojne janičarske obuke, nastavio je školovanje na čuvenoj Enderun školi. Sokolović se kao janjičar istaknuo u bitkama kod Mohača 1526. i tokom Prve opsade Beča 1529. Za vladavine sultana Sulejmana I Veličanstvenog, obavlja razne dužnosti, a kada je Sulejman I Veličanstveni umro 1566. bio je vladar Carstva sve do svoje smrti

1579. godine, jer su potomci Sulejmana I Veličanstvenog imali veliko povjerenje u Mehmed-pašu Sokolovića.

Muhamed Hevaija je rođen 1601. godine, a umro je poslije 1651. godine. Bio je pjesnik, a značajan je zbog činjenice da je napisao prvi rječnik bosanskog jezika u obliku tursko-bosanskog rječnika.

Umihana Čuvidina je rođena oko 1794. godine. Bila je zaručnica Muje Čamdži, koji je 1813. godine, poginuo. Od velike žalosti zbog smrti zaručnika Umihana se nije htjela nikada udavati pa je počela pjevati pjesme o svom poginulom zaručniku po kojima je ostala zapamćena. Umrla oko 1870. godine.

Husein-kapetan Gradaščević je rođen 1802. godine, a 1831. godine je izabran za vođu pokreta za Bosansku autonomiju unutar Turskog carstva. 1832. godine Bosanska vojska je doživjela poraz pored Sarajeva od strane Turaka te iste godine Gradaščević odlazi u Austro-Ugarsku. Umro je 1834. godine. Poznat je pod nadimkom Zmaj od Bosne.

Fra Ivan Jukić je rođen 1818. godine, a svoj život je posvetio izgradnji bosanske narodne samosvijesti te prosvjetiteljstvu, etnografiji i književnosti. Pisao je pod pseudonimom Slavoljub Bošnjak. 1848. godine objavio i sljedeći tekst: „Mi Bošnjaci nekad narod slavni sad jedva da smo živi...". Pokretač je jedne od prvih svjetovnih škola u Bosni 1849. godine. Istovremeno Jukić slovi i kao pokretač i urednik prvog književnog časopisa u Bosni i Hercegovini. Preminuo je 1857. godine.

Fra Anto Knežević je rođen 1834. godine je kao i fra Ivan Jukić život posvetioizgradnji bosanske narodne samosvijesti te prosvjetiteljstvu, etnografiji i književnosti. Preminuo je 1889. godine.

Šaćir Kurtćehajić je rođen 1844. godine, a u svome kratkom životu je mnogo učinio na prosvjetiteljskom radu i razvijanju narodne samosvijesti radeći kao novinar. Preminuo je 1872. godine.

Husaga Čišić je rođen 1878. godine. Na Trećem zasjedanju AVNOJ-a podnio je amandman na novi Ustav federativne Jugoslavije i jasno istupio protiv negiranja prava bosanskog naroda na ime Bošnjak. Predlagao unošenje šeste buktinje u državni grb Jugoslavije zato što su Bošnjaci, pored Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca, šesti jugoslavenski narod. Husaga se dvjema predstavkama, od 5. decembra 1945. i 6. januara 1946. godine, obraća Ministarstvu za Konstituantu zahtjevom da se u državni grb unese i šesta buktinja kao obilježe bosanske nacionalnosti. Prijedlog nije usvojen. Iz tog je razloga bio jedini član Ustavotvorne skupštine koji je 1946. glasao protiv usvajanja Ustava. Preminuo je 1956. godine.

Mak Dizdar je rođen 1917. godine jedan je od najvećih bosanskohercegovačkih pjesnika. Njegova djela Kameni spavač i Modra rijeka su vjerovatno najznačajnija bosanskohercegovačka pjesnička ostvarenja 20. stoljeća. Umro je 1971. godine.

Hamdija Pozderac je rođen 1924. godine pod imenom Muhamed. Tokom Drugog svjetskog rata borio se kao partizan, a poslije rata obavljao je niz odgovornih dužnosti. Tokom 70-tih godina 20. stoljeća, prilikom ustavnih promjena je pokušao vratiti historijsko ime bosanskog naroda, ali bez uspjeha. Svjestan činjenice da u Jugoslaviji u tom trenutku nije pogodna klima za punu afirmaciju bosanskog naroda, prihvatio je kompromis kazavši čuvenu rečenicu "Ne daju bosanstvo, nude muslimanstvo... Da prihvatimo i to što nude, makar i pogrešno ime, ali ćemo otvoriti proces". Umro je u aprilu 1988. godine pod i danas još nerazriješenim okolnostima.

Adil Zulfikarpašić je rođen 1921. godine. Bio je privrednik, političar i publicista. 1988. godine osnovao Bošnjački institut u Cirihu. Osnovao je i list „Bosanski pogledi". U martu 1990. godine zajedno s Alijom Izetbegovićem formira Stranku demokratske akcije (SDA), čiji je potpredsjednik. Razilazi se sa SDA u septembru 1990. i osniva Muslimansku bošnjačku organizaciju (MBO). Umro je 2008. godine.

Smail Balić je rođen 1920. godine, a istraživao je bošnjačku historiju, kulturu i tradiciju. Njegovo najpoznatije djelo je "Kultura Bošnjaka" iz 1973. godine. Umro je 2002. godine.

Fra Luka Markešić je rođen 1937. godine. Bio je provincijal Franjevačke provincije Bosne Srebrene i predsjednik Hrvatskog narodnog vijeća Bosne i Hercegovine. Zalagao se za očuvanje tradicije i kulture bosanskog naroda i jedan je od inicijatora podizanja Tvrtkovog spomenika u Sarajevu. Umro je 2014. godine

Od bosanskih velikana svakako treba spomenuti Ivu Andrića i Mešu Selimovića. Ivo Andrić (1892–1975) je bio književnik i diplomat, dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1961. godine. Cjelokupan iznos Nobelove nagrade je poklonio za razvoj bibliotekarstva u BiH. Njegova najpoznatija djela su romani „Na Drini ćuprija" i „Travnička hronika". Meša Selimović (1910–1982) bio je književnik. Najpoznatija djela su mu "Derviš i smrt" i "Tvrđava".

Kada se navode biografije za BiH značajnih ličnosti bila bi velika greška ne spomenuti Gazi Husref-bega i Benjamina Kalaja. Gazi Husref-beg (1480– 1541) je bio vojskovođa i državnik Turskog carstva koji je izgradio mnoge značajne objekte u BiH, a posebno ugradu Sarajevu. Obnovio je Carevu džamiju i izgradio Gazi Husrev-begovu džamiju, biblioteku, medresu, sahat-kulu, bolnicu i mnoge druge.

Benjamin Kalaj je rođen 1839. godine u Budimpešti, a ostvario je blistavu političku karijeru. U slobodno vrijeme se bavio historijom. 1882. godine je postavljen na dužnost Upravitelja Bosne i Hercegovine i na toj dužnosti je ostao sve do svoje prerane smrti 1903. godine. Kalaj je vršeći dužnost upravitelja Bosne i Hercegovine nastojao izgraditi bošnjačku narodnusvijest te uzdići građane BiH na isti stepen sa ostalim evropskim narodima, a Kalajeva nastojanja su sa ogorčenjem posmatrana od strane neprijatelja BiH. Potrebno je naglasiti da su u to doba Bošnjaci bili svi građani BiH neovisno o religiji tj. u to doba još nije bilo izvršeno reduciranje Bošnjaka na (samo) muslimane te bi se sa današnje tačke gledišta moglo reći da je Kalaj bio zagovornik izgradnje bosanske nacije. Kalaj se zalagao za upotrebu bosanskog jezika u BiH dok je npr. u isto vrijeme njegov sunarodnjak, ban Hrvatske, Kuen Hedervari u Hrvatskoj nametao upotrebu mađarskog jezika, tj. sprovodio je politiku mađarizacije Hrvatske. Naime, neprijatelji BiH su već više od stotinu godina kivni na Kalajeva nastojanja i čak su smislili pojam „kalajizam" kojim opisuju spomenuta nastojanja.

Na kraju je bitno spomenuti ličnost Eleza Derviševića (1901–1988) koji je bio najmlađi vojnik Prvog svjetskog rata. Tokom rata je ranjen te je nakon liječenja u Beču upućen Vojnu školu u Bratislavi. Kada ga je bugarski kralj Ferdinand I vidio u uniformi sa lagano nakrivljenim fesom upitao ga je "Jesi li ti Turčin?", a Elez je kao iz topa odgovorio: "Ne, ja sam Bošnjak!". Između dva svjetska rata se bavio trgovinom, a nakon Drugog svjetskog rata je preselio u Siriju gdje je i umro.

ODABRANI ČLANCI

Članak „Bošnjački horor" objavljen na portalu „Poskok" 23. 12. 2015. godine:
Bošnjački horor

Prije nekoliko dana, prelistavajući bilješke o identitetu naroda BiH, naiđoh na zapis znamenitog franjevca, fra Ivana Jukića iz 1848. godine „Mi Bošnjaci nekad slavni narod sad jedva da smo živi". Pročitavši ovu konstataciju fra Ivana Jukića od prije skoro pa 170 godina pomislih kako je ta konstatacija i danas više nego aktualna. Doduše, danas diljem svijeta živi oko dva miliona ljudi koji se u etničkom smislu izjašnjavaju ako Bošnjaci, ali veoma malo današnjih Bošnjaka imaju izgrađenu etničku svijest u duhu onog za što se fra Ivan Jukić borio cijeloga svog života, a autohtoni narodni identitet Bošnjaka se posljednjih decenija zatire više nego ikada. Istovremeno, ulaže se veliki novac u razvijanje turkofilskog identiteta Bošnjaka. Tokom 1990-tih godina po BiH su djelovale raznorazne organizacije financirane iz zemalja islamskog svijeta koje su među bošnjačkim narodom propagirale kulturne vrijednosti orijentalnog islamskog svijeta i taman što je njihovo djelovanje utihnulo, na scenu su stupile raznorazne organizacije koje novac za svoj rad dobivaju iz Turske i koje dakako promoviraju tursku kulturu i tradiciju među Bošnjacima.

_________**piše: dr.sc. Amir Halep i poskok.info**

Jedan od frapantnijih primjera djelovanja ovih organizacije jeste obilježavanje velikog praznika (Dana suverenosti) Republike Turske, 23. travnja 2015. u Zenici, kada je u Zenicu je stiglo oko 6 000 djece iz svih krajeva BiH, koja u školi uče turski jezik. Dakako, više od 99 % ovih mališana je bošnjačke narodnosti. Organizatori ovog skupa su bili Ambasada Republike Turske u BiH, Turski kulturni centar Yunus Emre, Turska vojna misija u BiH, Ured za turizam i kulturu turske ambasade u BiH i Asocijacija Mostovi prijateljstva iz Zenice.

Za organizaciju je utrošeno oko pola miliona KM, a pet kilometara gradskih ulica, na kojima su uz policajce u uniformama dežurala i djeca zeničkih škola, bilo je okićeno bh. i turskim zastavama. Svi mališani su dobili poklon pakete i turske zastave, a 15 najsretnijih, koji su odabrani u nagradnoj igri, su dobili besplatan boravak u Turskoj. Folklorne grupe iz BiH su izvodile turske tradicionalne igre. Osim gostiju iz turske vlade, preko 30 načelnika općina iz cijele BiH

je pozvano na skup te ministri na svim nivoima. Može se zapaziti da novaca za organizaciju ovog skupa nije nedostajalo, a istovremeno u Zenici već godinama se čeka na podizanje spomenika Kulinu banu, na Bilinom polje, gdje je tadašnji vladar Bosne, Kulin ban 8. aprila 1203. godine, održao svenarodni sabor i potpisao Bilinopoljsku izjavu kojom su poglavari bosanske crkve, pred izaslanikom rimskog pape (Ivanom de Kazamarisom), izjavili da se odriču svoje hereze. Izjavu su potpisali: bosanski ban Kulin, dubrovački arhiđakon Marin, kao i sedam poglavara, uključujući djeda Dragiča i goste Ljubina i Dražetu.

Bosanski ban Kulin ima posebno značenje, jer je on jedini srednjevjekovni vladar Bosne koji je ostao u narodnom sjećanju Bošnjaka muslimanske vjeroispovjesti kroz narodnu izreku „Od Kulina bana i dobrijeh dana, do Marije Terezije". Procijenjeni troškovi podizanja Kulinovog spomenika u Zenici su oko pet puta manji nego što su bili troškovi obilježavanja turskog nacionalnog praznika u Zenici, ali za podizanje ovog spomenika navodno nema novca, a prava je istina da zapravo nema volje da se podigne ovakav spomenik, jer bi se podizanjem ovakvog spomenika buduće generacije Bošnjaka konstantno podsjećale da njihova historija ne počinje 1463. kada je uništeno bosansko kraljevstvo, a BiH pala pod tursku dominaciju.

Obilježavanje turskog nacionalnog praznika u Zenici je relativno svjež i krakterističan primjer kako se kultura i tradicija jednog drugog naroda instalira kod današnjih Bošnjaka, a istovremeno današnji Bošnjaci ne čine skoro pa ništa da sačuvaju svoju autohtonu kulturu i tradiciju. Na zaštiti kulture i tradicije Bošnjaka koja potiče iz perioda prije dolaska Turaka ona ove prostore se toliko malo govori da mnogi Bošnjaci jedva znaju za njezino postojanje. Npr. Jurjev je praznik koji Bošnjaci muslimanske vjerosipovjesti obilježavaju svake godine 6. maja. Obilježavanje ovog praznika je sačuvano sve do danas premda se zadnjih dvadesetak godina radi na zatiranju obilježavanja ovog praznika. Treba zapaziti da Bošnjaci muslimanske vjeroispovjesti ovaj praznik nikada ne nazivaju kao pravoslavci Đurđevdan, a obilježavaju ga po starom Julijanskom kalendaru koji je bio u upotrebi do 1582. godine što znači da obilježavanje ovog praznika potiče iz vremena prije dolaska Turaka.

Jurjev je uz Aliđun (Ilindan) najznačajniji praznik Bošnjaka muslimana koji nije utemeljen u islamskoj tradiciji. Po staroj tradicjii, dani uoči Jurjeva su bili za spremanje kuće, uljepšavanje ukućana i međusobnih komšijskih posjeta. Večer uoči Jurjeva se na ulazu u štalu zapale dvije vatre (jedna lijevo, a druga desno od ulaza) tako da stoka prođe između dvije vatre kada ulazi u štalu – ovo se radi da bi se sa stoke uklonile zle čini vještica dok se kod kuće porani i zapale krpe,

na četiri ćoška kuće, da ne bi guje (zmije) dolazile. Večer uoči Jurjeva mladići bi krišom odlazili do bašta i cvjetnjaka djevojaka te bi brali mirisno cvijeće miloduh i posipali bi ga po dvorištu kuće u kojoj djevojke žive, sve do ulaznih vrata tako da bi djevojke, kada ujutro izađu iz kuće zaticale cvijećem okićeno dvorište svoje kuće. Osim miloduha i vrbove zelene grane su se koristile da se zakiti dvorište uoči Jurjeva. Naime, djevojke su za Jurjev rano ustajale i odlazile da se okupaju ili barem umiju omahom te da popiju jedan gutljaj vode.

Omaha je voda koja pršti sa vodeničkog točka ili nekog jakog slapa vode. U svakom mjestu su bila karakteristična prikladna mjesta na kojima bi se kupalo za Jurjev. Djevojke su se kupale rano ujutro, a mladići su se kupali nakon njih. Dan uoči Jurjeva djevojke bi također brale miloduh, kojeg bi navečer stavile u prikupljenu "omahu", a na Jurjev, u zoru, tom mirisnom vodom bi prale tijelo i lice. Poslije bi se odlazilo na izlet u prirodu koji se svake godine održavao na istom mjestu.

Premda i Romi obilježavaju Jurjev nikada nisu organizovane zajedničke proslave Jurjeva. Dolaskom Austro-Ugarske u BiH su se doselili mnogi Česi, Hrvati, Mađari, Slovaci, Austrijanci i drugi narodi sa područja Austro-Ugarske i oni su pozivani kao gosti na ove jurjevske gozbe. Aliđun (2. augusta) se obilježava kao natopliji dan u godini i prekretnica ljeta, a za ovaj dan se posebnim na lokalitetima uči molitva za kišu. Molitva za kišu koja se uči za Aliđun (Ilindan) je kod muslimana Bosne sačuvana u izvornom obliku iz paganskog doba za razliku od kršćana Bosne kod kojih je pod uticajem svećenstva prilagođena. Sveti Ilija gromovnik je svetac zaštitnik Bosne. Biskup fra Pavao Dragićević tražio je od Vatikana da se sveti Ilija slavi kao zaštitnik Bosne, a Vatikan je udovoljio njegovom zahtjevu 1752. godine.

Posljednjih decenija opstanak Bošnjaka ozbiljno ugrožen. Pri ovome ne mislim prvenstveno na biološki opstanak već na opstanak Bošnjaka u duhovnom smislu, jer je kultura i tradicija Bošnjaka kao jedan od osnovnih elemenata identiteta naroda, posljednjih decenija izložena zatiranju. Ovo zatiranje bošnjačke duhovnosti je toliko izraženo i radi sa toliko cinizma da poprima karakteristike horora. Dva najopasnija aktera zatiranja su internacionalisti i islamisti turkofili. Internacionalisti imaju stav da identitet naroda nije ni bitan te pod sloganom „Budi (samo) čovjek" rade na zatiranju identiteta bošnjačkog naroda koga nastoje svesti na skupinu neutralnih homo sapiensa bez etničkog identiteta. Drugi i možda najopasniji akter su islamisti turkofili koji pod maskom bošnjačkog patriotizma pokušavaju islamizam i turkofiliju promovirati među Bošnjacima te zatrti autohtonu bošnjačku kulturu i tradiciju, a nametnuti i podmetnuti

Bošnjacima kulturu i tradiciju karakterističnu za orijentalni islamski svijet.

Može se reći da su 19. i 20. stoljeće bila stoljeća borbe za temeljna ljudska prava, tj. za prava čovjeka pojedinca, a 21. stoljeće će vjerovatno ostati zabilježeno kao stoljeće borbe za prava naroda kao kolektiviteta. Naime, već se kreiraju planovi za dalje širenje Europske unije, što nije izvedivo dok se ne donese legislativa kojom bi se štitila prava mnogobrojnih etničkih grupa. Također je potrebno donijeti legislativu kojom bi se spriječio vjerski ekstremizam te izgradnja društvene svijesti o potrebi etničke i vjerske tolerancije. Kada se ovo posmatra iz perspektive BiH i bošnjačkog naroda onda je odista neshvatljiva činjenica da Evropa skoro ništa ne poduzima da se spriječi nakaženje identiteta jednog evropskog naroda i zatiranje njegove kulture i tradicije.

Dok Turci ne žale novaca kada ulažu u instaliranje njihove kulture i tradicije u BiH, istovremeno Evropa malo čini da pomogne malobrojnim bošnjačkim intelektualcima u njihovim nastojanjima da se izvorna bošnjačka kultura i tradicija spasi od nakaženja i zatiranja. Davno je Ciceron rekao „Historia est magistra vitae – Historija je učiteljica života" pa nije zgoreg sjetiti se da je uoči pada Bosne, posljednji bosanski kralj pisao papi 1461. godine „I moja će propast povući za sobom i mnoge druge. Dođe glas Kraljevstvu mi kako Car Turski Mehmed namjerava do idućeg ljeta udariti s vojskom na mene i da je zato sve potrebito prigotovio. Tolkoj sili turskoj ja sam ne mogu odoljeti. Umiljeno sam molio Ugarsku i Bnetachku gospodu i Jurija Kastriota je da bi mi u ovoj nevolji pohitali u pomoć, što molim i tebe, svepoštenog, uzmoćnog i prosvijetlog gospodina i oca. Ja ne ištem zlatnih brda, ali bih bio rad da moji neprijatelji kao i ljudi u mojoj zemlji uznaju kako mi tvoja pomoć neće uzmanjkati." Niko od evropskih vladara kralju Stjepanu nije ni odgovorio, a kamoli poslao pomoć. Zapad je pad Bosne ravnodušno promatrao.

Tek kada je Bosna pala iz Venecije 14. lipnja 1463. godine pišu u Firencu da je „pred očima svijeta izgorjelo jedno ugledno kraljevstvo". Čovjek se (sa jezom u duši) upita hoće li se sada ponoviti historija i hoće li „nekad slavni narod" sada „pred očima svijeta izgorjeti", tj. hoće li biti unakažen i zatrt njegov identitet?! Ako gospođa Evropa misli da je daleko BiH, onda bi se barem najbliži susjedi Bošnjaka Hrvati i Srbi trebali upitati kakav narod žele imati u svome prvom susjedstvu – Hrvati i Srbi trebaju odlučiti žele li imati jedan azijatski islamistički narod ili narod evropske orijentacije u svome susjedstvu. U ovome momentu, hrvatski i srpski političari, vođeni kratkoročnim interesima, čak i potpomažu one koji rade na nakaženju i zatiranju identiteta bošnjačkog naroda, ali potrebno je da (dok još nije kasno) počnu gledati dugoročni interes svojih naroda i u tome

smislu pruže pomoć na tome da se sačuva izvorni identitet bošnjačkog naroda. U tome smislu, misao fra Ivana Jukića iz 1848. godine otvara nova pitanja koja imaju svoje odgovore... osjećam da priča o bošnjačkom narodu još nije dovršena, a bošnjački narod još nije uništen (pred očima svijeta)...

Članak „Bošnjaci su kao i Albanci, oduvijek, bili narod s nekoliko religija!" objavljen na portalu „Poskok" 30. 1. 2016. godine:

Halep: Bošnjaci su kao i Albanci, oduvijek, bili narod s nekoliko religija!

Na informativnom portalu „The Bosnia Times" 25.01.2016. je objavljen članak Džemaludina Latića pod naslovom „*KUR'AN I NACIONALNO JEDINSTVO BOŠNJAKA*" http://thebosniatimes.ba/clanak/2806 za koga se slobodno može reći da je katastrofalan. Naime, dok sam čitao ovaj članak u meni se sa svakim redom javljalo sve veće osjećanja jada i ogorčenosti... Prije svega Džemaludin Latić miješa pojmove narod i nacija odnosno pravi konfuziju od ovih pojmova nevješto pokušavajući da „objasni" njihovo značenje premda su pravi poznavaoci ove problematika kao što je npr. prof. dr Senadin Lavić davno valjano objasnili ove pojmove, a kao drugo Džemaludin Latić plasira islamističko tumačenje identiteta Bošnjaka kakvo je plasirano prije dvije decenije u vrijeme dok je bošnjački narod još lutao u nalaženu svog (izvornog) identiteta, a koje je danas napušteno. Naime, odavno je preovladao stav da **Bošnjaci nisu samo muslimani već svi koji se osjećaju kao Bošnjaci neovisno o tome koju religiju ispovijedaju i neovisno o tome da li su ateisti ili agnostici.**

__________ **piše: Amir Halep i poskok.info**

Općepoznata je historijska činjenica da su Bošnjaci 1918. godine „brisani" sve do 1993. godine kada je narodno ime Bošnjaci ponovo uvedeno u upotrebu. Ovaj period od 1918. do 1993. koji je trajao 75 godina, tj. cijeli jedan ljudski vijek je bila svojevrsna „duga mračna noć". Bio je to period kada je bošnjački identitet nemilice zatiran i unakažen svim sredstvima te su Bošnjaci poslije dugog vremena stekli slobodu, ali im e bio potreban jedan period u kome su tražili svoj pravi izvorni identitet. U tome smislu se može npr. shvatiti i razumjeti izjava Alije Isakovića iz 1996. godine „Ima čak i obrazovnih pojedinaca koji misle da se pod termin Bošnjak može podvesti Bošnjak-musliman, Bošnjak-katolik, Bošnjak-pravoslavac.

To su proizvoljnosti, čak štetne proizvoljnosti koje mirišu na neku vrstu bosanskohercegovačkog unitarizma.

Naši bosanskohercegovački pravoslavci su Srbi, a katolici Hrvati." To je bio period lutanja kada su Bošnjaci pokušavali da se odrede kao „muslimani Balkana", tj. kada se (pogrešno) smatralo da su svi muslimani Balkana Bošnjaci, odnoso u blažoj varijanti da su svi muslimani bivše Jugoslavije Bošnjaci.

Ne želim kritikovati ni Aliju Isakovića, a ni ostale koji su u tome periodu lutanja davali ovakve izjave, ali danas kada su Bošnjaci konačno pronašli svoj izvorni identitet sve oni koji danas iznose davno napuštene pogrešne stavove od prije dvije decenije moramo žesto kritikovati! Da budem do kraja jasan, prije dvije decenije u spomenutom periodu lutanja je plasirana teza da su Bošnjaci narod islamske vjere i tradicije, nastanjen između rijeke Save i Jadranskog mora te istočne Slavonije i Vardara, ali kao što je već rečeno odavno je preovladao stav da Bošnjaci nisu samo muslimani već svi koji se osjećaju kao Bošnjaci neovisno o tome koju religiju ispovijedaju. Dalje, danas se smatra da Bošnjaci svoju kulturu i tradiciju ne temelje samo i isključivo na islamu već u svim religijama koje su ostavile pečata i traga na bošnjačkom biću.

Narod (etnos) je skupina osoba koje imaju zajedničko porijeklo i zajedničku kulturu pri čemu je jezik naroda najznačajniji element kulture jednog naroda. Dakle, narod je obilježen sa dvije glavne karakteristike, a to su zajedničko porijeklo i zajednički jezik (govor). Da bi narod postao nacija mora imati svoju nacionalnu državu. Drugim riječima rečeno, nacionalnost je drugi naziv za državljanstvo. U tome smislu Bošnjaci iz BiH su narod, a svi građani BiH neovisno kome narodu pripadaju su pripadnici bosanskohercegovačke nacije.

Potrebno je još ponešto reći o nastojanjima da se Bošnjaci reduciraju na (samo) muslimane. 1862. godine Hrvatska u Bosnu šalje Klementa Božića, a Srbija Teofila Petranovića s ciljem da Bošnjake katolike i pravoslavce nagovore da se na narednom popisu stanovnika po prvi put u historiji Bosne izjasne kao Hrvati i Srbi. Teofil Petranović je po dolasku u Sarajevo 1862. godine osnovao Društvo za propagandu i uvođenje imena Srbin, prije svegameđu pravoslavnim seljaštvom. Članovi ovog Društva su izlazili na sarajevske carine gdje su dočekivali seljake i govorili im da oni ne treba da se zovu Bošnjaci nego Srbi. Klement Božić je utemeljio Društvo koje je širilo hrvatsko ime među katolicima iz BiH. Posljedice ovakvih nastojanjasu došle do izražaja upravo početkom 20. stoljeća, a da su Klement Božića i Teofil Petranović valjano odradili svoje nečasne zadaće svjedoče i stihovi Safveta Bašagića iz 1891. godine:

„Znaš Bošnjače, nije davno bilo,sveg' mi sv'jeta nema petnaest ljeta, kad u našoj

Bosni ponositoj i junačkoj zemlji Hercegovoj od Trebinja do Brodskijeh vrata nije bilo Srba ni Hrvata, a danas se kroza svoje hire oba stranca ko u svome šire".

Očito da je reduciranje Bošnjaka na samo muslimane i nametnuto i podmetnuto Bošnjacima i u tome smislu su odista teško shvatljiva nastojanja pojedinih Bošnjaka da dovrše posao koji su započeli neprijatelji BiH i Bošnjaka. Treba li sve pravoslavce i katolike definitivno „istjerati" iz bošnjačkog narodnog tijela te postaviti bedeme protiv njihovog ulaska?! Trebaju li se Bošnjaci učahuriti unutar islamskog kulturnog kruga?! Svakome razumnom čovjeku je jasno da ne treba tj.da je potrebno očuvati izvorno bošnjaštvo tj. sačuvati multikonfesionalnost Bošnjaka. Ovo je potrebno učiniti prvenstveno zbog činjenice da mnogi katolici i pravoslavci svojom genetikom, kulturom i tradicijom pripadaju bošnjačkom narodu te bi bila velika greška tjerati ih iz naroda kome objektivno pripadaju. Ovo nikako ne znači da treba bosanskohercegovačke Srbe i Hrvate konvertovati u Bošnjake, već treba malobrojnim pravoslavcima i katolicima koji se osjećaju kao Bošnjaci omogućiti da ostanu Bošnjaci – ne treba ih tjerati iz bošnjaštva ovakvim člancima koje piše npr. Džemaludin Latić u kojima se tvrdi da je islam vrijednost oko koje se ujedinio bošnjački narod.

Ne treba pisati ni članke sa naslovom „Džamija je prag bošnjaštva", jer na taj način se zatire izvorni bošnjački narodni identitet i „betonira" se podjela bošnjačkog naroda po konfesionalnim aršinima koju su producirali neprijatelji BiH. Ne treba mnogo mudrosti da se uoči činjenica da je podjela i uništenje zemlje formalnost nakon što se narod te zemlje podijeli i kada se zatre njegov izvorni identitet. Osnovna vrijednost koja ujedinjuje bošnjački narod jeste njegova kultura i tradicija koja seže do Kulina bana pa i dalje... Bošnjaci imaju svoj jezik, svoje pismo i ponajviše svoj bosanski duh – duh Bosne kojeg Bošnjak nosi sa sobom i kada ide na kraj svijeta!

Bošnjaci se ne smiju porediti sa Srbima i Hrvatima već se trebaju porediti sa Albancima. Hrvatska plemena su u ranom srednjem vijeku pokrstili katolički svećenici tako da su Hrvati prihvatili katoličku vjeru kao svoju narodnu vjeru, a istovremeno Srbe su pokrstili pravoslavni sveštenici te je sukladno tome pravoslavlje narodna vjera Srba. U današnje vrijeme, je glavno sredstvo diferencijacije Hrvata i Srba upravo religija u smislu da su danas katolici „po default-u" Hrvati, a pravoslavci Srbi. Kada su u pitanju Bošnjaci stvari su znatno složenije, jer su Bošnjaci, poput Albanaca, oduvijek bili narod sa više religija. Bošnjaci, kao i Albanci, imaju muslimane u većini, ali nisu samo i isključivo muslimani.

Džemaludin Latić u svome članku spominje bošnjačku inteligenciju koja je tokom titoističke diktature radila na „denacionalizaciji ovog naroda" zarad svo-

jih karijera, a nigdje ne spominje današnju bošnjačku turkofilsku islamističku inteligenciju koja opet zarad svojih karijera i zarad materijalnih interesa radi na zatiranju i nakaženju bošnjačkog identiteta. Kako objasniti npr. da u glavnom gradu BiH još nije podignut dostojan spomeniku prvom kralju Bosne Tvrtku I Kotromaniću?! A zapravo je objašnjenje jednostavno – kada čovjek ovim islamistima turkofilima spomeneTvrtka I Kotromanića „k'o da im šamar opališ"...

Ovi islamisti turkofili su toliko zaslijepljeni idejom „zelenog koridora" kojom bi se BiH preko Sandžaka povezala sa Kosovom i dalje sa Turskom da nisu ništa učinili na spašavanju Sutorine kao jedinog valjanog izlaza BiH na Jadran... Da ne duljim više, a mogao bih još štošta navesti, stavovi Džemaludina Latića po kojima su Bošnjaci „narod islamske vjere i tradicije" su stvar prošlosti. Danas je svima jasno da Bošnjaci nisu samo muslimani već svi koji se osjećaju kao Bošnjaci!

Članak „Tko su Bošnjaci?" objavljen u web magazinu „Bošnjaci" 19. 9. 2013. godine:

TKO SU BOŠNJACI?
Autor: Amir Halep

Narod je skupina osoba koje imaju zajedničko porijeklo, zajedničku i prepoznatljivu kulturu, zajedničke mitove i simbole, tradiciju i zajedničke zakone i običaje za članove. Dakle, osim zajedničkog porijekla **kultura i tradicija su najvažniji kohezioni faktor svakoga naroda** pa i Bošnjaka. Ovo je bitno naglasiti zbog činjenice da je kod Bošnjaka još uvijek jako kolektivno sjećanje na doba kada je BiH bila u sastavu Turske imperije koja je imala uređen tzv. miletski sistem (engleski: millet system). Naime, u Otomanskoj imperiji priznate vjerske grupe (muslimani, pravoslavci, jevreji i drugi) su imale uspostavljene svoje samostalne zajednice zvane mileti, u kojima su zadržavale svoje sopstvene vjerske zakone, pod zaštitom sultana. Pravoslavnim miletom je upravljao grčki pravoslavni patrijarh. Katolički milet je formiran tek u 19. stoljeću, a poglavar ovog mileta je bio ambasador Francuske u Istanbulu. Ovo praktično znači da je u to doba bila važnija pripadnost miletu nego li narodu. U tome smislu i dan danas mnogi Bošnjaci osjećaju veću vezanost za islamski milet nego li za bošnjački narod što u ovome 21. stoljeću kada BiH više nije u sastavu Turskog imperija već teži Evropskoj uniji ima niz pogubnih posljedica.

Dakle, jako je bitno da Bošnjaci danas njeguju i izgrađuju ne neku miletsku kulturu islamskog mileta već upravo svoju **autohtonu bošnjačku kulturu i tradiciju.** Postavlja se pitanje koji su to osnovni elementi bošnjačke kulture i tradicije kojima se Bošnjaci razlikuju ne samo od susjednih naroda Hrvata, Srba i Crnogoraca već i od naroda kao što su npr. Turci i Albanci i koji su nekada pripadali islamskom miletu? Može se reći da su osnovni elementi: **bosanski jezik, autohtoni bošnjački narodni običaji, narodni simboli i karakterističan „bosanski duh".**

Karakterističan štokavski ijekavski i ikavski govor se rasprostire od Drave na sjeveru pa do Jadrana na jugu i od Drine na istoku pa do Krke i Une na zapadu. Upravo je ovaj govor 1850. godine Književnim dogovorom u Beču kojeg je organizovao Vuk Karadžić uzet kao osnova za kreiranje srpskohrvatskog jezika. **Štokavski ijekavski i ikavski govor se jasno može razlikovati od srbijanske ekavice, zagorske kajkavštine i dalmatinsko-istarske čakavštine te od karakterističnog crnogorskog govora,** a nevjerovatno je koliko se granice ovog govora poklapaju sa granicama nekadašnjeg Ejaleta Bosna iz 16. i 17. stoljeća.

Još uvijek ima sačuvanih **autohtonih bošnjačkih narodnih običaja iz vremena prije dolaska Turaka** na ovo područje kao što su npr. običaji obilježavanja nekih narodnih praznika **Jurjeva, Balogovijesti, Aliđuna (Ilindana)** i drugih. Dalje npr. bošnjačkoj kulturi incestnom se smatra svaka veza između srodnika, do devetog koljena, a u nekim krajevima se pazi i na to da ne bude ni tazbina. Među Bošnjacima u Turskoj ostao je takav stav o rodbinskim brakovima, čak i u porodicama koje su prije više od stotrideset godina odselile u Tursku. Glavno obrazloženje što se Bošnjaci u Turskoj izbjegavaju miješati s Turcima, jeste odvratnost koju osjećaju prema rodbinskim brakovima koji su kod Turaka relativno česti. Vezano za Aliđun (Ilindan) potrebno je navesti da je **Sveti Ilija zaštitnik Bosne** slično kao što je sveti Đorđe zaštitnik Engleske. Biskup fra Pavao Dragićević tražio je od Vatikana da se sveti Ilija slavi kao zaštitnik Bosanskog Kraljevstva. Vatikan je udovoljio njegovom zahtjevu 1752. godine. Sveti Ilija živio je i svoju misiju obavljao u 9. stoljeću p.n.e., tj. prije oko 3000 godina. Katolici slave svetog Iliju 20. jula, a pravoslavci i muslimani 2. augusta. Molitva za kišu koja se uči za Ilindan (Aliđun) je kod muslimana Bosne sačuvana u izvornom obliku iz paganskog doba za razliku od kršćana kod kojih je pod uticajem svećenstva prilagođena – link zenica-online.com (dostupno 08.09.2013.).

Glavni narodni simboli Bošnjaka su **grb kraljevske dinastije Kotromanića** sa šest ljiljana na plavoj podlozi i **zlatni ljiljan.** Među Bošnjacima su prisutna nastojanja da se kao narodni simbol počne koristiti polumjesec na zelenoj pod-

lozi uz obrazloženje da su trupe Zmaja od Bosne (Husein-kapetan Gradaščević) koristile zelenu zastavu sa zvijezdom i polumjesecom, a također motiv zvijezde i polumjeseca se može pronaći na grbovima nekih velikaških porodica srednjevjekovne Bosne uz razliku što su bili na crvenoj podlozi. Naime jedan od simbola Istočnog rimskog carstva (Bizanta) je upravo polumjesec sa zvijezdom, a teritorij Bosne je u 9. stoljeću bio u sastavu Istočnog rimskog carstva te su tada velikaške porodice Bosne usvojile ove simbole. Grb Ilirije iz Fojničkog grbovnika također ima zvijezdu sa polumjesecom, koji u biti odgovara grbu Hrvatske iz 12. stoljeća kojeg je koristio kralj Andrija. Otomanska imperija je 1453. godine nakon osvajanja glavnog grada Istočnog rimskog carstva, Carigrada, usvojila crvenu zastavu sa polumjesecom. Inače polumjesec i zvijezda su paganski simboli. Zvijezda je simbol boginje plodnosti Venere (Afrodite) odnosno Danice u slavenskim jezicima. Kao što je poznato u jutarnjim satima na istoku se vidi sjaj zvijezde Danice što je zapravo odsjaj planete Venere, a također uvečer na zapadu se prvo može zapaziti odsjaj Venere. Polumjesec je simbol boginje lova Dijane, zaštitnice djevojaka. Dijana je također boginja svadbe i poroda. Obje boginje Venera i Dijana se u djelima starih slikara i kipara prikazuju skoro na istovjetan način tj. kao mlade žene izuzetne ljepote. Kao što je već rečeno **Otomanska imperija je 1453. godine usvojila crvenu zastavu sa polumjesecom** koja je je kasnije promijenjena u smislu da je polumjesecu dodana zvijezda. Sultan Selim I je 1517. godine razdvojio državnu zastavu Imperije od vjerske zastave te je naredio da se kao vjerska zastava koristi zelena zastava sa zvijezdom i plumjesecom. Paradoksalna je činjenica da su se paganski simboli počeli koristiti kao simboli jedne jednobožačke religije. Potrebno je napomenuti da u doba Muhammeda a.s. muslimani nisu koristili ovakvo obilježje.

Jedan od značajnih elemenata bošnjačke kulture koji je teško opisati, ali ga svi Bošnjaci osjećaju veoma dobro, jeste ono što bi se moglo nazvati **„bosanski duh“** . Svi koji odu iz BiH u inostranstvo pa makar to bio odlazak do Beograda ili Zagreba veoma dobro osjete nedostatak toga bosanskog ozračja koga osjete i oni koji se ne izjašnjavaju kao Bošnjaci premda su djeca Bosne. Nedavno je u medijima poznata operska pjevačica Sandra Bagarić izjavila „Zagreb bez Bosanaca bio bi dosadan“ - vijesti.ba (dostupno: 8. 9. 2013). Nije ni čudo, jer je Sandra odrasla u srcu Bosne, u Zenici i Sarajevu. Mnogi Srbi, koji su izbjegli iz Hrvatske nakon „Operacije Oluja“ su se nastanili u BiH, premda su imali mogućnost da se nastane u Srbiji, ali im je upravo narav ljudi iz BiH bila bliska.

Prema posljednjim istraživanjima obavljenim metodima genetskog inženjeringa ustanovljeno je da u **posljednjih 11-15 hiljada godina na teritoriji**

BiH živi homogeno stanovništvo koje je primalo relativno malo doseljenika - link bosona.ba (dostupno: 8. 9. 2013). U ovih 11-15 hiljada godina bošnjačke prošlosti može se uočiti deset prijelomnih tačaka:

1. Rimska osvajanja,
2. Podjela Rimskog Carstva na Istočno i Zapadno,
3. Naseljavanje slavenskih plemena,
4. Osamostaljenje Hrvatske i Srbije,
5. Osamostaljenje Bosne,
6. Krunisanje prvog kralja Bosne,
7. Turska okupacija,
8. Austro-Ugarska okupacija,
9. Osnivanje Jugoslavije i
10. Obnova samostalnosti Bosne.

Rimska osvajanja su se zbila prije približno 2000 godina, odnos **tokom 1. stoljeća Rimljani su uspostavili stabilnu vlast na teritoriji Bosne.** Rimljani su se malo miješali sa domaćim stanovništvom i na teritoriji BiH su imali manja naselja povezana karakterističnim „rimskim cestama" i „rimskim mostovima". Do podjele Rimskog carstva na Istočno i Zapadno je došlo **395. godine kada rimski car Teodozije I daruje svom sinu Arkadiju Istok, a Honoriju Zapad**. Dok će zapadni dio Carstva u sljedećih 150 godina propasti, Istočno Rimsko Carstvo će preživjeti sve do 1460. godine kada njegovu posljednju provinciju Moreju zauzimaju Turci. S početka je Bosna bila u sastavu Zapadnog rimskog carstva, ali kasnije će doći do pomjeranja granica tako da će teritorij Bosne (na kome živi bošnjački narod) podjelom Carstva postati teren sučeljavanja raznih država što se zadržalo sve do danas. Osim podjele Carstva u 4. stoljeću se desio još jedan značajan događaj 313. godine kada je car Konstantin izdao Milanski edikt, čime je ozakonjeno ispovijedanje kršćanske vjere, a nakon toga je car postao velikim pokroviteljem kršćanstva te su i na teritoriji Bosne prve crkve podignute u 4. stoljeću. Za postojanja Zapadnog carstva čitavo je područje primilo kršćanstvo i pripadalo nadbiskupiji u Saloni, a dijelovi nadbiskupiji u Sirmiumu.

U 6. i 7. stoljeću neposredno pred doseljavanje slavenskih plemena Hrvata i Srba u Evropi je harala Justinijanova kuga koja nije ni Bosnu zaobišla usljed koje je smanjen broj stanovništva za 40-50%. Najnovija istraživanja govore da su se **Hrvati i Srbi na teritoriji BiH relativno malo naselili**, a zbog čega je starosjedilačko stanovništvo prihvatilo njihov slavenski jezik za sada ostaje ne-

jasno. Osim Srba i Hrvata bitno je spomenuti i slavensko pleme Bugara koje se naselilo istočno od Srba, ali koje je bilo izuzetno jako te je ugrožavalo Istočno rimsko carstvo. Također u 9. stoljeću mađarska plemena zaposjedaju panonsku ravnicu.

U 10. stoljeću Hrvatska i Srbija se osamostaljuju čime počinje počinje hiljadugodišnje sukobljavanje ove dvije države i ova dva naroda koji su se počeli otimati za teritorij nastanjen bošnjačkim narodom. U 12. stoljeću bosanski ban Kulin uspijeva da se osamostali čime je formirana prva samostalna država Bošnjaka. **1377. godine Tvrtko I Kotromanić se krunio za prvog kralja Bosne** što je od izuzetnog značaja, jer njegovom krunidbom i njegovim uspjesima mala i krhka banovima Bosna je postala moćno kraljevstvo.

U 15. stoljeću Turska imperija osvaja teritorij Bosne koja na taj način gubi svoju samostalnost sve do 1992. godine tj. pet stoljeća. Pod turskom upravom Bosna ostaje četiri stoljeća tokom kojih je gotovo u potpunosti zatrta autohtona bošnjačka kultura, ali to je i period u kome su Bošnjaci zahvaljujući svojoj sposobnosti uspijevali zauzimati visoke položaje u hijerarhiji Turske imperije. **Od 1878. do 1918. godine Bosna je bila pod upravom Austro-Ugarske** i tokom ovog perioda Bošnjaci su ostvarili kakvu-takvu narodnu obnovu, ali 1918. godine propašću Austro-Ugarske Bosna ulazi u sastav Jugoslavije u kojoj ostaje sve do raspada 1992. godine. Period Jugoslavije se slobodno može nazvati **„bošnjačka duga mračna noć“** , jer Bošnjaci nisu bili priznati kao konstitutivni narod.

Sada na početku 21. stoljeća bošnjačka zora (konačno) sviće i i bošnjački narod se konačno budi iz vjekovnog sna i počinje biti svjestan značaja **svoje autohtone kulture i tradicije** te se priprema da zauzme svoje mjesto u velikoj zajednici evropskih naroda.

Članak „Bošnjaci – evropski narod“ objavljen u web magazinu „Bošnjaci“ 23.05.2013.godine:

BOŠNJACI – EVROPSKI NAROD
Autor: Amir Halep

Bošnjaci su evropski narod. Činjenice, da su Bošnjaci narod i da su narod koji pripada Evropi, su razumljive same po sebi, ali nisu tako davno vremena kada su obje ove činjenice bile upitne i štaviše još ima mnogo onih koji spore obje ove konstatacije.

Naime nisu tako davno vremena kada su Bošnjaci tretirani ne kao narod već

kao vjerska skupina i sukladno tome nisu smjeli koristiti svoje historijsko narodno ime Bošnjaci već im dopušteno da se zovu Muslimani (veliko M) neovisno o njihovom vjerskom opredjeljenju. Među Bošnjacima je tada (kao i danas) bilo mnogo ateista, ali su se i oni zvali Muslimanima. Interesantno je zapaziti jedan detalj za period između dva svjetska rata, a to je činjenica da je najjača politička partija Hrvata u to doba bila HPSS – Hrvatska pučka seljačka stranka čiji lider je bio Stjepan Radić, a istovremeno najjača partija Bošnjaka je bila JMO – Jugoslovenska muslimanska organizacija čiji lider je bio Mehmed Spaho. Bitno je zapaziti da Hrvati nisu utemeljili neku katoličku već hrvatsku partiju što znači da su imali jasno izgrađenu nacionalnu svijest za razliku od Bošnjaka koji nisu organizovali nacionalnu već vjersku muslimansku partiju.

Još interesantniji je primjer Slovenačka narodna stranka koja je osnovana 1892. pod nazivom Katolička narodna stranka, a 1905. godine je promijenila ime u Slovenačka narodna stranka kako bi iskazala svoju prevashodno nacionalnu orjentaciju. Ovaj podatak je posebno interesantan kada se uzme u obzir činjenica da su Slovenačku narodnu stranku i osnovali i sve vrijeme vodili katolički svećenici, ali su očito bili svjesni potrebe očuvanja slovenačkog narodnog identiteta. Na žalost Bošnjaci u mnogočemu zaostaju za Slovencima pa i po pitanju nacionalne svijesti tako da i dan danas u redovima Bošnjaka ima mnogo onih koji ne shvataju značaj očuvanja narodnog identiteta i bošnjačke autohtone kulture i tradicije.

U medijima su objavljeni podaci kako je navodno Mehmed Spaho pokušao registrovati Bošnjačku stranku, ali tadašnje vlasti to nisu dozvolile. Sličan problem je imao i Hamdija Pozderac koji je pokušao da se izbori za vraćanje historijskog imena Bošnjaci. I pored proklamovane politike ravnopravnosti, bratstva i jedinstva svih naroda očito i u doba SFRJ su interesi drugih naroda bili iznad interesa Bošnjaka.

Dakle, u obje Jugoslavije neprijatelji su pokušavali Bošnjake svesti u jednu vjersku skupinu i zatrti bošnjački narodni identitet te se čovjek spontano zapita zašto danas neki ljudi iz bošnjačkih redova rade istu stvar koju su nekada činili najljući neprijatelji Bošnjaka?! Vjerovatno da to rade iz čistog neznanja i po inerciji iz prošlih vremena, ali ne treba potpuno zanemariti i mogućnost infiltriranja neprijateljski orjentisanih ljudi u bošnjačke redove, jer obavještajne službe bošnjačkih neprijatelja i dalje revnosno rade svoj posao! Ali ovaj problem i bez „traženja vještica" Bošnjaci mogu jednostavno riješiti jasnim i valjanim profilisanjem svojih narodnih interesa i ciljeva te argumentovanom kritikom svih onih koji svojim stavovima odstupe od istih.

U kulturi i tradiciji Bošnjaka ima mnogo istočnjačkih orjentalnih elemenata, ali i pored toga se ne smije zaboraviti činjenica da su Bošnjaci ipak evropski narod i u tom smislu treba njegovati autohtonu kulturu i tradiciju Bošnjaka koja je upravo sada u ovim vremenima ozbiljno ugrožena. Npr. 6. maja je bio tradicionalni praznik Bošnjaka Jurjevo koji se obilježavao oduvijek, a sada je upitno hoće li ova tradicija biti zaboravljena. Na isti dan Srbi i Romi praznuju Đurđevdan. Na Dnevniku FTV je 6. maja bio podugačak prilog o prazniku Srba i Roma Đurđevdanu, a praktično nije ni spomenut praznik Bošnjaka Jurjevo... Štaviše na pojedinim WEB portalima su se pojavili prilozi kako Jurjevo iz nekih „razloga" ne bi ni trebalo obilježavati!

Kao što je već rečeno, Bošnjaci se moraju u svakom pogledu profilisati kao evropski narod. U ovom pogledu su Albanci učinili mnogo više premda su kao i Bošnjaci narod sa muslimanskom većinom. Drugim riječima rečeno, Albancima islam nije bio prepreka na putu usvajanja evropskih vrijednosti dok Bošnjaci po tome pitanju još imaju nedoumica. Mnogi Bošnjački lideri češće putuju u zemlje Bliskog istoka i Magreba nego li u Evropu. Štaviše, spomenuti lideri i kada otputuju neku evropsku zemlju tamo ne razgovaraju sa Evropljanima već sa doseljenicima u Evropu što sa Balkana, što sa Bliskog Istoka i Magreba. Dakako, potrebno je sarađivati sa svima, ali naši lideri trebaju dati prioritet saradnji sa evropskim zemljama i pripremama Bošnjaka za integraciju u zajednicu evropskih naroda kroz članstvo BiH u Evropskoj Uniji.

U biti potrebno je nastaviti posao koji su još u 19. vijeku započeli Mehmed Kurtćehajić, Mehmed Kapetanović i Benjamin Kalaj (grof Benjamin von Kállay). Mehmed Kurtćehajić je rođen 1844. godine u Akovu (danas Bijelo Polje) i u svome kratkom životu od svega 27 godina je učinio mnogo. Baveći se novinarstvom nastojao je da Bošnjaci djeluju u skladu sa evropskim dostignućima. Posebno je ukazivao je na potrebu obrazovanja mladih.

Od spomenutih ličnosti Benjamin Kalaj zaslužuje posebnu pažnju. Naime neprijatelji Bošnjaka su već više od stotinu godina kivni na njegova djelovanja i čak su smislili pojam „Kallayizam" kojim opisuju spomenuta nastojanja. Nedavno je na Internetu objavljen jedan istina nepotpisani tekst u kome se može prepoznati „rukopis" jednog sveučilišnog profesora iz Zapadnog Mostara u kome se navodi sljedeće: *„Od 1882. godine, austrougarski upravitelj Bosne i Hercegovine, mađarski povjesničar Benjamin Kallay, pokušavao je, sustavnom politikom promovirati termin "Bošnjak"... Povijesno, interesantna je pojava da se ideologija slična Kallayizmu pojavljuje kao velikonacionalna opcija bosanskohercegovačkih Muslimana koncem XX i početkom XXI stoljeća, što pokazuje da bizarne političke*

ideje uskrsavaju u promijenjenim okolnostima.“

Vidimo sa koliko gnjeva i danas neprijatelji Bosne i Bošnjaka pišu o Benjaminu Kalaju... A tko je zapravo Benjamin Kalaj? Kalaj je pripadao jednoj od najstarijih mađarskih plemićkih porodica u kojoj je kroz naraštaje sačuvana svijest o prijateljstvu Mađara i Bošnjaka. Naime bosanska princeza Elizabeta Kotromanić, kćerka bosanskog bana Stjepana II Kotromanića se 1353. udala za kralja Mađarske Ludovika I čime je postala kraljica Mađarske. Ovo je bila dobro poznata činjenica učenom Kalaju te je na Bošnjake gledao sa simpatijama. Kalaj je rođen 1839. godine Budimpešti dakle iste godine kada je rođen i Mehmed Kapetanović u Ljubuškom. Kalaj je ostvario blistavu političku karijeru, a u slobodno vrijeme se bavio historijom te je npr. 1878. napisao „Historiju Srba“. 1882. godine je postavljen na dužnost upravitelja Bosne i Hercegovine i na toj dužnosti je ostao sve do svoje prerane smrti 1903. godine. Da stvar bude još interesantnija njegov vršnjak Mehmed Kapetanović je umro 1902. tj. samo nekoliko mjeseci prije njega.

Kalaj je vršeći dužnost upravitelja Bosne i Hercegovine nastojao izgraditi bošnjačku nacionalnu svijest te uzdići Bošnjake na isti stepen sa ostalim evropskim narodima, a Kalajeva nastojanja su sa ogorčenjem posmatrana od strane beogradskih i zagrebačkih lešinara koji su već imali planove za uništenje bošnjačkog naroda i kidanje njegovog tkiva. U ovom poslu je našao sudruga u svome vršnjaku Mehmedu Kapetanoviću. Mehmed Kapetanović je kao i Kalaj bio plemenitog roda odnosno nosio je titulu bega. Obavljao je dužnost Gradonačelnika Sarajeva, a 1891. je pokrenuo je politički list “Bošnjak”. Dakle grof Kalaj i beg Kapetanović su se udružili u ovoj plemenitoj misiji. U ovo doba ne samo Mehmed Kapetanović već i ostali begovi su nastojali da postanu „džentrija za Peštu i Beč“, tj. da ništa ne zaostaju za ostalim Austro-Ugarskim plemstvom. Trebalo bi mnogo prostora da se navedu sva postignuća grofa Kalaja za vrijeme njegove uprave, ali prije sveg treba navesti osnivanje velikog broja škola od kojih su mnoge bile „djevojačke“. U jednoj od tih djevojačkih škola je odgojena i prva Bošnjakinja ljekar dr. Ševala Zildžić. Dakle, bošnjački narod je tada brzim koracima dostizao ostale evropske narode.

Na žalost, kao što je već rečeno, i grof Kalaj i beg Kapetanović su prerano umrli, a poslije njih nije bilo dovoljno snažnih ličnosti da njihov posao dovrše. Može se slobodno reći da je smrću ove dvojice velikana za Bošnjake nastupila svojevrsna duga mračna noć. Npr. naredbom Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine od 4.10.1907. određeno je da se “ima posve napustiti naziv ‘bosanski jezik’ i da se imade zemaljski jezik nazivati ‘srpskohrvatski jezik’“. Ovime je zadan

„smrtni udarac" bošnjačkom narodnom identitetu te već 1918. godine propašću Austro-Ugarskog carstva Bošnjaci se potpuno brišu iz svih zvaničnih dokumenata.

U ovom momentu (kada bošnjačka zora konačno sviće) je neophodno organizovano djelovanje Bošnjaka, odnosno potrebno je ustanoviti organizaciju (udruženje) Bošnjaka čiji zadaci bi bili:

- dovršenje izgradnje Bošnjaka kao evropskog naroda, tj. dovršenje posla kojeg su započeli Mehmed Kurtćehajić, Mehmed Kapetanović i Benjamin Kalaj,
- njegovanje autohtone kulture i tradicije Bošnjaka,
- jasno i valjano definisati nacionalne ciljeve Bošnjaka oko koji ne smije biti sporenja te definisati metode za ostavrenje ovih ciljeva,
- izvršenje priprema Bošnjaka za ulazak u zajednicu evropskih naroda i
- saradnja sa nacionalnim organizacijama drugih naroda, a prvenstveno naroda Evrope.

Ovdje je jako bitno da se definišu nacionalni ciljevi Bošnjaka i ujedno metode realizacije istih oko kojih ne smije biti sporenja. Naime, prihvatljivo je da Bošnjaci budu članovi različitih političkih partija počev od krajnje desnih pa do krajnje lijevih koje dakako promovišu različite ideologije, ali potrebno je definisati presjek zajedničkih interesa svih Bošnjaka neovisno o njihovom političkom ubjeđenju. U tom smislu ovo udruženje Bošnjaka treba biti realan odraz stvarnog bošnjačkog narodnog tijela. Ovo ne znači da udruženje treba poput neke političke partije povlađivati aktuelnim željama naroda već treba i raditi na kreiranju odnosno izgradnji javnog mnjenja Bošnjaka. U tom smislu je potrebno angažovati odista relevantne eksperte, dokazane patriote i organizatore koji su kadri da trasiraju valjane putokaze za budućnost bez osvrtanja na kratkoročne lične interese.

Članak „Bošnjačka politika" objavljen u web magazinu „Bošnjaci" 08.10.2013. godine:

BOŠNJAČKA POLITIKA
Autor: Amir Halep

Inspiraciju za pisanje ovog članka sam dobio tokom razgovora sa jednim prijateljem koji se čudio kako to da među Bošnjacima ima toliko mnogo školovanih ljudi, a istovremeno Bošnjaci ne samo da su jedan od najsiromašnijih naroda Evrope već i u svakom drugom pogledu značajno za ostaju za većinom evrop-

skih naroda. Štaviše zaostalost Bošnjaka je vidljiva ne samo spram drugih evropskih naroda već i spram drugih naroda u regiji Balkana. Kao komentar na ove navode sam citirao misao koju je davno izrekao **Napoleon Bonaparta „Više vrijedi vojska ovnova koju predvodi lav, nego vojska lavova koju predvodi ovan"**. Odista šta vrijedi što su Bošnjaci vrijedni ljudi i što među Bošnjacima ima mnogo školovanih ljudi kada Bošnjake predvode političari koji se slobodno smiju uporediti sa ovnovima. Dakako, postavlja se pitanje kako to da jedan tako valjan i čestit narod kao što su Bošnjaci bira „ovnove" za vođe? Odgovor je u biti jednostavan, jer na izborima jednako vrijedi glas nekog polupismenog i jednog školovanog čovjeka. Prije stotinjak godina kada je uvođeno opće pravo glasa protivnici uvođenja takvog izbornog sistema su govorili zagovornicima „Vi uvodite sistem u kome će dva idiota moći da nadglasaju jednog genija". Upravo takva situacija je na izborima u BiH gdje su najrevnosniji glasači upravo ljudi koji vrlo malo znaju o politici i koji nisu svjesni konsekvenci svoga glasa dok istovremeno školovani ljudi duboko svjesni svoje nemoći su najbrojniji apstinenti na izborima. Naprotiv u naprednim zemljama sa izgrađenom demokratijom je obrnuta situacija što se tiče odziva glasača na izbore, a i sam sistem društvenog uređenja je takav da se određeni društveni procesi usmjeravaju od strane stručnih ljudi. U istom momentu BiH nosi svoju „dejtonsku ludačku košulju", a većina stručnjaka nisu u situaciji da iskažu svoje talente već su pritisnuti borbom za golu egzistenciju.

Svojevremeno je Alija Izetbegović izjavio kako je bošnjački politički prostor takav da su Bošnjacima sasvim dovoljne dvije velike političke partije. U biti ova izjava Alije Izetbegovića je korektna i odista Bošnjacima je dovoljno da imaju dvije velike i nekoliko manjih partija. Može se postaviti pitanje kakva je današnja bošnjačka politička scena?

SDA (Stranka demokratske akcije) je vjerovatno najjača bošnjačka partija. To je partija koja je u svome radu dugo pokazivala manire evropskih desničarskih stranaka iz 19. stoljeća, odnosno drugim riječima u 20. stoljeću je vodila politiku koja je prikladnija za 19. stoljeće, prvenstveno u smislu naglašavanja uloge vjerskih institucija i religije. SDA ima status posmatrača u Evropskoj narodnjačkoj partiji EPP koja zapravo predstavlja uniju evropskih nacionalnih odnosno narodnih partija, ali upitno je u kojoj mjeri je SDA odista usvojila manire evropskih narodnih partija. **Posljednjih godina iz SDA su izašli ljudi izrazito klerikalističke orjentacije, ali su ti i takvi klerikalci nastavili sa svojim političkim djelovanjem kroz alternativne stranke i očito je da da se nisu primirili.**

Druga velika bh. partija čiju većinu članstva čine Bošnjaci je SDP koja je svojim programom okrenuta ka internacionalizmu. **Osnovni problem u djelovanju SDP-a je u činjenici da SDP nikada nije ozbiljno radila na najvažnijem zadatku svih socijaldemokratskih stranaka, a to je borba za ostvarenje društva socijalne pravde i socijalne jednakosti.** Sa ovim svojim (najvažnijim) zadatkom SDP BiH se nije nikada ozbiljno „uhvatila u koštac" i u tome leži uzrok svih neuspjeha ove ove partije. Svoju konfrontaciju sa SDA socijaldemokrati nikada nisu ozbiljno postavili na polju borbe za socijalnu jednakost već na sporednim pitanjima ideologije i sitnom politikanstvu.

Od manjih bošnjačkih stranaka vrijedno je spomenuti: Stranku za BiH, SBB, stranku BPS Sefera Halilovića te SDU (Socijaldemokratsku uniju). Stranka za BiH je nastala praktično iz okrilja SDA 1996. godine, a jedna od parola te stranke je bio „Drugi dijele BiH, a mi je uvezujemo" premda nikada nisu rekli tko to dijeli BiH. Stranka za BiH odista sve vrijeme jeste vodila politiku jačanja BiH kao države, ali postavlja se pitanje za koga su jačali BiH, ako se uzme obzir da je ovo jačanje BiH često išlo tako da su ugrožavani interesi bošnjačkog naroda. Na prvi pogledi interes Bošnjaka je jačanje BiH, ali pokazalo se da je jačanje BiH vršeno tako da su Bošnjaci od takvog jačanja imali više štete nego koristi. Dovoljno je npr. navesti činjenicu da više ne postoji Armija RBiH koja je prethodnom ratu bila garant (biološkog) opstanka Bošnjaka, a upitno je koliko sadašnje Oružane snage BiH predstavljaju pouzdan faktor sigurnosti bošnjačkog naroda. Da ne govorimo o tome kako su pojedine zajedničke institucije RBiH alarmantno neaktivne u svome radu tj. u zaštiti bošnjačkih interesa. Upitno je da li su lideri Stranke za BiH sebi ikada postavili pitanje „šta bi bilo kada bi bilo", tj. šta bi se desilo kada bi osnovni programski cilj Stranke BiH, a to je cjelovita BiH ostvario, da li bi takva jedinstvena i cjelovita BiH bila skrojena tako da odista omogućava bošnjačkom narodu sigurnost i prosperitet. Drugim riječima, niko ne radi ozbiljne analize, kako bi takva država funkcionisala vodeći računa o tome da bi u toj državi živio značajan broj nebošnjaka. **Nekakve „analize" rade samo najveći bošnjački ekstremisti koji kuju planove o postizanju bošnjačke dominacije u BiH preko visokog nataliteta Bošnjaka, pri čemu zaboravljaju da ovaj „recept" mogu i drugi upotrijebiti.** Dalje, zaboravlja se činjenica da bi BiH istina ima izlaz na more u Neumu, ali svaki brod prije nego što uplovi u Neum mora proći kroz Pelješački kanal, tj. kroz hrvatske teritorijalne vode. SBB (Savez za bolju budućnost) u svome članstvu također ima mnogo Bošnjaka, ali u programu ne navodi borbu za nacionalne ciljeve Bošnjaka kao primarni cilj. Tu je i stranka BPS Bošnjačka patriotska stranka) Sefera Halilovića koja u svome nazi-

vu ima odrednicu „patriotska" što bi asociralo na neku nacionalnu stranku, ali ni BPS nikada nije iskazala elemente definisanog nacionalizma u svome djelovanju. SDU je stranka koja samom svojom pojavom značajno osvježila (skoro zamrlu) ideju istinske socijaldemokratije u BiH, ali koja opet nije učinila značajnije iskorake po pitanju borbe za socijalnu jednakost u BiH društvu.

Odista i pored velikog broja stranaka koje danas djeluju u BiH ni jedna nema u svome programu kao primarni cilju borbu za nacionalne ciljeve Bošnjaka u maniru evropejskih nacionalnih stranaka, a također nema ni jedna politička partija koja se bori za ostvarenje društva socijalne pravde u BiH. **Slikovito rečeno bošnjačka politička scena je poput kuće kojoj nedostaju dva glavna nosiva stuba, tj. nedostaje jedna odistinski desničarska nacionalna partija i jedna odistinska ljevičarska partija.** U BiH još nema prave podjele na ljevicu i desnicu. Također, u BiH političkim partijama je evidentan zastrašujući nedostatak unutarpartijske demokratije u smislu da u većini partija je lider partije neprikosnoveni gospodar što je u demokratskom svijetu nedopustivo. Pri glasanju u parlamentu predsjednici klubova su neprikosnoveni gospodari glasova članova svoje partije **te zasjedanja BiH parlamenata više liče na zasjedanja dioničkih (akcionarskih) društava.** Sve značajne diskusije se obavljaju u krugu rukovodstva stranke, a u parlamentu predsjednik kluba sukladno broju svojih članova parlamenta realizuje dogovoreno.

Uzrokovano ovime **većina BiH političara nisu zapravo političari već politikanti „aparatčici"** koje realizuju sve što im se kaže i koji „svoje stavove" dobivaju od partijskog rukovodstva. Zauzvrat dobivaju nagrade kroz dobro plaćene poslove i druge beneficije. Posljedica ovoga je vrlo neefikasno rješavanje svih političkih problema kojima je BiH bremenita, odnosno vratimo li se na početak ove priče **dobivamo pravu sliku „ovnova" koji predvode Bošnjake.** Diletantizam bošnjačkih političara postaje pogotovu vidljiv kada se bošnjačka politika uporedi npr. albanskom politikom vodeći računa o tome da su Bošnjaci i Albanci dva jedina evropska naroda sa muslimanskom većinom. Evidentno je da su **Albanci praktično bez kapi prolivene krvi uspjeli formirati čak dvije države (Albaniju i Kosovo) dok su istovremeno Bošnjaci prolili „potoke krvi", a upitno je da li imaju svoju državu uopće,** jer BiH je država koju Bošnjaci dijele sa još dva naroda. Izjava bivšeg reisa Mustafe Cerića „Jedini narod na Balkanu koji nema svoju državu su Bošnjaci" je u biti (gorka) istina. Kada se bošnjačkim političarima postave pitanja od strane novinara ili građana tada političari pokažu veliku stručnost u „odgovaranju", tj. **na svako pitanje političari imaju nekakav „odgovor"** odnosno žargonski rečeno imaju „vadionu", a većina ih je dovoljno

bezobrazna da već nakon intervjua zaborave šta su pitani i nije im ni na kraj pameti da „dijalog" sa predstavncima građana odista iskoriste za unapređenje svoga rada.

Može se reći da je osnovni nedostatak bošnjački politike nedostatak valjane i ozbiljno promišljene dugoročne strategije kako po pitanju nacionalnih interesa tako i po pitanju socijalne politike odnosno drastična neodgovornost spram budućih generacija.

Članak „BiH treba pomoć EU i USA" objavljen na web stranici „TN" 17.04.2013. godine:

BIH treba pomoć EU i USA

Kako što je poznato 1991. godine **SFRJ je počela da „puca po šavovima"** te je Evropska unija tada formirala arbitražnu komisiju u okviru Mirovne konferencije o SFRJ, poznatiju kao Badinterova komisija, prema svom predsjedniku, francuskom pravniku Robertu Badinteru. To je bila arbitražna komisija koju je ustanovilo Vijeće ministara Europske unije 1991. godine, a čija je zadaća bila da rješavanjem spornih pravnih pitanja pospješi mirno rješavanje krize u bivšoj SFRJ. Robert Badinter imenovan je predsjednikom peteročlane komisije koju su činili predsjednici ustavnih sudova iz država članica Evropske unije.

Badinterova komisija je izdala ukupno petnaest pravnih mišljenja od kojih je najviše krvoprolića i drugih nedaća građanima bivše SFRJ donijelo pravno mišljenje prema kome se granice između bivših federalnih jedinica smatraju državnim granicama i ne mogu se mijenjati silom, nego samo sporazumom – načelo uti possidetis. **Načelo uti possidetis** (lat. kako posjedujete) se pojavilo u 19. stoljeću u procesu osamostaljivanja bivših latinskoameričkih kolonija. Ovo načelo jeste bilo primjenjivo na razgraničenje latinskoameričkih kolonija, ali pri razgraničenju SFRJ je dovelo do mnogih problema, jer **granice republika SFRJ nisu bile etničke granice naroda.** Tako se desilo da se unutar granica BiH osim Bošnjaka našao veliki broj Srba i Hrvata, a problemi su nastali i u Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori. Te 1991. godine su razmatrana tri plana za BiH.

Prvi plan je bio da BiH ostane u tzv. **„krnjoj Jugoslaviji"** u koju bi ušle BiH, Srbija i Crna Gora. Taj plan jeste bio primamljiv za Bošnjake zbog činjenice da bi u takvoj državi većina Bošnjaka ostala na okupu unutar jedne države, ali zbog straha od minorizacije Bošnjaka je odbačen. **Drugi plan** je bio plan podjele BiH po etničkim principima koji je ponudila Evropska unija kroz Cutilierov plan.

Nedavno je Cutilier izjavio kako je bošnjačka strana u prvi mah prihvatila ovaj plan, ali su kasnije do izražaja došli bošnjački ekstremisti koji su odbili ovaj plan. Bošnjačkim ekstremistima nije odgovarala podjela BiH, jer su imali plan da raznim metodama izvrše minorizaciju nebošnjačkog stanovništva unutar BiH te da u nekoj dugoročnoj perspektivi BiH postane **jednonacionalna etnički čista bošnjačka država. Treći plan** je bio da se BiH uredi kao građanska država. Svi pregovori o budućnosti BiH su propali te je 1992. godine u BiH izbio krvavi rat koji trajao sve do 1995. godine.

U toku rata 1994. godine se zbio jedan dalekosežan događaj, a to je potpisivanje Washingtonskog sporazuma. **Washingtonski sporazum** je sporazum potpisan između bosanskohercegovačkih Hrvata (predstavljenih od strane Republike Hrvatske) i Bošnjaka odnosno Republike Bosne i Hercegovine (u vladi su tada dominirali Bošnjaci) 18. marta 1994. godine u Washingtonu. Ovim sporazumom je ustanovljena bošnjačko-hrvatska Federacija BiH. Washingtonski sporazum je ostavio mnoge stvari neriješene, a jedan od kreatora ovog sporazuma ga je nazvao **"brakom iz interesa"**. Obje strane u sporazumu (bošnjačka i hrvatska) su imale svoje shvatanje sporazuma. Hrvati su kroz formiranje Federacije BiH vidjeli mogućnost marginalizacije i minorizacije Bošnjaka unutar Federacije BiH i u **konačnici gledali Federaciju BiH kao dio Hrvatske**. Bošnjaci su naprotiv kroz formiranje Federacije BiH vidjeli mogućnost marginalizacije i minorizacije Hrvata na teritoriju Federacije BiH.

Ovakav sporazum je bio loš temelj na kome je 21. novembra 1995. potpisan Daytonski sporazum. **Daytonski sporazum** kojim je završen rat i definisan državnopravni okvir BiH postignut je tokom pregovora koji su se u novembru 1995. održali u američkoj vojnoj bazi Wright-Patterson kraj Daytona u Ohiju, SAD. Ovaj sporazum je službeno potpisan 14. decembra 1995. u Parizu. BiH je uređena kao država sastavljena od dva entiteta: Federacije BiH (51 % teritorije) i Republike Srpske (49 %). Grad Brčko, prvotno ostavljen za arbitražu, odlukom je međunarodne arbitraže 1999. dobio status neutralnoga distrikta pod središnjom vlašću.

Potpisivanjem Daytonskog sporazuma je zaustavljen oružani rat u BiH, ali nije zaustavljen bh. sukob, jer je i nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma u BiH nastavljen svojevrstan „hladni rat" između bošnjačke, srpske i hrvatske strane. Srpska strana se sve vrijeme borila da sačuva i ojača Republiku Srpsku te da je u konačnici pripoji Srbiji, a bošnjačka strana se sve vrijeme borila da oslabi Republiku Srpsku, a da ojača centralne institucije države BiH. Politika hrvatske strane je bila promjenjiva i išla je od nastojanja da se očuva cjelovita BiH i kao

takva pripoji Hrvatskoj ili da se samo Federacija BiH pripoji Hrvatskoj pa i da se kreira treći hrvatski entitet unutar BiH koji bi se kasnije pripojio Hrvatskoj.

Takva situacija je ostala sve do danas iako je od potpisivanja Daytonskog sporazuma prošlo više od 17 godina. Tokom svih ovih 17 godina je vođen spomenuti svojevrsni „hladni rat“ u BiH čije posljedice najgore osjećaju građani BiH kroz sve veću bijedu, siromaštvo i beznađe koje vlada u BiH. Kada se gleda trend GDP-a BiH tokom ovih godina primjetan je rast GDP-a, ali relativno gledajući BiH je iz godine u godinu na nižoj poziciji na evropskoj skali GDP-a. Dovoljno je npr. navesti podatak da je porast GDP-a 2011. godine u BiH bio 1,2 %, a u Makedoniji 3 %. Rumunija je 2011. godine imala porast GDP-a 2,5 %. **Dakle ekonomija BiH istina napreduje, ali ipak značajno „gubi korak“ sa okruženjem.** Dalje npr. procenat samoubistava u BiH je iz godine u godinu sve veći, a također niz drugih pokazatelja govori da je stanje u BiH iz godine u godinu sve lošije.

Međutim, većina građana BiH nisu svjesni ovih statističkih pokazatelja i premda na jednoj strani građani BiH kukaju na vlast i političare zbog loše ekonomske situacije i građani dalje pokazuju izraziti borbeni duh te na izborima najbolje prolaze one stranke koje zagovaraju nastavak borbe za nacionalne ciljeve. Građani nisu svjesni činjenice da se „ne mogu imati i pare i jare“, jer **tamo gdje se vodi rat makar to bio i „hladni rat“ nema ekonomskog blagostanja**. Kapital je najplašljivije biće na svijetu te odmah bježi iz zona gdje se vodi borba i stoga su **bijeda, siromaštvo i patnja neizbježni pratioci borbe**. Britanski političar Winston Churchill je svojim biračima uoči Drugog svjetskog rata pošteno rekao **„Obećavam vam samo krv, znoj i suze!“** BiH političari naprotiv obećavaju borbu, ali „ne pada im na pamet“ da narodu kažu koje su posljedice te borbe.

Istovremeno **međunarodna zajednica posmatra muke građana BiH sa strane i ne pokazuje značajnu volju da pomogne u rješavanju problema BiH**. Karakteristična je posjeta BiH koju su u oktobru 2012. obavile američka državna sekretarka Hillary Clinton i visoka predstavnica EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku Catherine Ashton. Ove dvije dame su poručile građanima BiH da sami moraju riješiti svoje probleme, da podržavaju cjelovitu BiH, ali da očekuju politiku kompromisa. Šta im to znači ?! To bi bilo kao kada bi neko od nas posjetio bolesnog nepokretnog komšiju i rekao mu da ga želi vidjeti zdravog, ali da ne očekuje nikakvu pomoć u liječenju. Odista **BiH je u ovome momentu toliko bremenita problemima da „nema šanse“ da ih riješi bez pomoći međunarodne zajednice**. Bosni i Hercegovini je potrebna nova mirovna konferencija – neki „Dayton II“ **kao hljeb i voda**, jer je očito da građani BiH ne

mogu sami riješiti svoje probleme. Ovakva BiH je jednostavno rak rana Evrope koju treba liječiti.

Potrebno je urediti BiH kao funkcionalnu normalna državu, spremnu za ulazak u Evropsku uniju. U rješavanju uređenja BiH mogu biti od koristi iskustva drugih višenacionalnih država Evrope: Britanije, Belgije i Švicarske.

Može se postaviti pitanje **zašto bi EU i USA rješavali unutrašnje probleme BiH?** Postoji niz odgovora na ovo pitanje, ali dovoljno je navesti činjenicu da EU i USA imaju vlastiti interes da urede BiH kako BiH ne bila izvor problema prvenstveno kako ne bi bila leglo međunarodnog terorizma i kriminala. Osim navedenog EU i USA imaju moralnu obavezu spram BiH, jer upravo na teritoriji BiH se desio posljednji rat na teritoriji Evrope koji nije efikasno zaustavljen.

1996. godine smo mogli gajiti nadu da će stvari u BiH **„doći na svoje mjesto“** i da će nacionalne tenzije popustiti, ali evo i nakon 17 godina tenzije nisu popustile. **Nefunkcionalnost BiH** je postala očita pri provođenju presude „Sejdić-Finci“.

Kako ispuniti zahtjeve građana BiH kada su tako podijeljeni i sučeljeni međusobno?! Evidentno je da su građani BiH sučeljeni unutar **pet svojevrsnih falangi**. Falanga je borbeni poredak pješadije u kome su borci gusto zbijeni jedan uz drugoga. Falange unutar BiH društva su **tri nacionalne falange** (bošnjačka, hrvatska i srpska), **građanska falanaga i islamistička falanga**. Doduše upitno je da li bošnjačka nacionalistička falanga, uopće postoji. Drugim riječima, upitno je da li bošnjački nacionalisti uopće postoje, jer npr. ne postoji nijedna bošnjačka nacionalna partija i nijedan bošnjački nacionalistički pokret. Doduše neformalno djeluje **Bošnjački pokret nacionalnog ponosa** koji nema značajan broj sljedbenika. Međutim, hrvatska i srpska nacionalistička falanga su izuzetno jake i u svome okrilju drže gotovo sve BiH građane hrvatske i srpske narodnosti.

Bošnjaci su podijeljeni u tri falange: spomenuta minoritetna nacionalistička falanga, građanska falanga i islamistička falanga. Može se reći da među Bošnjacima koji imaju izgrađen svoj politički stav njih najviše (približno 60%) pripada islamističkoj falangi, a preostali su u građanskoj falangi koja je istina manjinska, ali je iz godine u godinu sve jača.

Premda su Bošnjaci izdijeljeni u tri falange **stav Bošnjaka po pitanju BiH je jedinstven**, jer sve tri bošnjačke falange se zalažu za očuvanje cjelovitosti BiH, svaka iz svojih pobuda. Islamisti se zalažu za cjelovitu BiH, jer već sada muslimani čine većinu stanovništva BiH sa tendencijom porasta što praktično znači da u nekoj doglednoj perspektivi islamisti vide BiH kao **većinski muslimansku državu**. Istovremeno zagovornici građanske ideje u BiH se zalažu za cjelo-

vitu BiH, jer BiH vide kao državu bezličnih građana kosmopolita bez etničkog identiteta.

Politika srpske falange ide ka tome da se sačuva i ojača Republika Srpska, te da se u konačnici pripoji **Srbiji**. Politika hrvatske falange je bila promjenjiva i išla je od nastojanja da se očuva cjelovita BiH i kao takva **pripoji Hrvatskoj** ili da se samo Federacija BiH pripoji Hrvatskoj te da se kreira treći hrvatski entitet unutar BiH koji bi se kasnije pripojio Hrvatskoj.

Kada se još k tome uzme u obzir činjenica da danas prema procjenama Bošnjaci čine 55 %, Srbi 35 % i Hrvati 10 % stanovništva BiH dobija se slika o komplikovanosti BiH odnosa. U ovakvoj situaciji velike nesloge građana BiH osjeća se potreba za značajnim angažovanjem međunarodne zajednice na rješavanju uređenja države BiH. Međunarodna zajednica treba na sebe preuzeti ulogu nepristrasnog suca koji će kreirati pravedno i razumno rješenje bez nastojanja da sve strane budu zadovoljne.

Ako međunarodna zajednica donese valjano i nepristrasno rješenje uređenja BiH vjerovatno da **u prvi mah nijedna strana u BiH neće biti zadovoljna**, ali kada tako uređena BiH profunkcioniše na dobrobit svojih građana na kraju će svi biti zadovoljni.

Članak „Bošnjaci i genocid“ objavljen na web stranici „TN“ 23.04.2013.godine:

Bošnjaci i genocid

Inspiraciju za pisanje ovog članka dobio sam čitajući tekst prof. Rizaha Grude pod naslovom **„Deset genocida nad Bošnjacima“** objavljen na nekim internet portalima u kome je očito da autor miješa pojmove Bošnjaci i muslimani. Očito da je i sam autor u međuvremenu djelimično shvatio svoju grešku te je u međuvremenu objavio vrlo sličan članak, ali pod naslovom **„Deset genocida nad muslimanima Balkana“**. I u ovom svome članku autor je učino jedan ozbiljan previd, jer nigdje ne spominje genocide nad muslimanima **Grčke i Bugarske** koji su također muslimani Balkana.

U posljednje vrijeme (konačno) sazrijeva svijest da Bošnjaci i muslimani nisu isto odnosno da su Bošnjaci narod, a muslimani vjerska skupina. U Bošnjake spadaju isključivo pripadnici bošnjačkog naroda neovisno o njihovom vjerskom opredjeljenju dok u muslimane spadaju svi oni koji ispovjedaju vjeru islam. Muslimana ima među Arapima, Albancima, Bošnjacima, Turcima i inim drugim narodima. U savremenom slobodnom svijetu svako je slobodan da ispovjeda

vjeroispovjest koju želi neovisno o tome koju vjeru su ispovjedali njegovi roditelji. Najjača evropska politička partija Evropska narodna partija je u oktobru 2012. godine na svome statutarnom kongresu donijela Partijsku platformu u kojoj je, između ostalog, zauzet stav: **„Sloboda vjeroispovijesti, uključujući i pravo na promjenu religije ili ne ispovijedanja religije je na istom nivou sa drugim osnovnim ljudskim pravima“**. Sjetih se jednog Belgijanca, koga sam slučajno upoznao i koji mi reče da je **budista po vjeroispovjesti**, a njegovi roditelji su katolici. Također, danas je svako slobodan da po želji bude i ateista ili agnostik. Npr. neka istraživanja govore da oko 80 % stanovništva Češke su ateisti, dok istovremeno u njima susjednoj Poljskoj 80 % stanovništva su vjernici.

U spomenutom članku prof. Rizaha Grude se navodi deset genocida nas muslimanima te se postavlja pitanje koliko od toga se može ubrojati u **genocide nad Bošnjacima**. Svakako da se npr. genocid učinjen nad muslimanima Mađarske od 1683. do 1699. godine ne može ubrojati u genocide nad Bošnjacima. Doduše, vjerovatno da je bilo i Bošnjaka koji su se zatekli u Mađarskoj u to doba, ali njih je bilo malo da bi se događaji od 1683. do 1699. godine mogli brojati u genocid nad Bošnjacima.

Prvo masovno stradanje Bošnjaka je bilo vjerovatno još 1242. godine od strane Mongola koji su se tada preko Bosne povlačili iz Dalmacije prema Srbiji i Rusiji. Naime, poznato je da su Mongoli 1241. godine preko Rusije prodrli u Mađarsku i Hrvatsku te su stigli do obale Jadranskog mora i tom prilikom su počinili stravične pokolje stanovništva. Prema nekim procjenama čak 40% stanovništva Mađarske je pobijeno. Nema mnogo historijskih podataka kako su se Mongoli odnosili prema stanovništvu Bosne pri povlačenju, ali vjerovatno da su bili vrlo nasilni. Postoje podaci da su tada Mongoli Dubrovnik razorili i učinili mnoge zločine u Dubrovniku.

Tokom osvajanja Bosne od strane Turaka je također bilo stradanja stanovništva. Mnoge velikaške porodice Bošnjaka su tada izbjegle u Dalmaciju i Italiju gdje i danas žive njihovi potomci koji generacijama čuvaju sjećanje na svoje porijeklo iz Bosne.

Sve do Berlinskog kongresa 1878. godine Bošnjaci su doživljavali masovna stradanja uzrokovano ratovima i bunama te epidemijama bolesti. Npr. 1813-1817. je cijelu Evropu poharala velika epidemija kuge koja nije ni Bosnu zaobišla. Mnoga naselja su u cjelosti nestala, a na njihova imanja turske vlasti su naseljavale stanovništvo iz Zapadne Hercegovine i Slavonije. Interesantan je zapis Ivana Jukića iz tog perioda koji kaže „Turke je najviše satrla posljednja kuga 1813-1817. godine, zatim bojevi sa Srbijom 1804-1825. Najviše pako

Turci sami sebe taru. Veliki Turci od malih Turaka prikupljuju zemlje, na koje hrišćane naseljuju." Ovdje treba napomenuti da Jukić pod pojmom Turci misli na muslimane, a pod pojmom „veliki Turci" misli na bogate muslimane koji su kupovali zemlju od siromašnih muslimana i na tu zemlju doseljavali kmetove hrišćane koji su im plaćali rentu za korištenje zemlje. Ovi siromašni muslimani, kada prodaju zemlju su odlazili u gradove gdje su radili kao najamnici proleteri pri čemu se mnogi usljed neimaštine nisu ni ženili što znači da su ostajali bez potomstva.

Počev od Berlinskog kongresa 1878. nastupio je **cijeli niz genocida nad Bošnjacima**, a vrlo je vjerovatno **da jedan genocid nad Bošnjacima (vođen savremenim sredstvima i metodama) upravo teče.** Naime, uzrokovano teškom ekonomskom situacijom u BiH Bošnjaci se iseljavaju iz BiH u bogate zemlje gdje neki istina uspijevaju sačuvati svoj identitet, ali većina njih se integriše u društva u koje odlaze.

Međutim, Bošnjacima pravo zlo prijeti tek **kada BiH uđe u Evropsku uniju**. Naime, prema Lisabonskom ugovoru, koji je Ustav EU, EU je definisana kao država bez unutarnjih granica u kojoj je zagarantovano slobodno kretanje pojedinaca i pravo da slobodno žive na teritoriji bilo koje zemlje članice EU pri čemu imaju pravo da biraju i budu birani sa istim pravima kao državljani zemlje u kojoj su se naselili (članovi 3.2. i 17.2. Lisabonskog ugovora). Naš susjed Hrvatska uskoro ulazi u EU i u Hrvatskoj je prisutan sasvim opravdan strah od italijanske kolonizacije hrvatske obale, jer Italijani su daleko bogatiji od Hrvata te kupovinom nekretnina mogu **kolonizirati obalu Hrvatske.** Italijanski ekstremisti o ovome otvoreno govore bez ikakvog stida i već javno pozivaju Italijane da kupuju nekretnine u Hrvatskoj.

Kada su Bošnjaci u pitanju ovakvi zakoni EU su „mač sa dvije oštrice". Naime, većina Bošnjaka su siromašni i cijena nekretnina u BiH je za bogate Evropejce smiješno niska te se može očekivati najezda kolonizatora koji će **pokupovati najkvalitetnije zemljište u BiH.** U tom smislu priča o „velikim Turcima" koji taru „male Turke" postaje ponovo aktuelna u drugom obliku. Dakako, ako bi Bošnjaci ekonomski ojačali tada bi stvari mogli okrenuti u svoju korist tako što bi kroz kupovinu nekretnina i naseljavanje teritorija koje su nekada u ratovima izgubili imali mogućnost da vrate svoju staru slavu kao jednog od **najuglednijih i najmoćnijih naroda Evrope.**

U ovom smislu priče pojedinih političara kako je bolje imati siromašan narod jer **„hajvan je opasan kada je gladan, a narod kada je sit"** padaju u vodu. Potreba za ekonomskim jačanjem i jedinstvom Bošnjaka je veća nego ikada.

Članak „Odjeci tribine o identitetu Bošnjaka“ objavljen na web stranici „TN“ 23.10.2015.godine:

Odjeci tribine o identitetu Bošnjaka

U organizaciji Foruma bošnjačkih intelektualaca 15. oktobra 2015. godine je u Sarajevu održana Javna tribina na temu "Etnički identitet Bošnjaka". Moderator tribine je bio prof. dr. Suad Kurtćehajić, a uvodničari su bili historičar mr. sc. Hakija Zoranić, dr. sc. Mirsad Priganica i dr. sc. Amir Halep.

Interesovanje za ovu tribinu je bilo izuzetno, a mnogobrojni gosti tribine su ne samo sa pažnjom pratili izlaganja moderatora i uvodničara već su sa velikim žarom učestvovali u diskusiju na tribini. Npr. zapažena je izjava, gosta tribine, muftije sandžačkog Muamera ef. Zukorlića, koji je u svojoj diskusiji izjavio "*Smatram herojem svakog pravoslavca ili katolika Bošnjaka koji kaže – Ja sam Bošnjak. To je za mene ono što jeste izvorno.*" I ostali gosti tribine su iznijeli niz interesantnih podataka te je npr. argumentovano pobijena laž po kojoj je sama riječ Bošnjak u duhu turskog jezika, ukazano je na značaj bolje edukacije u školama te na potrebu nastavka aktivnosti na podizanju Tvrtkovog spomenika u Sarajevu.

1862. godine iz Hrvatske u BiH dolazi Klement Božić sa zadatkom da Bošnjake katolike u BiH nagovori da se izjasne kao Hrvati, a Srbija šalje u BiH Teofila Petranovića s ciljem da Bošnjake pravoslavce nagovori da se na narednom popisu stanovnika po prvi put u historiji BiH izjasne kao Srbi. Klement Božić i Teofil Petranović su dobro odradili svoj nečasni posao zavođenja bošnjačkog naroda za tuđinske interese pa 1891. godine Safvet-beg Bašagić piše "*Znaš Bošnjače, nije davno bilo, Sveg' mi sv'jeta nema petnaest ljeta, Kad u našoj Bosni ponositoj, I junačkoj zemlji Hercegovoj, Od Trebinja do brodskijeh vrata Nije bilo Srba ni Hrvata. A danas se kroz svoje hire, Oba stranca ko u svome šire*". Još veći pritisak na Bošnjake je nastao nakon 1918. godine kada se bošnjačko ime potpuno briše sve do 1993. godine i kada su ljudi osuđivani npr. zbog posjedovanja knjige autora Smaila Balića "Kultura Bošnjaka". Ovaj period je bila svojevrsna bošnjačka duga mračna noć, a kada je 1993. godine, konačno svanula bošnjačka zora te se staro narodno ime Bošnjak ponovo vratilo u upotrebu, Bošnjaci su jedan period lutali u traženju svoga identiteta. U tom periodu lutanja, jedno vrijeme su Bošnjaci svoj identitet vidjeli kao religijski identitet i u tome smislu je karakteristična izjava Alije Isakovića "*Ima čak i obrazovnih pojedinaca koji misle da se pod termin Bošnjak može podvesti Bošnjak-musliman, Bošnjak-katolik, Bošnjak-pravoslavac. To su proizvoljnosti, čak štetne proizvoljnosti koje mirišu na neku vrstu bh. unita-*

rizma". Međutim, danas je kod Bošnjaka sazrela svijest da Bošnjaci nisu samo muslimani već svi koji se osjećaju kao Bošnjaci neovisno o tome koje su vjeroispovijesti i neovisno o tome da li su ateisti. Svoj identitet Bošnjaci nalaze u svojoj kulturi i tradiciji, a kao svoju religiju Bošnjaci ne prihvataju samo islam već i sve druge religije koje su danas prisutne na području BiH ili su nekada bile prisutne. Bošnjaci više ne žele da se reduciraju na samo muslimane, jer Bošnjaci se ne mogu porediti sa Srbima i Hrvatima već se mogu porediti sa Albancima. Naime, pokrštavanje Srba su obavili vizantijski sveštenici te su Srbi usvojili pravoslavlje, a pokrštavanje Hrvata su obavili katolički svećenici te su Hrvati prihvatili katoličku vjeru. Istovremeno Bošnjaci su bili na području gdje nije trajno dominirala ni jedna od ove dvije strane te je u Bosni bila prisutna multireligioznost, a također se razvila specifična religija koja se u literaturi najčešće naziva bogumilstvom pri čemu treba napomenuti da današnji historičari ovaj termin smatraju za neprikladan već da treba koristiti termin "bosanska crkva manihejskog učenja". Bošnjaci, ako i Albanci, jesu u većini muslimani, ali imaju u svome narodnom tijelu pripadnika drugih religija. Ovo nikako ne znači da nemuslimane treba primamljivati u bošnjaštvo već je dovoljno ne tjerati ih iz bošnjaštva.

U ovome momentu je neophodno široke narodne mase educirati i razvijati kod njih narodnu samosvijest. Kao jedan od značajnih koraka u izgradnji narodne samosvijesti potrebno je nastaviti aktivnosti na podizanju Tvrtkovog spomenika u Sarajevu te pripremiti održavanje internacionalnog simpozija o identitetu Bošnjaka sa učešćem i stranih relevantnih stručnjaka iz ove oblasti. Potrebno je da institucije BiH po pitanju zaštite bosanskohercegovačkog identiteta učine više, a također i svi intelektualci trebaju u skladu sa svojim mogućnostima djelovati više bez da čekaju na inicijativu od strane institucija, sve sa ciljem da se zaustavi zatiranje bosanskohercegovačkog identiteta. Jako je bitno da se Bošnjacima kao bosanskohercegovačkom narodu vrati njegov izvorni identitet.

Na slijedećim linkovima je dat detaljniji prikaz tribine:

https://www.youtube.com/watch?v=-fMoyR8fGME
https://www.youtube.com/watch?v=92OGz5kJJ4I
https://www.youtube.com/watch?v=pkni9DFgdyA&feature=youtu.be.

ZAKLJUČAK

Bosanski narod neovisno o tome da li se koristi narodno ime Bošnjaci ili Bosanci je narod koga ne čine samo muslimani već i sljedbenici drugih religija te značajan broj ateista i agnostika i po tome pitanju treba valjano informisati kako domaću tako i međunarodnu javnost, jer mnogo je onih koji i danas misle da bosanski narod čine samo muslimani. Identitet bosanskog naroda se izržava kroz njegovu kulturu i tradiciju pri čemu je religija samo jedan element kulture i tradicije naroda. Kada se posmatra kultura i tradicija bosanskog naroda nije samo islam dio te tradicije već i učenje Bosanske crkve, katoličanstvo i pravoslavlje. Islamska zajednica i Katolička crkva BiH već imaju svoj nacionalni oblik organizovanja, a potrebnozahtijevati autokefalnost provoslav crkve u BiH sukadno načelu da su pravoslavne crkve vezane uz državu i ne mogu imati izvandržavnu jurisdikciju. U ovome smislu je potrebno primijeniti i načelo resiprociteta spram Srbije vezano za priznavanje Islamske zajednice Srbije.

Bosanski narod je evropski narod i ima svoj evropski identitet koji se posljednjih godina zatire i sistematski se nastoji bosanskom narodu nametnuti azijatski orjentalni identitet čemu se treba organizovano i planski suprotstaviti i poduzeti efikasne mjere da se sačuva izvorni evropski identitet bosanskog naroda. Potrebno raditi na njegovanju bosanskog identiteta kroz aktivnosti u obrazovanju, kulturi i sportu te jačati ekonomsku snagu bosanskog naroda.

Odluku da li bosanski narod treba graditi vlastitu nacionalnu državu ili treba živjeti u zajedničkoj državi sa Srbima i Hrvatima treba donijeti na temelju brižljivo obavljenih analiza i uz dogovor sa Srbima i Hrvatima.

SADRŽAJ

Amir HALEP

ETNIČKI IDENTITET BOSANSKOG NARODA

IZDAJE, ŠTAMPA I DISTRIBUIRA
PLANJAX GROUP
Izdavačko-štamparska kuća
PLANJAX KOMERC doo
Bobare 55, 74264 Jelah - Tešanj
Tel. 032 661 571 Fax 032 661 572 Mob. 062 900 559
E-mail: planjaxdoo@gmail.com
www.planjaxgroup.com

PC PLANJAX GROUP SARAJEVO
71320 Vogošća, Igmanska do br. 75, XII-1
E-mail: planjaxgroup@gmail.com Mob. 062 700 000

ZA IZDAVAČA
Medina PLANJAC, direktorica

ŠTAMPA
Štamparija PLANJAX PRINT Bobare 55
Tel. 032 667 350 Mob. 062 873 378

ZA ŠTAMPARIJU
Alen PLANJAC, dipl.ing.graf.

DISTRIBUCIJA & PLASMAN
Knjižara PLANJAX SHOP Jelah, Titova 17
Tel. /Fax 032 663 824 Mob. 060 35 63 932
E-mail: planjaxkomerc@gmail.com

ZA DISTRIBUCIJU & PLASMAN
Mirza PLANJAC
pomoćnik direktora prodaje

Članice Grupacije PLANJAX
Izdavačko-štamparska kuća PLANJAX KOMERC,
Preduzeće za proizvodnju i promet PLANJAX PRODUKT,
Privatna školska ustanova CENTAR ZA OBRAZOVANJE
ODRASLIH EDUKA - BH

PREPORUČUJEMO
NOVE KNJIGE ŠTAMPANE U ŠTAMPARIJI PLANJAX PRINT